

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ ATASÖZLERİNİN DEĞERLER
EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice GEREKTEN

Antalya, 2018

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ ATASÖZLERİNİN DEĞERLER
EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice GEREKTEN

Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Mevlüt GÜLMEZ

Antalya, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TABLO VE GRAFİK DİZİNLERİ.....	iv
TABLolar DİZİNİ	iv
GRAFİKLER DİZİNİ.....	iv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	4
1.1. Problem Durumu	4
1.2. Problem Cümlesi	6
1.2.1. Alt Problemler	6
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Araştırmanın Amacı	8
1.5. Sınırlılıklar	8
1.6. Tanımlar	8
1.7. Konuyla İlgili Araştırmalar	9
1.7.1. Değerler Eğitimi İle ilgili Çalışmalar.....	9
1.7.2. Atasözleri İle İlgili Çalışmalar	11
1.7.3. Atasözleri ve Değerler Eğitimi İle İlgili Çalışmalar.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAM ÇERÇEVESİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	13
2.1. Eğitim	13
2.1.1. Günümüzde Eğitimin Önemi ve İşlevi.....	17
2.1.2. Eğitiminin Felsefeyle ve Psikolojiyle Bağlantısı	24
2.2. Değerler	34
2.2.1. Değerlerin Özellikleri ve Önemi	38
2.2.2. Değerler Eğitimi	41
2.2.3. Değerler Eğitimi ve Millî Eğitim Çalışmaları	47
2.2.4. Değer Sınıflama.....	54

2.2.5. Değerler Eğitimi Yaklaşımları	57
2.3. Değerler Eğitimini Etkileyen Faktörler	68
2.3.1. Değer ve Birey İlişkisi.....	69
2.3.2. Değer ve Aile İlişkisi.....	71
2.3.3. Değer ve Okul İlişkisi.....	74
2.3.4. Değerler ve Toplum İlişkisi.....	78
2.3.5. Değerler, Türkçe Eğitimi ve Ders Kitapları	81
2.4. Atasözleri ve Türkçe Dersi.....	88
2.4.1. Tanımı ve Tarihçesi.....	90
2.4.2. Atasözlerinin Özellikleri	94
2.4.3. Atasözlerinin İşlevleri	97
2.4.4. Atasözleri ve Değerler Eğitimi.....	99
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. YÖNTEM.....	105
3.1. Araştırma Modeli	105
3.2. Verilerin Toplanması	105
3.3. Veri Toplama Kaynakları.....	106
3.4. Güvenilirlik	107
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	108
4.1. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarının Vurguladığı Değerlere İlişkin Bulgular	108
4.2. Ömer Asım AKSOY'un Atasözleri Sözlüğü'nde 10 Kök Değere Uygun Atasözlerine İlişkin Bulgular.....	108
4.2.1. Adalet (D.1).....	108
4.2.2. Dostluk (D.2).....	109
4.2.3. Dürüstlük (D.3)	110
4.2.4. Öz Denetim (D.4).....	112
4.2.5. Sabır(D.5).....	116
4.2.6. Saygı (D.6)	117
4.2.7. Sevgi (D.7)	120
4.2.8. Sorumluluk (D.8)	122
4.2.9. Vatanseverlik (D.9)	123
4.2.10. Yardımseverlik (D.10).....	125
4.3. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Atasözleri ve Tespit Edilen Değerlerle Eşleştirme.....	129

4.4. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Atasözleri ve Değerleri Yansıtan Etkinlikler 131

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	134
5.1. Sonuç ve Tartışma	134
5.2. Öneriler.....	136
KAYNAKÇA	138
EKLER.....	149
ÖZ GEÇMİŞ	150
BİLDİRİM	151
İNTİHAL RAPORU	152

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçalardan gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlâki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

06/09/2018

Hatice GEREKTEN

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Hatice GEREKTEN' in bu çalışması 06/09/2018 tarihinde jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir

Başkan

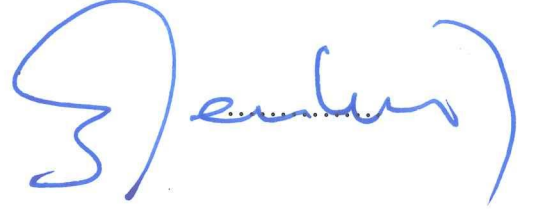
: Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Emre ÇELİK
On dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

İMZA

Üye

: Dr. Öğretim Üyesi Berker KURT
Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Üye (Danışman)

: Dr. Öğretim Üyesi Mevlüt GÜLMEZ
Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI: 5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ ATASÖZLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarihli ve ..... sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

(Doç. Dr. Ramazan KARATAŞ)

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Akademik çalışmalarımın bir başlangıcı ve ilerleyen yıllarımda bana büyük getirileri olacağına inandığım bu çalışmamda bilgi birikimi, hayat tecrübesi, kişiliği ile her zaman örnek alacağım, güvenini hep yanımda hissettiğim değerli tez danışmanım Dr.Öğr.Üyesi Mevlüt GÜLMEZ'e, yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca engin bilgilerinden, tecrübelerinden yararlandığım Doç.Dr. Bekir DİREKÇİ'ye, Doç.Dr. Ahmet Zeki GÜVEN'e ve Doç.Dr. Bayram BIÇAK'a, sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarımda bana akademik anlamda her konuda destek sağlayan, bilgisini, hoşgörüsünü ve güler yüzünü hiç eksik etmeyen Arş.Gör. Yusuf AYDIN'a , Arş. Gör. Bilal ŞİMŞEK'e, Arş. Gör. Betül KOPARAN' a ve Emrullah BANAZ'a, tüm yardımları için teşekkür ederim.

Hayatımın her anında ve aldığım bütün kararlarda her zaman yanımda olan, beni destekleyen, çalışmalarım boyunca bilgisinden ve tecrübesinden yararlandığım hayat arkadaşşıma ve küçük olmalarına rağmen beni olgunlukla karşılayan oğullarıma sonsuz teşekkürler.

Son olarak bugünlere gelmemde en büyük emeği olan canım annem ve babama sonsuz teşekkür ederim.

Hatice GEREKTEN

ÖZET

5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ ATASÖZLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Gerekten, Hatice

Yüksek Lisans

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Türkçe Eğitimi Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt Gülmez

Eylül 2018, 164 Sayfa

Bu çalışma, değerleri yansıtan atasözlerini belirlemek, yeni müfredata göre hazırlanan MEB yayınlarına ait 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan atasözlerinden kök değerlerle ilgili olanların görünümünü tespit etmek ve kitaptaki etkinlikleri atasözleri ve değerler açısından incelemek amacıyla yapılmıştır. MEB'in belirlediği değerlerden yola çıkarak Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri Sözlüğü incelenmiş, 10 kök değerle ilgili atasözleri tespit edilmiştir. Bu değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverliktir. Atasözleri Sözlüğü incelendiğinde, bu değerleri yansıtan 552 atasözüne rastlanmıştır.

Değerler eğitimi konusunda yapılan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada 2017 yılında belirlenen kök değerlere göre atasözlerinin tasnifi yapılmıştır ve 2017-2018 yılında kullanılan 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan atasözlerinin değerler bakımından görünümüne bakılmıştır. Ayrıca kitapta yer alan etkinlikler de atasözleri ve değerler eğitimi bakımından incelenmiştir.

Bu çalışmada, yeni müfredata göre hazırlanan 5. Sınıf Türkçe ders kitabı değerleri yansıtan atasözleri varlığı bakımından incelenmiştir. İnceleme sonucu kitapta 27 atasözüne rastlanmıştır. Bu atasözlerinden 18 tanesi belirlenen 10 kök değerle ilgilidir. Geri kalan 9 atasözü farklı değerleri yansıtmaktadır. Ayrıca kitapta yer alan etkinlikler de atasözleri ve değerler açısından incelenmiştir.

Yapılan incelemelerden ve elde edilen bulgulardan hareketle, değerler eğitiminde atasözlerinin kullanımının etkili bir yöntem olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Değerler Eğitimi, Atasözleri, Türkçe Dersi, Ders Kitabı

ABSTRACT

AN INVESTIGATION OF PROVERBS IN THE 5TH GRADE TURKISH COURSEBOOK IN TERMS OF VALUES EDUCATION

Gerekten, Hatice

Master Program of Turkish Teaching

Department of Turkish and Social Sciences Education

Thesis Advisor : Asst. Prof. Mevlüt Gülmez

September 2018, 164 Pages

This study has been conducted to determine the proverbs reflecting values in the 5th grade MoNE (Turkish Education Ministry) Turkish coursebook designed on the basis of the new curriculum , to identify the appearance of the proverbs related to basic values and to investigate the activities in the book in terms of proverbs and values. Based on the values determined by MoNE ,a research has been carried out on Ömer Asım Aksoy's Proverb Dictionary and 10 proverbs have been identified about the basic values; justice, friendship, honesty, self-control, patience, love, responsibility, patriotism and helpfulness. When the proverb dictionary has been examined, 552 proverbs reflecting these values have been found.

As opposed to the other studies carried out on the values education, in this study proverbs have been classified according to the basic values determined in 2017 and the appearance of values in the 5th grade Turkish coursebook used in 2017-2018 education year has been examined. The activities taking place in the book have been investigated in terms of proverbs and values.

In this study, the 5th grade Turkish coursebook has been examined in terms of proverbs expressing values. As a result of the study, 27 proverbs have been encountered in the book.18 of these proverbs are related to 10 basic values. The rest of 9 proverbs reflect different values. At the same time, the activities of the book has been looked through in terms of proverbs and values.

In relation to the investigations and findings of the study, it can be said that using proverbs in values education is a good technique.

Key Words: Values Education, Proverbs, Turkish Lesson, Coursebook

TABLO VE GRAFİK DİZİNLERİ

TABLULAR DİZİNİ

1. Tablo 2.2.3.1. Temalar ve Konu Önerileri Tablosu(TDÖP, 2018:16-17)..... 52
2. Tablo 2.2.4.1. Spranger' in Değerler Sınıflaması Tablosu..... 55
3. Tablo 2.2.4.2. Rokeach'ın Değerler Sınıflaması Tablosu (Yiğittir, 2012)..... 55
4. Tablo 2.2.4.3. Schwartz'ın Bireysel Değerlerin Sınıflandırılması Tablosu 56
5. Tablo 2.2.5.1. Farklı Ülkelerin Belirledikleri Değerler Tablosu(Doğanay, 2006'dan akt. Güven, 2014: 30)..... 57
6. Tablo 4.2.1. Atasözleri Sözlüğünde Yer Alan Atasözlerinin Kök Değerler Bakımından Sayısal İfadesi Tablosu 127
7. Tablo 4.3.1. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Bulunan Atasözlerinin Kök Değerlere göre Sayısal İfadesi Tablosu..... 130

GRAFİKLER DİZİNİ

1. Grafik 3.4.1. Kappa Analiz Grafiği..... 107

KISALTMALAR DİZİNİ

age.	:Adı geçen eser
AÜ	:Ankara Üniversitesi
AÜSBF	:Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi
akt.	:Aktaran
Çev.	:Çeviren
D.	:Değer
DEM	:Değerler Eğitimi Merkezi
DKAB	:Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
MÖ	:Milattan önce
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
METK	:Milli Eğitim Temel Kanunu
s.	:Sayfa
STK	:Sivil Toplum Kuruluşları
TDEA	:Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK	:Türk Dil Kurumu
TDÖP	:Türkçe Dersi Öğretim Programı
TS	:Türkçe sözlüğü
vb.	:Ve benzeri
WTDE	:Web Tabanlı Değerler Eğitimi
yy.	:Yüzyıl

GİRİŞ

Değerler eğitimi son zamanlarda önemi artarak devam eden bir konu olmuştur. Eğitim sürecine örtük veya açık bir şekilde dâhil edilmektedir. Değerler eğitiminin önem kazanmasında muhakkak birçok değişimin etkisi vardır. Değişen ve gelişen dünyada yaşanan teknolojik ilerlemeler, farklı kültürlere sahip insanların birbirleriyle iletişimini daha kolay hale getirmiştir. İletişim kolaylığı, kültürel etkileşimi de beraberinde getirir. Diğer taraftan, değerler öğretilbilir ve öğrenilebilir olgulardır. Hatta kültürel etkileşimle de değişebilir özelliktedir. Bu nedenle değerler farklı toplumlarda farklı şekiller alır ve farklı değerlendirilir. Toplumdaki bireyler hangi durumlarda nasıl davranılması gerektiğini yakın çevresinden, okuldan, yani etkileşimde bulunduğu insanlardan öğrenir. Dolayısıyla değerler, eğitimle kazandırılabilir özelliktedir. Locke'a göre, insanın doğuştan getirdiği hiçbir bilgisi yoktur. İnsanı biçimlendiren yaşadığı ortamdır ve insanı geliştirmenin yolu da yaşadığı ortamı geliştirmekten geçer (akt. Başaran, 2013: 15). Davranışlarımıza, hayatımıza, insanlar ve toplumlar arası ilişkilerimize yön veren değerlerin elle tutulur bir varlığı yoktur. Sadece davranışlarda görünür. Biz yardımseverlik, adalet gibi değerleri, yardımsever ve adil insanlarda görebiliriz.

Okullarımızda verilen eğitimler ve yapılan sınavlar öğrencilerin bilişsel yönünü geliştirmeye yöneliktir. Ancak yapılan çalışmalar, 2005 yılında hazırlanan yeni eğitim programları ve 2017'de yenilenen müfredat, bireyleri bilişsel açıdan geliştirmenin yanı sıra duyuşsal açıdan da geliştirmeyi amaçlamaktadır. Sınav sistemi yönünden bir değişiklik olmasa da ders müfredatı yönünden değerler eğitimi lehine gelişmeler olmaktadır. Kant'a göre eğitim, çocuğun saplantı ve dogmalardan arınmış, özgür iradesini geliştirmek ve ona ahlâksal davranışları kazandırmaktır (akt. Başaran, 2013: 16). Bu durum da değerler eğitiminin konusudur. Fakat değerleri sadece okullarda vereceğiz diye bir kural yoktur; bütün toplum ve kurumlar değerlerin öğretilmesi yönünden birer okuldur. Dolayısıyla toplumu oluşturan bireyler de hem öğrenen hem de öğreten durumundadır.

Değerler eğitimi, Türkçe eğitim programında da örtük olarak yerini almıştır. 2005 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı etkinlik örnekleriyle değerler eğitiminin nasıl gerçekleştirileceği konusu okullara ve eğitimcilere

bilgilendirilmeler yapılarak öğretilmektedir. 2017 yılında ise değerler eğitiminin tüm eğitim öğretim sürecinin bir parçası olarak bütün derslerde veya kurum içinde verilmesi gerektiği yönünde değişiklik yapıldı. Dil yoluyla kültür aktarımının yoğun bir şekilde yapıldığı, dil bilgisi ve edebi metinlerin kullanıldığı Türkçe dersleri değer aktarımında önemli bir yere sahiptir. Ders esnasında kullanılan metinler ve materyaller, genel bilgilerin yanında, öğrenciye kültürel anlamda zevk, davranış ve estetik değerler kazandırmayı amaçlar.

Türkiye'deki eğitim sisteminin temel unsuru olan dilin ve Türkçe dersi altında sistematik olarak ana dil becerilerinin kullanılması resmi olarak Milli Eğitim Temel Kanununda yer almaktadır:

“Millî Eğitim Temel Kanununa bakıldığında Atatürk ilke ve inkılâplarına ve Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin bütün değerlerini benimseyen, geliştiren; ailesini, vatanını, seven ve daima yücelten; Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş insanlar yetiştirmek amaçları arasındadır. Türk Eğitim Sistemi'nin bu temel amacına ulaşabilmesinde değer eğitiminin gerçekleştirilebileceği derslerden birisi de içerik bakımından Türkçe dersidir.” (Doğan ve Gülüşen, 2011: 77).

Türkçe dersinde ders öğretmenlerinin en çok ders kitaplarına başvurduğu düşünülmektedir. Bu şekilde düşünülmesinde ise, MEB tarafından kaynak kitap kullanımının yasaklanması, öğrencilerin sosyo-ekonomik durumlarının her bölgede aynı olmaması, MEB tarafından yapılan sınavlarda ders kitaplarına yönelik sorular çıkması vb. etkenler vardır. Dil ve kültürün öğretilmesinde ders kitaplarının ayrı bir yeri vardır. Bunun için ders kitaplarında yer alan sözcük ve sözcük grupları varlığı çok önemlidir. Kültürümüzde asırlar içerisinde oluşmuş değerlerin öğretilmesinde elbette yine kültür mirasımızdan yararlanmak gerekir. İşte tam da bu noktada hem sözlü hem de yazılı gelenekle nesilden nesile aktarılacak günümüze ulaşmış olan on binlerce atasözü, paha biçilemez bir hazine olarak karşımıza çıkmaktadır. Atasözlerinin milletin sözlü olarak ortaya koyduğu ürünler olduğu göz önüne alınırsa değer algısındaki değişimleri göz önüne getirmesi ve değerlerin yeni nesillere kazandırılması konusunda işe koşulabileceği düşünülmektedir. Atasözleri, bir ulusun dünyaya ve kendine bakış açısını belirleyen, insan topluluklarının ortak düşüncesinin

birikimiyle oluşmuş zengin dil hazinelerindedir. Bu açıdan sosyolojik, psikolojik, sosyo-ekonomik olarak bu hazineden yararlanılabilir (Altun, 2004: 90)

Bu çalışmayla, Türkçe dersi öğretim programından hareketle bireye kazandırılacak değerler, bu değerleri yansıtan atasözleri ve yeni müfredata göre hazırlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabında değerleri yansıtan atasözlerinin görünümü ve kitapta yer alan etkinliklerin atasözleri ve değerler bakımından durumu hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Eğitim kademelerinin genel amaçları ve ilkeleri göz önüne alınarak 2017'de yenilenen müfredatta belirlenen kök değerlerden hareketle Aksoy'un Atasözleri Sözlüğü'ndeki atasözleri ve bu atasözlerinin manaları incelenerek yansıttığı değerlerle eşleştirilmiştir. Daha sonra yeni müfredata göre hazırlanan 5. sınıf ders kitabı atasözleri bakımından incelenmiş, Atasözleri Sözlüğü'nden tespit edilen atasözlerinden kullanılıp kullanılmadığı belirlenmiştir. Yine ders kitabında yer alan etkinlikler de atasözleri ve değerler bakımından ele alınmıştır.

Atasözlerinin tespit edilmesinde doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma beş bölümdür. İlk olarak araştırmanın önemi, amacı ve sınırlılıkları vardır. İkinci kısımda eğitim ve eğitimin önemi, değer ve değerler eğitimi kavramları üzerinde durulmuştur. Ayrıca değerlerin toplumla ve Türkçe eğitimiyle ilgisine değinilmiş, atasözleri konusu da ele alınmıştır. Üçüncü bölüm araştırmanın yöntemiyle ilgilidir. Çalışma yapılırken kullanılan yöntemler açıklanmıştır. Dördüncü bölümde ise bulgulara ve bulguların yorumlarına yer verilmiştir. Beşinci bölümde ise çalışmanın sonucu ve araştırmadan hareketle belirlenen önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Bu bölümde çalışmanın gerekçesini oluşturan problem durumu ve buna bağlı alt problemler, araştırmanın amacı ve önemi, sınırlılıklar, varsayımlar, tanımlar ve konu alanıyla ilgili yapılmış önceki araştırmalar bulunmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Değerlerin tanınması ve kazandırılması ilk önce ailede başlar, daha sonra okul, çevre, aile etkileşimiyle devam eder. Okullarda bilişsel kazanımlar kadar davranışsal kazanımların olması da herkes tarafından kabul edilen bir gerçek olmuştur. Bu nedenle kültür aktarımında önemli bir yere sahip olan atasözlerini değerleri kazandırırken kullanmak, gerek eğitim ortamına gerekse kültürel hayatımıza katkı sağlayacaktır.

Eğitim programlarında değişimler yaşanınca, farklı kavramlarla karşılaşmak da kaçınılmaz olmuştur. Değerler eğitimi de 2005 yılından itibaren eğitim programlarında yerini alan kavramlardan biridir. Her eğitim programında örtük veya açık bir şekilde değerler eğitimi düşüncesi bulunur. 2017’de yenilenen müfredatta da değerler eğitimine verilen önem görülmektedir. Değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmek eğitim sistemimizin temel amacıdır. Öğretim programlarıyla bilgi ve beceriler kazandırılırken, değerlerimiz bu bilgi ve beceriler arasında bütünlüğü sağlayan bağlantı işlevindedir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma işlevini, öğretim programlarını kapsayan eğitim programıyla yerine getirir (TDÖP, 2018: 4). Milli Eğitim Bakanlığı’nın programlarda değerler eğitimine yer vermesi bu konuya verilen önemi açıkça göstermektedir.

Türkçe dersi için de değerler eğitimi ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü Türkçe dersinde kullanılan kaynaklar değerler eğitimi kazandırmada önemlidir. Türkçe eğitimi yapılırken kullanılan metinler ve edebî ürünler değerler eğitimi

kazandırırken kullanılacak birer vasıta olabilir. Bu yönden Türkçe dersi zengin bir kaynak deposudur.

Taşıdıkları anlam ve ilettikleri değerler bakımından atasözleri değerler eğitimi konusunda iş görebilecek kaynaklardandır. Atasözlerinin konuşma ve yazı dilinde kullanılır hale getirilmesi, atasözlerinin sürekli göz önünde bulunması ve kullanılmasıyla mümkündür.

Bir dile ait sözcük ve sözcük gruplarını öğretirken kullanılan araç gereçler önemlidir. Bunun için ders kitaplarında yer alan metinler, etkinlikler, değerlendirme soruları, hazırlık çalışmaları, sözcükler ve sözcük gruplarını öğretmeye yönelik değişik yöntemler kullanılır. Söz varlığının zenginleşmesinde, birinci sıraya ders kitaplarını koyabiliriz. Derste kullanılan kitaplardaki sözvarlığı, sözcük öğretimi açısından önemli gereçlerdir. Bundan dolayı atasözü öğretimi her açıdan önemlidir ve okullarda ders kitaplarında fazla yer bulması gerekmektedir. Türkçe dersi, öğrencilere her türden metnin öğretildiği önemli bir derstir. Roman, hikâye, şiir, deneme, makale, sohbet, röportaj vb. türleri öğrenciler ancak Türkçe dersinde öğrenir. Bu türlerin seçiminde konu ve tema kadar içinde geçen sözcük ve sözcük grupları da önemlidir. Metin içinde geçmese bile kitapta yer alan etkinliklerde atasözlerine yer verilmesi önemlidir. Öğrencinin bir atasözünü öğrenmesi, konuşmasında, yazmasında bunu kullanması etkili bir konuşma ve yazma sağlayacaktır.

Öğrencilerin atasözleri ve deyimleri öğrenirken sözlük kullanmaları da önemlidir. Duyduğu bir atasözünü yerinde ve zamanında kullanması anlamını öğrenmesiyle olur. Anlamını öğrenmek için sözlük karıştırması gerekir. Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'ndeki atasözleri kök değerler bakımından gruplanmıştır. Bu çalışmada değerleri yansıtan atasözleri görülmektedir. Değerler eğitimiyle ilgili çalışma yapılacağı zaman değerleri yansıtan atasözlerini bu araştırmada bulmak mümkündür. Bu sayede hem atasözleri öğretilmiş olur hem de değerler eğitimi çalışması yapılmış olur. Az sözle çok şey anlatan atasözlerimiz değerler eğitiminde kullanılabilir. 'Sabır' değerinin önemi açıklanırken 'Sabır acıdır meyvesi tatlıdır.' atasözü kullanılabilir. Bu şekilde atasözleri yansıttığı değerler bakımından gruplanmıştır. Sözlükten 552 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri değerler eğitimi çalışması yapacak olan öğretmenlere örnek bir çalışma olmuştur.

Yeni müfredatta belirlenen 10 kök değere uygun atasözleri belirlenmiş ve güvenilirliği tespit edilmiştir. Bu atasözleri ders kitaplarında veya değerler eğitimiyle ilgili yazılacak kitaplarda ve kaynaklarda kullanılacak şekilde gruplandırılmıştır. Ayrıca kitapta yer alan etkinlikler de atasözleri ve değerler bakımından incelenmiştir. Bu şekilde değerler eğitimiyle ilgili olan etkinlikler belirlenmiş, bu etkinliklerden hareketle bu alanda çalışma yapacak olan araştırmacılara örnek oluşturmuştur. Ayrıca bu etkinliklerden hareketle yeni etkinlikler oluşturmaya kaynak oluşturabilmektedir. Atasözleriyle değerler eğitimine örnek olabilecek etkinlik önerilerinde bulunulmuştur.

Değerleri yansıtan atasözleri tespit edilerek, ders kitabında yer alan atasözleri karşılaştırılmıştır. Değerler eğitimi yönünden kitap incelemesi yapacak olanlar için de kaynak oluşturmaktadır.

1.2. Problem Cümlesi

2017-2018 eğitim öğretim yılında kullanılmaya başlanan, yeni müfredata göre hazırlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki atasözlerinin 10 kök değer bakımından görünümü nedir?

1.2.1. Alt Problemler

1. Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'ndeki atasözlerinin kök değerler bakımından görünümü nedir?
2. 2017-2018 eğitim- öğretim yılında yenilenen müfredatta belirlenen kök değerlere göre, bu dönemde kullanılan 5. sınıf Türkçe kitabındaki atasözlerinin görünümü nedir?
3. 5. sınıf Türkçe ders kitabında 10 kök değerle ve atasözleri ile değerler eğitimini yansıtan ne tür etkinliklere yer verilmiştir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Türkçe dersinin amacı bireye iyi okuma, yazma, konuşma, dinleme becerisi kazandırmanın yanında, değerlerini öğrenen, araştıran, değerlere göre hareket eden bireyler yetiştirmektir. Bu da kitaplar aracılığıyla, kitaplarda yer alan metinler

aracılığıyla, sözlü veya sözsüz edebiyat ürünleriyle ve öğretmen yardımıyla gerçekleşir.

Değerler eğitimi konusu da 2005 yılından itibaren eğitim programlarına dâhil edildiği için, Türkçe dersi değerlerin kazandırılmasında önemli bir yere sahiptir. Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği değerlere bakıldığında ve ders kitaplarında yer alan metinler incelendiğinde birçok değer Türkçe dersinde aktarılabileceği görülmektedir.

Mehmet Akif'in "Safahat" adlı eseri MEB'in 2005 yılında belirlemiş olduğu "100 Temel Eser" içerisinde yer alması bu nedenle öğrencilerin yöneldikleri konulara edebi manzumelerin niteliklerine sahip olması yönüyle hedef kitleye uygun özellikler taşımaktadır. Bu sebeple öğrencilerin ilgiyle okuyacağı bu eser değerler eğitimi ve aktarımı sürecinde kullanılabilir (Biçer, 2013: 179).

Kültürel değerlerde ise, Yalınayak ince eleyip sık dokumuştur. Kültüre ait değerlerin toplumda nasıl bir sonuç uyandıracasına dikkat çekmiş iynin kötünün ne olduğunu, doğruluk ve adaletin dengelerini yine bir değer olan öğüt ile okuyucusuna sunmuştur. Değer eğitiminin temel basamaklarından olan bu kavramların eğitimi için Yalınayak'ın şiirlerinden faydalanılabilir (Çibik, 2017: 96).

Atasözleri kapsamları ve çeşitlilikleri itibariyle farklı değerleri iletebilme kapasitesine sahiptir. Toplumsal hayata dair hemen hemen her alanda çıkarımda bulunan atasözleri değerleri örnekleme açısından da kullanışlıdır (Bulut, 2011: 113).

Yapılan incelemeler de gösteriyor ki, Türkçe dersi içinde kullanılacak materyaller değerleri en güzel bir şekilde yansıtabilecek türdendir. Tüm edebi türler değerleri içinde barındırması açısından çok değerli kaynaklardır. Geçmişten günümüze nesilden nesile aktararak gelen atasözlerinin de değerler eğitimindeki faydası yadsınamaz.

Bu çalışma da atasözleriyle değerler eğitiminin yapılmasını konu aldığı için hem kültür aktarımında önemli bir yere sahip olan atasözlerinin öğretilmesinde hem de kültürümüze sahip çıkmak adına değerlerimizin benimsetilmesi ve yaşatılmasında önemli bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 10 kök değeri yansıtan atasözlerini belirleyerek ders kitabında bu atasözlerinin varlığını tespit etmektir. Bu amaçla, Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'ndeki atasözleri yansıttığı değerler bakımından gruplandırılmış, bu atasözlerinin yeni müfredata göre hazırlanan 5. sınıf ders kitabındaki görünümü tespit edilmiş ve kitapta yer alan atasözleriyle ilgili etkinlikler de belirlenerek bu etkinliklerin değerler eğitimiyle bağlantısı ortaya konulmuştur. Böylece değerler eğitiminde kullanılacak atasözleri ve etkinlikler belirlenerek bu alanda çalışacak olanlara kaynak oluşturmak amaçlanmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Çalışmada, Talim Terbiye Kurulu'nun 18 Temmuz 2017'de müfredat yenileme ve değiştirme çalışmaları kapsamında yer alan kök değerler ve bu değerlere ilişkin tutum ve davranışlar kullanılmıştır.
2. 10 kök değerın görünümüyle ilgili atasözleri tespit edilirken yalnızca bir sözlük kullanılmıştır.
3. Kitapta yer alan atasözleriyle ilgili etkinlikler tespit edilirken atasözleri ve değerlerle ilgili olanlar alınmıştır.

1.6. Tanımlar

Eğitim, genel manada insanların davranışını değiştirme sürecidir (Demirel, 2005:4). İnsanların davranışlarında kendi yaşantısı aracılığıyla ve bilerek, isteyerek değişme meydana getirme sürecidir (Öncül, 2000:136). Bireyin kendi yaşantısıyla ve kültürlenme vasıtasıyla istenilen davranışları oluşturma sürecidir (Oğuzkan, 1981: 57). Yani eğitim, bütün insanlarda sosyal hayata uygun davranış değişikliği oluşturmaktır (Kavcar, 82: 1). Belli bir konuda bilgi ve beceri kazandırma işidir (TS, 1988: 641).

Değer, bir şeyin arzulanabilir veya tam tersi arzulanamaz olması hakkındaki kanıdır (Güngör, 1998: 27). Değer, bir varlığın gerekliliğini belirlemeyi sağlayan duyu organlarıyla algılanamayan eder, bir şeyin karşılığı, kıymetidir. Yüksek ve

yararlı nitelik (TS, 1988: 538). Değer, bir durumu başka durumla değişmektir (Erdem, 2003: 56).

Atasözü: Atalarımızın uzun tecrübelerle sabit olan kararlarını herkesin kabul ettiği bir kural, dâhiyane bir düşünce ya da nasihat gibi kesinlik kazandıran ve kalıplaşmış şekilleri bulunan halkın benimsediği özsözlerdir (Aksoy, 2017: 37).

1.7. Konuyla İlgili Araştırmalar

Konuyla ilgili bulunan çalışmalar incelendiğinde değerler eğitimi ve atasözleriyle ilgili çalışmalar mevcuttur. Bu iki konunun ayrı ayrı ele alındığı çalışmalar da yoğunluktadır. Birlikte ele alınan iki çalışmaya da rastlanmıştır. Birlikte ele alınan çalışmalarda sadece sözlükler incelenerek, atasözleri, yansıttığı değerler bakımından gruplandırılmıştır. Bu atasözlerinin ders kitaplarındaki görünümüne yer verilmemiştir. Bu çalışmada ise yine sözlüklerdeki atasözleri değerler bakımından gruplandırılmış, ders kitabında yer alan atasözlerinin değerlerle ilgili olanları belirlenmiş, sonrasında ise kitaptaki etkinliklerden değerler ve atasözleriyle ilgili olanlarına yer verilmiştir. Bu şekilde değerler kazandırılırken atasözlerinden faydalanma yöntemleri de etkinliklerle örneklendirilmiştir. Yapılan araştırmalarda faydalanılan çalışmalar şu şekilde gruplandırılabilir:

1.7.1. Değerler Eğitimi İle İlgili Çalışmalar

Bozkurt (2017): “Çocuk Oyunlarıyla Değerler Eğitimi” çalışmasında, oyun ve fiziki etkinlik dersindeki çocuk oyunlarını değerlerle iç içe geçirerek değerler eğitimi yapmak ve bu oyunların değerler eğitiminde etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Sonuçta oyunların değerlerle bir araya gelmesiyle çocuklara değerlerin öğretilebileceği ve kalıcı bir öğrenme olabileceği belirtilmiştir.

Selçuk (2017): “Okullarda Değerler Eğitimi Uygulamalarının Verimliliği” adlı çalışmada okullarda yürütülen planlı değerler eğitimi çalışmalarının ne kadar verimli olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak eğitim kurumları değerler eğitimi çalışmalarını destekler, hazır etkinlikler ve yapılan paylaşımlar yararlıdır, yaş ve okulların yerine ve seviyesine göre etkinlik türü farklılaşabilir şeklinde sonuca ulaşılmıştır.

Kantar (2014)'ın, 100 Temel Eser yoluyla değerler eğitimini konu alan çalışmasında 4. ve 5. sınıflardaki sosyal bilgiler dersinde kazandırılmak istenen değerlerin, Milli Eğitim Bakanlığının ilköğretilere tavsiyesi olan 100 Temel Eserden tespiti amaçlanmıştır. İncelenen eserlerin, değerlerin çoğunun kazandırılmasında kullanılabileceği ancak yeterli olmayacağı tespit edilmiştir.

Akgül (2014), Web tabanlı değerler eğitimi yapılmasını konu alan çalışmasında ilkokul çağındaki öğrencilere değerler eğitimi yapılırken ve değerler kazandırılırken farklı bir yöntem olarak Web Tabanlı Değerler Eğitimi (WTDE) uygulamasının etkililiğini ortaya koyarak, bu yöntemi eğitim sistemine kazandırmayı amaçlamıştır.

Dilmaç (1999), ilköğretim öğrencilerine yönelik olan değerler eğitimi çalışmalarını ölçekle sınıyarak, bu çalışmalar sonucu elde edilen değerler eğitimi bulgularıyla ilköğretim çağındaki çocukların ahlakî yönden olgunlaşma düzeyinin gelişmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Şahin (2017), ortaokullarda okutulacak Türkçe kitapları için metin önerisinde bulunmak amacıyla Cengiz Aytmatov'un eserlerini incelemiştir. Bu incelemeyle Cengiz Aytmatov'un eserlerindeki değerler analiz edilmiş ve bu değerlerden hareketle ortaokul Türkçe kitaplarında yer alması için millî, manevî, ahlakî değerleri yansıtan metinler önerilmiştir.

Geylan (2015): "Ortaöğretim Müfredatındaki Değerler Eğitimi Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmada Türk toplumuna değerlerin kazandırılma düzeyinin belirlenmesini tespit etmiştir. Bu bağlamda "Türk toplumuna değerlerin kazandırılma düzeyine ilişkin görüşleri hangi düzeydedir? Türk toplumuna değerlerin kazandırılma düzeyine ilişkin yetişkin görüşleri arasında cinsiyet, meslek, kıdem, görev yapılan kurum yönünden anlamlı fark var mıdır?" gibi sorulara cevap aranmıştır.

Akyol (2010), ilköğretimlerin 6. sınıfında kullanılan Türkçe kitabının sevgi temasını değerler eğitimi yönünden ele almış, bu temayı değerler eğitimine uygun hedefler, kazanımlar ve etkinlikler bakımından incelemiştir.

1.7.2. Atasözleri İle İlgili Çalışmalar

Oğul (2003), 5. sınıflara atasözleri öğretimini sağlayan aktivitelere yönelik çalışmada atasözlerinin anlamının verilerle düz anlatım yöntemiyle hikâye ve resimlerle desteklenen, açıklanan atasözü öğretimi yöntemi karşılaştırılmıştır. Bu çalışma sonucunda ise hikâye ve resimlerle gerçekleştirilen öğretim yönteminin, geleneksel öğretim yönteminden daha etkili olduğu görülmüştür.

Tozoğlu (2009), 100 Temel Eserden Türk edebiyatına ait romanları atasözleri ve deyimler yönünden incelemiştir. Sonuç olarak ise incelenen eserlerde deyimlerin sıkça kullanılmasına rağmen atasözlerinin çok az kullanıldığı tespit edilmiştir.

Eser (2012): “Türk Dil Kurumu’nun Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki Dinî Motifler” adlı çalışmada deyim ve atasözlerimizdeki dinî motifler tespit edilmiştir.

Çelik (2011), İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler kitabındaki bir üniteyi atasözü ve deyimlerin kullanılması bakımından incelemiştir. Belirtilen kitapta ve üniteye yer alan deyimler ve atasözleri tespit edilmiştir. Deyim ve atasözlerinin kullanılmasının yorum yapma imkânı sağladığı ve sınıf içi iletişimini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çitgez (2010): “19. Yüzyıl Kars Âşıklarında Deyim ve Atasözleri” adlı çalışmada âşık geleneğinin en verimli yıllarından olan 19. yüzyılda Kars âşıklarının kullandığı deyim ve atasözleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bölge ağzında kullanılan Türkiye Türkçesinde yer almayan atasözleri ve deyimlere de çalışmada yer verilmiştir.

1.7.3. Atasözleri ve Değerler Eğitimi İle İlgili Çalışmalar

Bulut (2011): “ Atasözlerinin Değerler Eğitimindeki Yeri” adlı çalışmada üç farklı Atasözleri Sözlüğünü inceleyerek Milli Eğitim Bakanlığı’nın belirlediği değerlere ek olarak belirlenen 60 değere göre atasözlerini belirlemiştir. Yani atasözlerinin iletmediği değerler tespit edilmiştir. Bu sayede bireye kazandırılmak istenen değerler ve bunlara erişmede başvurulabilecek atasözleri belirlenmiştir.

Kalaça (2013): “Türk Atasözleriyle Değerler Eğitimi” adlı çalışmada 63 tane değer ve bu değerleri iletmediği düşünülen atasözlerini tespit etmiştir. Sonuç olarak DKAB dersinde öğrencilere hangi değerlerin verildiği ve verilmesi gerektiği, bu

değerlerin hangi atasözleri kullanılarak anlatılabileceği konusu için atasözleri incelenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAM ÇERÇEVESİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Eğitim

Eğitim, insanoğlu var olduğundan beri devam eden bir süreçtir. Öğrenme bireyseldir ama eğitim bireysel değildir. İnsanın öğrenme yeteneğiyle birlikte eğitim olgusu da birey üzerinde kendini göstermeye başlar. Eğitim insanla birlikte vardır ve insanlar, toplumlar var olduğu sürece eğitim olgusu toplumdan topluma farklılık gösterse de devam edecektir.

Durkheim eğitimi “yetişmiş kuşakların yetişmekte olan kuşaklara etkisi” olarak kabul eder. Yani Durkheim, eğitimi, nesiller arasındaki tecrübe aktarımı olarak görüyor. Milli kültürlerin zenginleşmesi, medeniyetlerin oluşumu ve gelişimi hep eğitimin tecrübeyi aktarma fonksiyonunun bir sonucu olarak algılanır (Sönmez, 2004:359).

Eğitim, her bilim dalını ayrı ayrı ilgilendiren bir olgu olmuştur. Bu nedenle de her bilim dalı, eğitimi, kendi alanıyla ilgili irdelemiş ve tanımlara, sonuçlara, genellemelere ulaşmıştır. Eğitim, hayatta kullanılacak şekle uygun düşmek üzere, düşüncenin geliştirilmesi ve değiştirilmesidir (Aytaç, 1976: 95). İnsan hayatta neyi, nasıl kullanacaksa o alanda eğitim alır ve kendini geliştirme yoluna gider. Yani eğitimle bireyin ve toplumun hayatı şekillenir.

Farklı bilim dallarının ve bilim adamlarının eğitim kavramını tanımlamalarında farklı yaklaşımları vardır.

Eğitimin dinsel evresinde Batı’da Hristiyan eğitiminin öncüsü olan Aquinas Thomas (1225-1274)’a göre eğitim, dinsel öğretilerin ezberleme yoluyla insanın bilişine aktarılmasıydı (Başaran, 2013: 12).

Eğitimin düşünsel evresinin temsilcilerinden Bacon’a göre eğitim, insanı tümevarımın kaynağı olan deneyim yoluyla genellemelere ulaştırarak doğayı tanımasını ve ona egemen olmasını sağlardı (age.: 14).

Eğitimin bilimsel evresinde ise Rousseau, çocuğun dogmatik düşüncelerle, öğütlerle değil doğal gözlemlerle, doğal nesnelere karşılaştırılarak deneyimleriyle

bilgilerini kazanmasını; çocuğa yetişkin bir insanmış gibi değil, onun gelişimine uygun davranılmasını savundu (age.: 15).

Eğitim Terimleri Sözlüğü'nde (1974), eğitime dair birden fazla tanım yer almaktadır: 1. Yeni neslin toplum hayatında bir yer bulmak için hazırlanırken lüzumlu bilgi, yetenek, kavrayışlar ve anlayışlar elde etmelerine ve kişilik geliştirmelerine yardımcı bulunma etkinliğidir. 2. Önceden belirlenmiş amaçlara yönelik insanların hâl ve hareketlerinde belli gelişmeler kazandırmaya yarayan planlı etkiler sistemi. 3. Bir konuda, bir bilgi ya da bilim alanında yetiştirme veya geliştirme. 4. Her nesle, geçmişin bilgi ve tecrübelerini düzenli biçimde aktarma ve her alanda tecrübe kazandırma çalışması. 5. Eğitimle ilgili her alana öğretmen, yönetici ve eğitim uzmanı yetiştirmek için ilgililere yönelik düzenlenen bütün kurslara ve bu kurslarla ilgili bilimsel faaliyetlere verilen genel ad. 6. Eğitbilim. Bu tanımlara bakıldığında eğitimin temelinde önceden saptanan belli amaçlar, diğer bilim dallarıyla ilişkilendirme, davranış değişikliği gerçekleşmesi için yapılan planlı etkinlikler vardır (Saylan, 2009: 2-3). Yani eğitim yaşamın her alanında vardır ve insanoğlunun karşısına hemen her yerde çıkması kaçınılmazdır.

Bir bireyin karar verme sürecinde etkili bir eğitim çok yararlı olur. Eğitimin faydasına inanan bireylerin olması, eğitimin gelişmesine ve toplumlar arası etkileşime katkı sağlar. Eğitimin tanımını bilmekle, eğitilmiş olunmadığı gibi; eğitim çalışmalarına katılmakla da etkili bir eğitim alınmış olmaz. Buna göre eğitim, her şeyden önce, duygudaşlık kurabilmeyi, duyarlı olabilmeyi, sevecenliği, nezaketi, hoşgörüyü, anlayışı ve sevgiyi de beraberinde getirmiyorsa bir yerlerde eksiklik var demektir. Dolayısıyla bir birey kendi kararlarını vermeye başladığında çevrenin, toplumun, eğitimcilerin yapabileceği tek şey onu doğru bildiği şekilde yönlendirmektir. Çünkü bir kişilik oluşuyor. Tek başına bir kişiliğin oluşması olanaksızdır. Görmeden, bilmeden, duymadan, okumadan birey olmak imkânsızdır. İnsanlar, toplum içinde yaşıyorsa, o toplumun kurallarını, değerlerini, doğrularını, yanlışlarını da bilmek zorundadır. Ancak bu şekilde topluma kabul edilir, kendi yolunu çizer ve toplum için de kendisi için de faydalı bir birey olur.

İnsanlarda istendik davranış değişikliği oluşturma şeklinde de tanımlanan eğitim süreci, bilimsel bir çalışma alanıdır. Çoğu bilim dalı, kendi alanıyla ilgili eğitim konusunu irdelemiş ve tanımlamalar yapmıştır. Felsefeye göre eğitim geniş

anlamda bireyin yeteneklerinin, bilhassa ahlâki becerilerinin geliştirilmesi için ona yön verilmesi, bu yönde yapılan bilinçli ya da bilinçsiz etkilerin bütünü. Felsefeye göre eğitimin dar anlamdaki tanımı ise, insan gelişiminin bir düzen içinde, bilinçli bir şekilde yönetilmesi ve bu durumdan etkilenişi (Felsefe Terimleri Sözlüğü, 1975). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere felsefeye göre eğitimin amacı, insan davranışlarına yön vermek, insanın yeteneklerini geliştirmek, insanı etkilemektir.

Eğitim, toplumlar var olduğu sürece devam edecektir. İnsanlar arasındaki etkileşimin düzeni ve sağlıklı bir şekilde devamlılığı eğitimle mümkündür. Atatürk'ün şu sözleri sağlıklı bireyler yetiştirmenin önemini açıkça gösteriyor: Millî Eğitimin amacı sadece memur yetiştirmek değil, bu memlekete ahlâklı, karakterli, yenilikçi, pozitif, başladığı işi bitirebilecek yetenekte, dürüst, anlayışlı, iradesine sahip çıkan, her türlü engeli aşmaya muktedir, karakterli gençler yetiştirmektir. Bunun için de öğretim programlarının düzeni ona göre belirlenmelidir. Yani eğitim zamandan ve içinde bulunduğu çevreden bağımsız değildir. Birey yaşadığı toplumun şartlarına uygun eğitim almak ve davranışlarını geliştirmek durumundadır. Bu da yaşadığı toplumun eğitim kurumlarında veya yaşanan toplumdaki bireylerle etkileşimle mümkündür. Eğitim istedik yönde bir davranış değişikliğiye, eğitim alan bireylerin bir amacı vardır. Araştırmak, öğrenmek, düşünmek, bilmek, kavramak, öğrendiklerini davranışlarına yansıtmak bu amaçlardan bazılarıdır. Bu amaçları gerçekleştirmek için istemek ve hazır olmak gerekir. Zaten "öğrenci" kelimesinin eski söyleyişle "talebe" olması da talep etmekten, istemekten kaynaklıdır. Talep eden amacına ulaşır.

İnsanların gerek anne karnındaki gelişimi sırasında gerekse dünyaya geldikten sonra büyüüp gelişebilmesi için birtakım ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar; yaşamının ve neslinin devamını sağlayan fizyolojik ihtiyaçlar ile sevmek, sevilme, birey olduğunu hissetmek gibi sosyal- psikolojik ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlarının karşılanması, çevresiyle iletişimi için önemlidir. Bu ihtiyaçlarını karşılayan ve gelişen insan, tekrar iletişim yoluyla öğrendiklerini insanlarla, çocuklarla paylaşır ve bu sayede eğitimin nesilden nesile aktarımı gerçekleşmiş olur. Eğitim, bireydeki olumsuz davranışları azaltıp olumlu yönde gelişmesi ve topluma uyum sağlaması için gereklidir. Bu nedenle eğitimde davranış değişikliği gözlenmesi gerekir. Etkili bir eğitim sisteminden ancak bu şekilde olursa söz edilebilir. Bireyde herhangi bir

değişim gözlenmediğinde eğitim adına boşa kürek çekme olayı gündeme gelir. Bireyler arası etkileşim ve öğrenilenlerin aktarılma süreci de sistemli ve gözlenebilir bir ortamda olabilirse eğitim yöntemlerinin etkililiğinden veya yanlış uygulandığından haberdar olunabilir. Eğitim tek başına gerçekleşebilen bir olay değildir. Eğitim bireyin yaşadığı çevre ve sosyal ortamında gelişen ve oluşan bir süreçtir. Bu nedenle de birey üzerinde toplumun etkisi olur. Birey toplumun kendisinden istediği davranışı gerçekleştirme çabası içine girer. Toplum da bu konuda bireyi yönlendirir.

Eğitim, öğrenme yeterliliğine ulaşmamızla başlar; yaşamımız boyunca sürüp gider (Başaran, 2013: 81). Eğitimin konusu insandır. Eğitim sayesinde birey toplumsallaşır ve birey bir başka birey sayesinde topluma kazandırılmış olur. Çağımızda bilgiye ulaşabilmenin en doğru yolu da eğitimidir. Uygarlıkların devamlılığında ve gelişmesinde eğitimin etkisi kuşkusuz çok önemlidir. Çünkü eğitim, insan yetiştirir ki bu insan uygarlığı ve kültürü oluşturan ve bunları nesilden nesile aktaran en temel varlıktır (Akyüz, 2016: 1). Bir yandan da eğitim, bireyin veya toplumun hayatına karar verir, yön verir, ilerlemesini, gideceği yere yönelmesini, adım atmasını, koşmasını, gerektiğinde de durmasını sağlar. Aslında bunların gerçekleşmesi söylendiği kadar da kolay değildir. İnsanın eğitimi en zor olanıdır. Duyguları olan bir varlığı yönlendirmek, toplumun istediği şekle sokmak hem zaman gerektirir hem de ortam ve istek gerektirir. Eğitimde kaliteyi yakalayabilmek, motive edilmiş bir öğrenci grubuyla ve duyuşsal açıdan kendini hazır hisseden öğrencilerle mümkündür. İyi bir eğitimle bireylerin mutlu olması, hayattan daha fazla zevk alması sağlanabilir. Eğitim sayesinde insanların toplum tarafından kabulü gerçekleşir ve sosyalleşen bireyin hayat standardına da katkı sağlanmış olur. Çünkü eğitim neyi gerektiriyorsa birey o doğrultuda şekil alır. Toplumun şartlarına uygun şekil alan ve davranış kazanan bireyin kazancı da o yönde gelişme gösterecektir. Kazançtan kasıt sadece maddi anlamda değildir. Manevi olarak da toplum tarafından doğru yönlendirilen ve istendik davranışlar kazanan insan toplumun kabul ettiği ve desteklediği birey olacaktır. Bu da her açıdan birey lehine kazanç demektir.

İnsanlar eğitim sayesinde yeteneklerinin farkına varır ve yetenekleri doğrultusunda da kendini geliştirecek çalışmalara yönelir. İnsanın kendini tanıması, çevresiyle sağlıklı iletişim kurması, çevresinde olup bitenlerin farkına varması,

duyarlı ve sorumluluk sahibi olması, yeniliklere açık bir birey olması eğitim sayesinde olur. Bu kazanımları insanın kendi başına kazanması çoğu zaman mümkün olmayabilir. Ancak toplumsal etkileşimle ve doğru yer ve zamanda, doğru kişilerden edinilen bilgilerle bu kazanımları elde etmek mümkündür. İnsanoğlu öğrenmeye açık bir yapıya sahiptir. Eğitilir ve öğretilir özellik, kendi isteğiyle de taçlandırılırsa davranışların öğrenilmemesi gibi bir durum söz konusu olamaz. Bilişsel ve duyuşsal yönden hazır bulunuşluk öğrenmenin başında gelir. Bu ikisinden sadece birinin olması yetersiz olabilir. Her ikisi birlikte işe koşulursa istedik davranışlar ortaya çıkar.

Eğitimin sınırı veya sonu yoktur. Bir insan öğrenme yetisi kazanmaya başladığından itibaren, aldığı bilgilerle davranış değiştirmeye ve kendini geliştirmeye başlar. Bu ömür boyu devam eder. İnsan her yaşta, her anında yeni şeyler öğrenebilir. Gelişmeye açık olan birisi küçük çocuktan da öğrenir, yaşlı bir insandan da öğrenir, konuşamayan, yatalak bir hastadan da öğrenir, çevresinde gördüğü varlıklardan da öğrenir. Öğretecek kişi mutlaka tecrübe sahibi olacak diye bir kural da yoktur. Önemli olan öğrenmeye istekli ve hazır bireylerin olmasıdır. Eğitimle insana nasıl düşünmesi gerektiği de öğretilir (Saylan, 2010: 3). Eğitim olduğu sürece her alana katkısı olacaktır. Bireye, topluma, ekonomiye, politikaya, uluslar arası ilişkilere vb. her alana fayda sağlayacaktır.

2.1.1. Günümüzde Eğitimin Önemi ve İşlevi

İnsanlar; davranışlarıyla, duygularıyla, düşünceleriyle, değerleri ve inançlarıyla kendine özgü bir kişiliktir. Çevre ve toplum ise bilgi edindiğimiz, tecrübe kazandığımız, kabul gördüğümüz ve kabul ettiğimiz bir ortamdır. Eğitim bir haktır. İnsanın eğitim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinde bu hak şöyle yer almaktadır: İlk ve temel eğitim dönemlerinde eğitim parasız olur ve bundan yararlanmak herkesin hakkıdır. Meslekî ve teknik öğretimden de herkes yararlanabilmelidir. İlköğretim zorunludur. Yükseköğretim ise, bireylerin yetenek ve isteklerine göre, herkese aynı olacak eşitlikle açık olmalıdır (Aybay, 2006: 20).

Çocuk Hakları Bildirgesi'nin yirmi yedinci maddesinde de bu durum şöyle açıklanmaktadır: Parasız ve zorunlu eğitim görme ilköğretim düzeyindeki her

çocuğun hakkıdır. Çocuğun kendini geliştirmesi, kültürünü arttırması, yeteneklerini, yaşantısal ve toplumsal duygusunu geliştirmesi ve topluma yararlı bir birey olması için çocuca eşitlik dikkate alınarak bir eğitim ortamı sağlanmalıdır. Eğitimde, eğitilen bireylere yol gösterecek yöntem, çocuk için faydalı olanların gözetilmesiyle mümkündür. Bireyin eğitiminde sorumluluk sahibi olanlar ilk önce anne babadır (UNİCEF, 2004: 12).

Eğitim hakkı, Anayasa'dan başka, İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Milli Eğitim Temel Kanunu'nda da bulunur.

Zorunlu eğitim 12 yıla çıkarıldıktan sonra devletin eğitim verme görevi lise bitene kadar devam etmektedir. Eğitim bireyler ve dolayısıyla toplumlar için çok önemlidir. İnsanlar temel ihtiyaçlarını karşılamak için yaşamak zorundadır. Yaşamak için de bazı bilgi ve yeteneklere sahip olmalıdır. Bunların kazanılması eğitimle sağlanır. İyi insan, sağlıklı düşünen bireyler, toplumu kalkındıracak nesiller eğitim sayesinde mümkündür.

Eğitimde hem temel güdüler (yeme, içme, soluma vb.) hem de edinilmiş güdüler (sevme, sevilme, evlenme, bir kümeye üye olma vb.) önemlidir. Çünkü eğitimi gerekli hissetmemizin, eğitime razı oluşumuzun nedeni, eğitim yoluyla hem güdülerimizi doyurmak hem de güdülerimizin daha etkili nasıl doyurulacağını öğrenmektir (Başaran, 2013: 93).

Birey ve toplumlar için eğitim önemlidir. Eğitim sayesinde güzel yaşama ve insanî özellikleri öğrenen insan, sorunlarını, aldığı eğitimin kendisine kazandırdığı yetenekle cevaplar. Eğitim, insanı tabiatından ayırarak kültürel bir varlık haline getirir, varoluşun ihtimalleri ve olanaklarıyla tanıştırır. Toplum da eğitim aracılığıyla, kendisine destek olan değerleri, geçmişten alıp işler ve geleceğe taşır (Taşdelen, 2003: 152). Her toplumun değer yargıları farklılık gösterebilir. Bir toplum için olumlu karşılanan bir durum, diğer toplumun değer yargılarıyla çatışabilir. Toplumlar değerlerini nesilden nesile aktararak geliştirir ve biriktirir. Bir toplum içinde yetişen birey o toplumun geçmişten getirdiği değerlerin içine doğar, aynı değerleri kabul eder, bir sorunla karşılaştığında var olan değerlerle çözüme ulaşmaya çalışır. Önemli olan insanın var olan değerleri tanıması, kabul etmesi ve özümsemesidir. İşte bu noktada eğitim devreye girer ve karşılıklı etkileşimle ya da doğrudan öğretme yöntemleriyle yetişmekte olan bireylere değerler konusunda

yardımcı olur. Eğitim sayesinde nasıl davranması gerektiğini öğrenen insan, çevreye daha duyarlı, düşünceli, çözüm odaklı yaklaşır. Çünkü eğitim sayesinde birey nasıl düşüneceğini öğrenir. Doğru ve yerinde davranışlar kazanır.

Birey, toplum içinde kendi gerçekliğini kavrayabilen ve farklılığını yine kendinden alabilen insan olarak tanımlanır. İnsanın yaratılış itibarıyla diğer insanlardan farklı olduğu bir yana, kendini her yönden biçimlendirdiği de bir gerçektir. Toplumun kişiye koyduğu sınırlar bireyin atacağı her adımı etkiler. Birey olabilmek topluma kendi koyduğu kuralları kabul ettirmek değil; toplum kurallarını anlayıp, kavrayıp; onlara yeni şeyler ekleyebilme sürecinde etkin olabilmektedir.

Topluma bir şeyler dayatmakla istenilen sonuçlar alınmaz. Eğitimin işlevsel yanlarından biri bireyin bu durumu kendisinin görmesini sağlamaktır (Koç, 2007: 4).

Eğitim, bir çevre faktörüdür. Birey eğitimi demek, bireye önceden belirlenen davranışları edindirecek nitelikte düzenli, planlı bir çevre sunmaktır. Dolayısıyla insanın eğitim yeri her yerdir. Önce ailede ana babanın eğitim görüşlerine uygun olarak eğitim yapılır. Sokakta, oyunla pek çok davranış öğrenilir. Okul çağında eğitim yeri, planlı öğretimin yapıldığı okul olur. Zorunlu öğrenim çağı boyunca okulda öğrenim görülür. Okuldan sonra eğitim yeri, çalışılan yer olur; böylece yaşam boyunca çevre bize eğitim yeri olur (Başaran, 2013: 102). Okul geçmişte yaşayan neslin uzun uğraşlar sonucu edindiği bilgi ve beceri birikimini yeni nesle öğretmek için uğraşır. Amaç bilgi aktarımı olsa da yeni oluşan eğitim yaklaşımlarıyla öğretmenin mutlak otoritesi, pasif öğrenci anlayışı, ders kitapları dışına çıkmamak gibi anlayışlar yerini verimli bir eğitim ortamına bırakmaktadır. Eğitimin amacı; sosyal beceriler geliştirmek, toplumsal bilinç kazandırmak, problem çözme becerisi kazandırmak, girişimci bireyler yetiştirmek, bilimsel düşünebilmeyi sağlamak, iletişim becerisi kazandırmak gibi kazanımlar olmalıdır. Eğitim sayesinde birey bir topluma aidiyet hisseder ve toplumun bir parçası olur. Bir topluma ait olduğunu hisseden birey de toplum içinde üzerine düşen görevleri yerine getirmek için çaba harcar. Toplum içinde gelişen ve değişen durumlara karşı birey eğitim sayesinde kendini hazır hisseder. Eğitimle gerekli donanıma sahip olan birey, olağandışı gelişen olaylarda problem çözebilme yeteneğiyle çözüm üretebilir. Problem çözmede ise iletişim yeteneği, sosyal olma durumu, bilimsel düşünebilme ön plana çıkar. Bu kazanımları elde etmek hep eğitimle mümkündür.

Günümüz dünyasında eğitimin sosyal hayattaki yeri vazgeçilmezdir. Öğrenciler toplumsal kuralları kavramayı, tutum geliştirmeyi ve düşüncelerini; çağın gereklerine uygun olarak biçimlendirilen eğitim anlayışları sayesinde gerçekleştirir (Koç, 2007: 7). Bireyler kendilerini gerçekleştirmek, başkalarıyla iletişim kurmak, işbirliği yapmak, üreten bir toplumda sağlıklı bir şekilde yaşamak, araştırmak, öğrenmek, sorunlarına kendi başına çözüm bulmak, özgür bir şekilde yaşamak için eğitilmek isterler. Bir ülkede uygulanan eğitim sistemleri o ülkenin halkına verdiği önemi de gösterir. Türkiye’de özel okullar, fen liseleri, Anadolu liseleri, düz liseler gibi değişik yetenekteki öğrenci tipine hitap eden okullar vardır. Öğrenciler kendilerini hangi alanda görmek istiyorsa, o yönde eğitim veren kurumlara yöneliyor. Ancak özel okullar bazı eşitsizlikleri beraberinde getiriyor. Ama bir taraftan da devlet okullarının yükünü azaltıyor. Devlet okullarında öğrenci sayısı azaldıkça verilen eğitimin kalitesi artıyor. Bireyler edindikleri öğrenim düzeyiyle, kendilerine bir meslek türü seçebilirler ve yaşam koşullarını daha yukarı çekerler.

Günümüzde büyük bir değişim ve gelişim gösteren bilim ve teknolojiyi takip edip aynı hızda ilerlemek bir hayli çaba gerektirir. Özellikle eğitim yaklaşımlarından geleneksel yaklaşım yetersiz kalmakta, çoklu zekâyla birlikte yapılandırıcı eğitim modelleri öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımla, merkezde öğretmen olan bir yöntemle öğrencileri eğitmek, davranışını değiştirmek yerine; merkeze öğrenciyi alan anlayışla öğrencinin zihinsel becerilerine katkıda bulunmak ve bilgiyi kazandırmak öne çıkarılmalıdır (MEB, 2005: 13). Yapılandırıcı yaklaşımda önemli olan, öğrencinin bilgiyi olduğu gibi alması değil araştırarak kendisinin bilgiye ulaşmasıdır. Bilgiye ulaşan kişi çaba harcadığı için kalıcı öğrenme gerçekleşir. Kolay ulaşılan kazanımlar önemsenmeyebilir ama zorlukla elde edilen kazanımların değeri iyi bilinir ve kolay kolay unutulmaz. Bu yaklaşımda öğretmenin rolü ise öğrenciye rehberlik etmektir. Bilgiyi veren değil, bilgiye ulaşmaya yol gösterendir öğretmen.

Günümüzde dünya çok hızlı bir gelişim ve değişim sürecindedir. Bu gelişmeler şüphesiz teknolojiyle bağlantılıdır. Teknoloji, okulun yapısını, eğitimcilerin ve öğrencilerin davranışını etkilemektedir. Teknoloji, eğitim sürecine uygun olduğunda, eğitimin niteliği ve niceliği de yükselir. Eğitim sistemi insanlara yeni ürünler yaratacak bilgi ve beceriyi kazandırabilmelidir (Başaran, 2013: 163). Dünyada değişen ve gelişen sosyo-ekonomik durum ve teknolojiyle birlikte, tüm

dünyada yoğun bir bilgi deposu görülmektedir. Hatta 1980-1990 yıllarından sonra üretilen bilgi, insanlık tarihinden itibaren üretilen bilginin toplamı kadar olmuştur (Gediklioğlu, 2005: 67). Bu bilgilere en kısa zamanda ve düzgün bir şekilde ulaşmak zamanında ve düzenli yapılan eğitim faaliyetleriyle mümkündür. Teknolojinin eğitim sürecine dâhil edilmesiyle de eğitimcilerin işleri, öğrencilerin öğrenme süreleri kısalmıştır. Ortaya çıkan her yeni bilgi, o bilgiye kolayca ulaşma yollarını da beraberinde getirir. Zira teknolojiden ve bilgiye kolay ulaşma yöntemlerinden faydalanılmazsa, hem işler zorlaşır hem de bilgiyi kullanma imkânsızlaşır.

Hiç kimsenin tek başına yaşayıp tecrübesini mezara götüremediği gibi, hiçbir tecrübe de tek başına meydana gelmez ve geldiğinde de tamamen yok olmaz. Eğitimin en karakteristik fonksiyonu tecrübeyi fertten ferde ve nesilden nesile aktarmaktır. Pek tabii yaşanan tecrübenin muhafazası söz konusudur. Tecrübenin devamı, muhafazası onun pratiği ile mümkündür (Sönmez, 2004: 357). Günümüzde; bilgiye ulaşabilen, ulaştığı bilgiyi gereksinimleri doğrultusunda yapılandırabilen, ona yenilerini katabilen ve ilgilenenlere ulaştıran toplumlar her açıdan güçlü diye kabul edilmektedir. Bu sebeple günümüzde toplumların ve ülkelerin ihtiyaç duyduğu insan özellikleri artık farklılaşmıştır. Küreselleşme, bilimsel ve teknolojik gelişmeler bu toplumun ihtiyacı olan insan gücü şeklini belirleyen temel faktörlerdir (Kaya, 2007: 14).

Doğruluğu kanıtlanmış bilginin deveranı, teknolojik ve bilimsel üretim, yaratıcılığı gelişmiş bireylerin yetiştirilmeleriyle ülkeler ve toplumlar, siyasi ve ekonomik açıdan önemli değişimlerle karşılaşmışlardır. Bu değişimin hızlanması; eğitim başta olmak üzere, her alanda ülkelerin kendi aralarında bir gelişme yönelimi gibi, bilginin daha fazlasına ulaşmada, teknolojinin en ileri ve yenisine ulaşmada sonu görünmeyen bir rekabeti de hızlandırmıştır. Zamanın hızla geçiyor olmasına paralel bir şekilde yeni oluşumlar, teknolojik gelişmeler, eğitime yönelik hazırlanan programları da etkilemiştir (Çakmak, 2008: 34). Sosyo-ekonomik kalkınmada en önemli faktör eğitimidir. Nitelikli insan yetiştirmeye yönelik yapılacak yatırımlardan en önemlisi olarak kabul gören eğitim, ekonomik kalkınmada olduğu kadar bu kalkınmayı belirleyen, politik, sosyo-ekonomik ve kültürel yapıda oluşan gelişmeler, teknolojik gelişmeler ve diğer toplumlarla rekabet edebilmek bakımından da önemlidir. Aynı zamanda eğitim, teknolojik bakımdan ileri gitmenin de

belirleyicisidir. Eğitimde geri kalan bir ülke tüm alanlarda geri kalmaya mahkûmdur (Öztürk, 2005: 41). Eğitim her şeyden önce işbölümü üzerindeki önemli etkileri vasıtasıyla yıllık üretimi hem kalite hem miktar olarak etkiler. Çünkü eğitilmiş ve kaliteli elemanların yer aldığı bir üretim ortamında daha iyi ve daha çok mamul üretimi bu durumdan yoksun ortamlara göre daha kolaydır. İkinci olarak eğitim, hükümetlere ve kamuoyuna sermayedar sınıfın genel kamu menfaatlerine aykırı gelir dağılımını değiştirme girişimlerine karşı çıkma olanağını sağlar (Hacıosmanoğlu, 1992: 180). Yani, eğitim, pek çok alanda olduğu gibi ekonomi alanında da önemli bir etkiye sahiptir. Günümüzün küreselleşme döneminde bazı toplumların avantajlar bakımından kazanımları daha önemliyken, bazı toplumlar için ise aynı şey söz konusu değildir. Bu nedenle, değerlerini iyice sindiren, kendine yabancı kültürel değerlere saygılı, teknolojiden en üst düzeyde yarar sağlayabilecek özelliklere sahip, işbirliğine ve grup çalışmasına yatkın, paylaşımına açık bireyler yetiştirmek, toplumların gelecekte karşılaşması ihtimal dâhilinde olan sorunları yaşamasını ortadan kaldıracaktır (Yurdabakan, 2002: 6). Değerlerine saygılı bireyler yetiştirmek her anlamda ülke menfaatinde. Değerlerine sahip çıkan bireyler, ülkesine de topluma da sahip çıkar. Çalışmanın önemini bilir. Elinden gelenin en iyisini yapmak için uğraşır. Küreselleşmeyle oluşan kültürel, sosyal ve ekonomik gelişmelerle bağlantılı olarak hızlı bir ilerleme gösteren teknolojik gelişmeler, eğitimi en başa yerleştiren konu haline getirmiştir. Çünkü her alanda yaşanan gelişmeleri doğru algılamak için eğitilmiş bireylere gereksinim vardır. Bu ihtiyacı karşılayan ülkeler küresel rekabette daha güçlü olmakta ve bilgi toplumu olma bakımından da avantajlı konuma geçmektedirler (Dikkaya ve Özyakışır, 2006: 161). Bu bağlamda küreselleşmeyi daha canlı hale getirmek ve küreselleşen dünyaya uygun niteliklerde birey yetiştirmek rekabete girecek tüm toplumlar için bir zorunluluk olmaktadır. Küresel gelişmelerle donatılmış bireyler, en iyi yöntem olan eğitim yoluyla oluşturulabilir (Tezcan, 2002: 58). Bilgi toplumu seviyesine yükselmek isteyen ülkeler, küreselleşme sürecinin gereksinimlerine yanıt verebilen, araştırmacı kişiliğe sahip insanlar yetiştirmelidir. Dolayısıyla toplumun gelişmesine temel olan eğitimin işlevi sadece sisteme diplomalı eleman kazandırmak olmamalıdır (Dikkaya ve Özyakışır, 2006: 171).

Atatürk'ün eğitime verdiği önemi gösteren bazı sözlerine dikkat edelim: “Ulusal eğitim asıl olduktan sonra onun lisanını, yöntemini, malzemelerini de ulusallaştırmak gereklidir. Ulusal eğitimle geliştirilmek istenilen, genç beyinleri her yönden gerçeği yansıtmayan yararsız şeylere yönlendirmekten kaçınılmalıdır.” “Eğitimidir ki bir milleti yüksek ve şanlı bir millet olarak yaşatır; ya da milletleri köleliğe götürür.” “Çocuklarımıza, verilecek eğitimin sınırı nasıl olursa olsun, her şeyden önce, Türkiye'nin bağımsızlığına, geleneklerine düşman olan her şeyle savaşmanın gerekliliği öğretilmelidir.” “Milletleri ve ülkeyi kurtarmayı amaç edinenler için vatanseverlik, halis niyet ve özveride bulunmak çok gerekli özelliklerdir. Bu özelliklerin yanında bilim ve teknik de gerekir. Bilim ve tekniği içeren çalışmalar da ancak okullarda yapılır. Bilim ve fen neredeyse, orada olacağız.” “Ulusların toplumsal ve siyasal yaşamında, düşünce yönünden eğitiminde mürşidimiz bilim ve tekniktir.” Bu sözleri incelediğimizde Atatürk'ün eğitim anlayışının ulusal, özgürlükçü, bilimsel olduğu görülmektedir.

Eğitim, toplumlar tarafından oluşan ve gelişen bir üründür. Toplumlar her ne kadar eğitimi oluşturuyorlarsa da eğitim sayesinde toplulukların yaşayışı yeniden biçimlenir. Buna bağlı olarak eğitimle diğer kurumlar da biçim alır yani eğitim hem bireyin her türlü ihtiyacını karşılar hem de toplumun gelişimine fayda sağlayan kurumların da amaçlarını oluşturmasında ve gerçekleştirmesinde görevler üstlenir. Eğitime göre amaç, ulaşılmak istenen sonuçlardır, işlev ise amaçlara göre her unsurun görevini ve kendine has etkinlikleri anlatır (Beydoğan, 2016: 103). Eğitimin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için toplumda yer alan bireylerin etkileşimlerinin de sağlıklı olması gerekir. Farklı kültürlerden gelen bireylerin değer yargıları da farklı olunca anlaşmak, iletişim kurmak, kabullenmek zor olabilir. Ancak eğitim kurumlarında yapılan çalışmalarla, birbirlerine saygılı, hoşgörülü, anlayışlı bireyler yetiştirilebilir. Bilime, teknolojiye, yeniliklere, gelişmelere açık bireylerin olması farklılıkları kabul etmede önemli paya sahiptir. O nedenle de yenilikler ve gelişmeler takip edilip bireyler bu konuda da bilgilendirilmelidir.

Bir toplumun, diğer milletlerle uyum ve huzur içinde yaşaması uluslararası bazı ortak değerlerin aynı şekilde algılanabilmesiyle mümkün olacaktır. Bu tür evrensel kabuller önce birey tarafından doğru şekilde algılanmalı ya da bireyin doğru şekilde algılaması sağlanmalıdır. Bu şekilde önce bireyin düşüncesine, sonra buna

bağlı olarak ortaya çıkacak olan toplumun düşünüşüne yön verilmiş olur. Bireye mutlak bir “iyi”nin varlığı benimsetilmeye çalışılırsa bu toplumun da ortak kabulü olacaktır (Bulut, 2011: 15). Yeni dönemde bireyin kendini geliştirmesi, eğitimde beceri seviyesini yükseltmesi ve bireysel yeteneklerini kullanması öne çıkacaktır. Bireyin analitik düşünmesi, bilgiye odaklanması, sentez yapabilmesi, sorunları kendi yaratıcılığıyla çözmesi ve iletişimde etkili olması gibi becerilere sahip olması beklentiler arasındadır. Bilgi yoğunluğu karşısında her şeyi bilmekten ziyade kendisi için önemli olan bilgileri seçip bunlara nasıl ulaşacağını bilen, kısacası öğrenmeyi öğrenen bireylere ihtiyaç vardır (Numanoğlu, 1999: 333).

Eğitim denilince sadece bilişsel kazanımlar algılanmamalıdır. Eğitimin birçok yönü vardır. Eğitim kendiliğinden gerçekleşen bir olgu değildir. Mutlaka bir etkileşim ve iletişim gereklidir. Bunun için de bireyin duyuşsal yönü ve bilişsel yönü dikkate alınmalıdır. Eğitimde istemek, talep etmek çok önemlidir. İstekli görünmeyen bireylerde sadece tek taraflı eğitim gerçekleşir. Eğiten sorumluluğunu yapar ancak eğitilen istemeyince kazanımlar gerçekleşmez. Bunun için bireylere eğitime ihtiyaç olduğunu sezdirmek, eğitim olmadan topluma ayak uydurmanın zorluklarını göstermek faydalı adımlar olacaktır. Bireyin etrafında olan herkes bu gelişmelere katılmalı, desteklemeli, yönlendirmelidir. Bilhassa günümüzde eğitimin işlevine baktığımızda, bireye değer aşlamak, bilgi dünyasıyla tanıştırmak, küreselleşen dünyaya uyum sağlamak, çözüm odaklı olmak, karşılaştığı problemleri kendi çabasıyla çözmek, sadece kendisi için değil tüm toplum için çalışmak, yaşadığı toplumla sağlıklı iletişim kurmak, gelişmelerden haberdar olmak gibi edimler ortaya çıkmaktadır. Bu yönden düşünüldüğünde de eğitim birey için, toplum için olmazsa olmazlardandır.

2.1.2. Eğitiminin Felsefeyle ve Psikolojiyle Bağlantısı

Eğitimin konusu da amacı da işlevi de insana yöneliktir. Toplum içinde kargaşa olmadan yaşamının yolu insanın eğitilmesinden geçer. Eğitim alan bireyde ister istemez davranış değişikliği gözlenmesi istenir. Bu değişiklikleri herhangi bir ölçme değerlendirme aracı da tam olarak yansıtamaz. Eğitimde her şeyden önce yapılması gereken ahlaklı insanlar yetiştirmektir. İkincisi ise insanları mesleklerinin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatmaktır. Çünkü ahlaklı ama bilgisiz insan bir

ülkenin menfaatlerine ne kadar zararlıysa, bilgili ama ahlâksız insan da o derecede zararlıdır. Yani bireyler eğitilirken tek yönlü bir eğitim gelişim için yeterli değildir. Her zaman eksiklikler ve hatalar oluşur. Ama insan eğitimindeki yetersizlik ve hatalar o anda ortaya çıkmayabilir. Zaman içinde bireye ihtiyaç duyulan bir anda eksiklikler fark edildiğinde geri dönüşü ve telafisi zor bir durumla karşı karşıya kalınmış olur.

İnsanlar okul öğretiminin verdiği eğitime hayatın değişik mesleklerinde muvaffak olmak bakımından gerekli yeteneği geliştirmek için ihtiyaç duyarlar. Okul eğitimi bireye kendine ait ferdî bir kıymet kazandırır. Pratik hayat meselelerinde ise bilgece hareket etmeyi öğrenerek bir yurttaş olarak eğitilir ve hem kendisini toplumla nasıl bağdaştıracağını hem de onu kendi amaçları doğrultusunda nasıl kullanacağını öğrenerek yurttaşları için değerli hale gelir. Son olarak da ahlâkî eğitim insana bütün insan ırkı bakımından bir değer kazandırır (Kant, 2017: 54). Bu nedenle eğitim sadece okulda bilişsel gelişim sağlamak için değil duyuşsal ve ahlâkî gelişim için de gereklidir. İnsanlar bazı bilgileri eğitimle öğrenir. Bazen de kendinde var olan yetenekleri yine eğitim sayesinde geliştirir. İnsan, insanî duygulara eğitim sayesinde kavuşur ve geliştirir. Ağaç yaşken eğilir misali eğitimin zamanı da çok önemlidir. Kabalaşmış, sertleşmiş, umursamaz hale gelmiş bir ruhu eğitmek çok zordur.

Felsefenin tanımlarına bakılacak olursa; gerçeğin tamamen, temellendirmeye dayalı bağ kurma evresi ve bunun sonucu olarak elde edilen canlı ürünlerdir (Sönmez, 2015: 13). Türkçedeki felsefe karşılığı olarak Batı dillerinde İngilizcede **philosophy**, Almanca ve Fransızcada **philosophie** sözcükleri kullanılır. Filozoflar bilgiyi, bilgeliği arayan, onu bulmaya çalışan kimselerdir.

Sokrates' e göre felsefe, bilgi ve gerçeğin araştırılmasıdır. İslam filozofu El-Kindi'ye göre, insanın kendisini tanımasıdır. Platon, felsefenin kökeni şaşmadır, der. Aristo' ya göre, insanları felsefe yapmaya sürükleyen hayranlıktır. Farabî ise felsefeye, var olmaları açısından varlıkların bilinmesidir. Muhiddin-î Arabî'ye göre felsefe, insanın ruhunu olgunlaştıran bir ilimdir. Descartes'e göre felsefe, bilgeliği incelemek ve insanın bilebildiği kadar bütün şeyleri tam olarak bilebilmesidir. Hegel felsefeyi, hakikat sevgisine ve zihin kudretine olan inanç olarak tanımlar. Kant' a göre ise, kavramlarla veya kavramlar inşasıyla elde edilen aklî bilgidir (Arslanoğlu, 2012: 36). Bu şekilde tanımlar devam eder gider. Her filozof bilgiye ulaşmayı ve

bilgiyi araştırmayı farklı şekillerde tanımlamıştır. Bilginin tanımlarına baktığımızda, öğrenme, bilme, araştırma, çabalama, insan olma, daha iyisini bulma şeklinde sonuçlara ulaşırız. Felsefe, insanı eğitmek, bilişsel ve duyuşsal davranış kazandırmak açasından eğitimecilere faydalı olacak bir bilim dalıdır. Çünkü eğitimin nesnesi de insandır; felsefenin konusu da insandır. Aynı obje üzerinde çalışan bilim dallarının birbirinden faydalanması, birbirini desteklemesi faydalı ürünler ortaya konulmasında kazanç sağlayacaktır.

Durum böyle olunca felsefenin de eğitime katkılarına değinmek gerekir. Eğitim sistemi kurulurken hedefleri belirlemede felsefeden faydalanılır. İçerik, hedefler, ulaşılmak istenen davranışlar, eğitim ve tecrübeler, felsefenin ölçütlerine uygun mu değil mi değerlendirilmelidir. Belirlenen hedefler felsefenin hedeflerine ters düşmeyecek şekilde mantıklı olmalıdır. Felsefe bir yandan insanın hayata bakışını da belirler. Eğitim durumlarının düzenlenmesinde ve eğitim sonucunda oluşan durumların incelenmesinde felsefeden yararlanır. Felsefe eğitime, eğitim de felsefeye katkıda bulunur (Sönmez, 2015: 52-56). Bu durumda felsefe ve eğitim birbirinden ayrı düşünülemez. Felsefenin eğitime, eğitimin felsefeye ihtiyaçı vardır. Bu özellikleri yeri ve zamanı geldiğinde kullanılmalı, hem felsefenin hem de eğitimin gelişimine katkı sağlanmalıdır.

Eğitim felsefesi, ilk başta, bir eğitim disiplini gibi görülebilir, aslında eğitimi inceler ama o bir eğitim disiplini değil felsefe disiplini. Eğitim olayına felsefi açasından bir yaklaşımdır. Eğitim felsefesi, felsefe disiplini olduğu için felsefenin yöntemlerini kullanır. Yani, eğitim felsefesi, deneysel bilimlerin kullandığı deney ve gözlem gibi yöntemleri kullanamaz. Eğitim felsefesinin amacı, eğitimin araç ve amaçlarını detaylı olarak incelemek, eğitimin dayandığı ilkeleri gün yüzüne çıkarmak, başlıca problemleri tartışmaktır. Eğitim felsefesi, her alandaki eğitim sürecine felsefi olarak bir yaklaşımda bulunmaktır (Arslanoğlu, 2012: 47). Eğitim felsefesi, eğitimi zora sokan problemler kadar, eğitimi gitmesi gereken yöne götüren kavramları ve düşünceleri açıklama faaliyeti olarak da belirtilebilir (Büyükdüvenci, 2001: 295). Dar anlamda eğitim felsefesi, eğitimle alakalı fikir ve etkinlikleri çözümleyerek, yorumlayan ve buna bağlı eğitimi en baştan düzenleyen felsefi bir bilgi bütünlüğüdür. Genel olarak ise insanın geçmişten günümüze süregelen kültürel, sosyal ve ekonomik varlık sorunlarını inceleyen ve elde ettiği bilgilerle insanı

evrensel ölçülerle tanımlayan ve yaptığı tanıma uyumlu bir eğitim düşüncesi öneren bir bilgi yeridir (Akt. Arslanoğlu, 2012: 47). Eğitim felsefesi bir süreç olarak ele alınır ve eğitime yön veren kavramları, ilkeleri, düşünceleri açıklayan bir etkinlikse eğitimciler her açıdan fayda sağlayabilecek bir etkinliktir. Eğitimde karşılaşılan sorunlarda yol gösterici niteliğe sahiptir. Her eğitimci felsefi boyutlu düşünebilmeli, yol ve yöntem belirlemede eğitim felsefesinden yararlanabilmeli.

Bir insan eğitimi kendine meslek alanı olarak seçmişse eğitime dair düşüncelerini bilimsel bulgulara dayandırarak ilerletir. Bu yüzden eğitimle ilgilenen birinin eğitim felsefesi kulaktan dolma bilgilerden uzaktır. Böyle kişiler uzun süre alan bir meslek eğitimiyle eğitim felsefelerini oluşturur ve şekillendirirler. Bu da yeterli olmaz, eğitmen görevinin gerektirdiği işleri yaparken de kendini sürekli geliştirir. Bilimsel dayanakları olan eğitim görüşü, varlık bilimi, bilgi ve değer öğretilerine göre düzenlendiğinde bir felsefe kuramı ortaya çıkar ki buna eğitim felsefesi denir (Başaran, 1987: 55). Eğitim felsefesi, eğitimin önüne geçen sorunları, eğitime yön veren düşünce ve kavramları açıklamaya çalışmaktadır (Ergün, 2015: 13)

Felsefe bilgisi, insanın merakından doğmuştur. Merak eden insan, öğrenme dürtüsüyle hareket eder, araştırır, inceler, yorumlar, kendi doğrularını bulmaya çabalar. Ama doğrulara kesin doğru gözüyle değil de her zaman şüpheyle yaklaşır. Şüphe olduğu zaman karşıt düşünceler de ortaya çıkacaktır ve eleştirel bir gözle bilgiler tekrar tekrar irdelenecek ve eğitim devam edip gidecektir. Sürekli bir sorgulama olur. İnsanın hem kendini düşünmesi hem de toplumu, evreni düşünmesi sonucu felsefe ortaya çıkar. İnsan soru sormaya başladığı anda felsefi düşünmeye de başlamış demektir. Yani felsefede öncelikle insan kendi yaşamıyla ilgili sorunları düşünür. Kendi kendine sorular sorup kendine yönelik problemler oluşturur. Bu problemlerin çözümü için çözüm yolları üretmektedir. Yani felsefe için birincil koşul soru sormaktır. Soruların cevabıyla birlikte çözümlene süreci başlar. Felsefede merak çok önemlidir. Merak üzerine sorular oluşur. Sorular varsa araştırma, inceleme vardır. Ancak soruların cevabıyla kesin bilgiye ulaşılması her zaman söz konusu değildir. Felsefe devam eden bir süreçtir. Bitip tükenmeyen sorular, yanıt bulan veya bulamayan sorunlar felsefe bilimiyle devam eder gider.

Başlangıçta doğaya ilişkin bir araştırma olarak ortaya çıkan felsefe, iki yüzyıl sonra insan ve toplumla ilgili problemler ön plana çıkmış, ahlak felsefesi doğa felsefesinin yerini almıştır. Yine Orta Çağ'daki din felsefesinin yerini, Rönesansla birlikte bilgi felsefesi almıştır. Yirminci yüzyılda ise bilim felsefesi ağırlık kazanmıştır (Saylan, 2017: 59). Bireylere bilinçli bir eğitim vermek çok önemlidir. Bilinçli eğitim vermek demek neyi, niçin, nasıl öğretileceğini bilmek demektir.

Dolayısıyla eğitimin felsefeyle arasındaki ilişki çok sıkıdır. Çünkü eğitimde bireye, önceden belirlenen hedef davranışlar kazandırılmaya çalışılır. Bu davranışların belirlenmesinde felsefe önemli bir rol oynar. Çünkü bireye kazandırılacak davranışların niteliğine göre hedef davranışlar belirlenir (Sönmez, 2015: 57). Eğitim felsefesi de genel olarak felsefenin bulgularını eğitim alanına uygular ve insanın daha iyi bir yaşama ulaşmak için nasıl bir eğitim alması gerektiğini sorgular. Eğitimin altında yatan bütün amaç bir kültürü sonraki nesillere aktarmak ve gelecekte arzu edilen bir toplumu şekillendirmektir. Eğitimin amaçlarını o toplumun felsefesinden ayrı düşünmek imkânsızdır. Bu sebeple eğitim felsefesi, ülkenin felsefesiyle eğitimin amaçlarını, çelişkiye meydan vermeyecek şekilde ortaya koyar. Amaçların belirlenmesinde, amaçlar arası tutarlılığı sağlamada eğitim felsefesi çok önemli rol oynar (Morris'ten akt. Tuncel, 2002: 24). Eğitim felsefesi insanların nasıl yetiştirilmesi gerektiği konusunda yön gösterir ve eğitime alakalı olduğu tüm toplumsal olgularla beraber, bütünsel olarak anlam vermeye çalışır. Aynı zamanda eğitim felsefesi eğitime önderlik eden amaçlara biçim veren ve eğitim faaliyetlerine önyak olan bir disiplindir (Tuncel, 2002: 1).

Özce felsefe ile eğitim felsefesi ayrılmamakla beraber eğitim felsefesi ve eğitim kuramı tamamen aynı ya da tamamen farklıdır demek de mümkün değildir. Farklı iki görüş bu noktada ortaya çıkar. Bazı eğitim düşünürlerine göre, eğitim kuramı ve eğitim felsefesi arasında önemli bir fark yoktur. Her ikisi de eğitimle ilgili problemlerin çözümüne kılavuzluk etmek, eğitimi kılavuzlamak anlamında aynı görevi görürler, “şu anda ve ileride ne yapılması gerektiğini” anlatırlar. Dewey böyle düşünenlerin başındadır. Ona göre, eğitim kuramıyla eğitim felsefesi aynı şeydir. Brubacher de, bu ikisi arasında ufak farklar olmasına karşın, eğitim felsefesiyle eğitim kuramını birbirine yakın uygulamalar olarak görür (Taşdelen, 2003: 63). Eğitim felsefesi ve eğitim kuramı birbirine nasıl bağlıysa eğitim ve felsefe de aynı

derecede bağılıdır. Çünkü eğitimin de felsefenin de konusu insandır. Her ikisi de insanı konu alır, insan için sorular üretir, insan için çözümler üretir, insana yol gösterir, insan için hedef belirler, birbirlerini yönlendirir. O halde eğitimcilerin felsefe yönünden olay ve durumlara yaklaşımları, felsefe ile ilgilenenlerin eğitime yön vermeleri kaçınılmazdır. Felsefe insanın yönelmesi gereken hedefleri belirler, eğitim de bu hedeflere bireyleri yönlendirmede felsefeye yardım eder.

Düşünce tarihine bakıldığı zaman da eğitim düşüncesi ile felsefi düşünce birbiriyle paraleldir. Bazen iç içe geçtiği de görülmektedir. Eğitimin yapılış şekli kadar yapılış amacı da önemlidir. Eğitim yapılırken bir amaç doğrultusunda yapıldığı gibi yapılış felsefesi de önemlidir (Tuncel, 2002:1). Felsefe, insan aklının bir eseridir. İnsanın, akıl yoluyla dünyayı anlaması ve aydınlatmak için çabalaması, felsefedir. Felsefe, insan tecrübeleridir. İnsan, evrenin işleyişi esnasında anlayamadığı, bir açıklama yapamadığı ve engelleyemediği durumlarda kendisinde beliren şaşkınlıkla düşünme, analiz yapma, araştırma zorunluluğu hissetmiştir. Ayrıca tecrübe vasıtasıyla kazanılan bilgilerden şüpheye düşülünce, insan hiçbir şeyi direkt kabul etmemeye; eleştirel düşünmeye başlamıştır. Şüphe, insanı araştırmaya ve düşünmeye yönlendirmiştir (Ergün, 2015:6). Günümüzdeki gelişmeleri düşündüğümüzde ise, eğitim ve felsefeye daha çok iş düşüyor. Çünkü ülkeler eğitimi geliştirmek için her yöntemi deniyor. Bu değişime ayak uydurmanın yolu analitik biçimde düşünme, bilinenleri bir araya getirme, karşılaşılan problemleri çözme, etkili bir şekilde iletişim kurabilme, bilgiye hangi yoldan gidileceğini bilme becerileriyle sağlanır. Etrafımızda öğrenilmesi gereken bilgi o kadar çok ki, önemli olan her türlü bilgiyi sorgusuz sualsiz kabul edip öğrenmek değil, hangi bilgiyi nereden, nasıl alacağımı bilmek, seçici davranmak ve öğrenmeyi öğrenmektir. Gelişen toplumlar bu şekildeki eğitim politikaları sayesinde gelişmektedir. Gelişmekte olan toplumlar da bu felsefeyle yollarına devam edebilmelidir.

Türk eğitim sisteminde geleneksel yöntemlerin yerine daha çağdaş yöntemlerin uygulandığı bir sistem benimsenmeye başlanmıştır. Özellikle son yıllarda üzerinde çalışılan ‘Yapılandırıcılık’ kavramı ülkemizde uygulanmaya başlanmıştır. Türk eğitim sisteminin birinci kademesi 2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren bu kuram çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır. Bu tarihten bir

yıl önce ülkenin çeşitli yerlerinde pilot okullar seçilerek bu yeni program denenmiş ve bir sonraki yıl ülke geneline yayılmıştır (Saylan, 2017: 336).

Öğrenenin merkezde olduğu yapılandırmacı yaklaşımda, öğrenmenin gerçekleşmesi yalnızca okuyup öğrenmekle değil, tartışma, sahip olduğu düşünceleri savunma, sorgulama ve düşünceleri paylaşma gibi öğrenme faaliyetlerine etkin katılım aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bireylerin etkileşimde bulunmaları her anlamda önemlidir. Öğrenenler, var olan bilgiyi var olduğu gibi kabul etmemekte, bilgiyi yeniden yaratmakta ya da tekrar keşfetmektedir (Perkins, 1999'dan aktaran: Saylan, 2017: 337).

Yapılandırmacılığa göre öğrenilen her şey, önceden bilinenlerden ayrı değildir. Bu yaklaşım insanın haricinde reel bir dünyanın varlığını kabul etmekle birlikte bireyin bu dünyaya kendisinin anlam verdiğini belirtir. Bu görüşe göre farklı iki birey bir durumdan benzer anlamlar çıkarmaz. Çünkü yaşam deneyimleri ve önceden sahip oldukları bilgiler farklı yorumlamalarına neden olur (Jonassen, 1999'dan akt. Saylan, 2017: 338).

Felsefe ve eğitime dair çalışmalarda pek çok güçlükler doğmaktadır. Öncelikle felsefi akımların sınıflaması bu sorunların başında gelir. Brameld, eğitim felsefelerini Radikal ya da Yeniden Kurmacı(reconstructionist), Liberal ya da İlerlemeci (Progressivist), Muhafazakâr ya da Özcü (Essentialist), Reaksiyoner ya da Daimici (Perennialist) olarak sınıflama yoluna gitmiştir. Genellikle felsefe ve eğitimde yetkili kişiler geniş kapsamlı sınıflamalar yapmışlardır. Bu sınıflamalarda en dikkat çekici felsefi akımlar şunlardır: “İdealizm”, “Realizm”, “Pragmatizm” ve “Varoluşçuluk” (age. 2017: 70).

İdealizme göre gerçek; tek, parçalanmaz, öncesi ve sonrası olmayan, aynı kalan, değişmeyen, soyut ve ölümsüzdür. Birey ideaya ulaşmak için aklını kullanmalıdır. Eğitim yöntemleri idealist bilgi kuramından çıkarılır. İdealist olan eğitimde merkezde dersler, konular, herkesçe kabul edilen doğrular ve bunları öğrenenlere aktaracak öğretmen vardır. Öğretmen öğrenci için her açıdan örnek olmalıdır. Öğrenme ve öğretmenin gerçekleşeceği ortam, öğrencinin içinde barındırdığı ilgilerini uyaracak şekilde ayarlanmalıdır. Çünkü öğrenenin istemesi ve ilgi göstermesi, öğrenme gücünü olumlu bir şekilde etkilemektedir (Sönmez, 2015: 75).

Aristoteles realizmin kurucusu sayılır. Realizme göre gerçek maddedir. Eğitim, insanı toplumsallaştırma süreci olarak ele alır. Öğretmen, öğrenci ve öğretilecek bilgi- beceri önemli üç öğedir. Her disiplinle ilgili aktarılabacak bilgi, gerçeğe uygun olmalı ve bir bütünlük içinde sunulmalıdır. Bu bağlamda disiplinlerin içeriği, öğrencinin hazır bulunuşluğuna, gelişimine göre düzenlenmelidir (age. 2017: 95).

Pragmatizme göre, bilgi de ahlâkî değerler de görelidir. Bu tür değerler, toplum ve birey arasındaki etkileşimden oluşur. Gerçek, değişmedir. Eğitim, yaşananlar aracılığıyla istenilen yönde davranış değişikliği gerçekleştirme sürecidir. Öğrenci merkezdedir. Öğretmen danışman ve yol göstericidir. Eğitim, yaşamdır. Yaşama hazırlık değildir. Eğitim ortamında kurama değil, uygulamaya ağırlık verilmelidir. Sınama durumları ezbere dayanmamalıdır (age. 2017: 147).

Varoluşçulukta eğitim, insanı sınır durumuna getirme sürecidir. Varoluşçu eğitim insancıl yetişek yaklaşımını içermektedir. Eğitimde merkeze tek tek her öğrenen gelmelidir. Çünkü birey her değerden üstündür. Eğitim durumunda aşırı uzmanlaşma çocuğun içsel olarak gelişimine engeldir. Küçük yaştan itibaren meslek eğitimine başlamamak gerekir (age. 2017: 156).

Eğitimin psikoloji bilimiyle de yakından bir bağlantısı vardır. Doğrusu eğitim, konusu insan olan tüm bilimlerle dolaylı veya dolaysız alakadar olmak zorundadır. Eğitimin insan ve toplum üzerindeki etkilerini gözlemleyebilmek için felsefe, psikoloji, sosyoloji, tarih, coğrafya vb. bilimler birbirini yönlendirebilir. Psikoloji de doğuştan ölümüne insan davranışlarını inceleyen bir bilim dalı olduğu için, eğitim bilimlerine yardımcı olabilecek konulara sahiptir.

Psikolojinin birçok tanımı vardır. Bunlardan birkaçı şu şekildedir: Psikoloji, insan zihnindeki bilinç olaylarının incelenmesidir. İnsan davranışlarının bilimsel yönden ele alınıp incelenmesidir. Psikoloji, bireyler arası tutumları ve ilişkileri ele alan bir bilimdir. Psikoloji, insanın kendisi ve çevresiyle olan ilişkileri inceleyen bir bilimdir. Psikoloji, bireyin her yönden çevresine uyumunun incelenmesidir (Baymur, 2017: 2). Bu tanımlara baktığımızda ise psikoloji ile eğitimin birbirine yardımcı olması gerektiğini söyleyebiliriz. Çünkü zihinden geçen bilinç olayları da incelense insan davranışları da incelense insanın kendisi ve çevresiyle uyumu da incelense eğitime katkı sunacaktır. Eğitim, insan davranışlarında istendik değişiklikler

meydana getirmek olarak bilindiği için, bu davranışların gerçekleşip gerçekleşmediğini veya gerçekleştiyse bireye katkılarını psikoloji sayesinde sonuca ulaştırabiliriz.

İnsan her dönemde merak edilen bir konu olmuştur. İlk insandan nesillerin oluşumuna kadar her şey filozoflar ve bilim adamları tarafından sorgulanmıştır. Günümüzde ise insanın eğitimi daha da ön plana çıkmıştır. Her ne kadar bilişsel yönden gelişim için tüm çabalar sarf edilse de insanın duyuşsal yönden de ihmal edilmemesi yargısına varılmıştır. İnsan; aklı, ruhu, bedeni, kalbi, duygu ve düşünceleriyle bütündür. İnsanı sadece tek bir yönden doyurmak dengesizliğe neden olabilir. İnsan bilişsel açıdan bilgilendirilirken duygularının olduğu unutulmamalıdır. Her yönden doyum sağlandığı zaman, bilgili, tecrübeli, sağlıklı, huzurlu, mutlu, çözüm odaklı bireyler yetişir. Böyle bireyler olunca toplumlar da aynı şekilde mutlu, huzurlu ve barış dolu olur.

İnsanın kendini tanıması çevresiyle uyum sağlaması açısından da son derece önemlidir. Ne istediğinin farkında olan insan, kendini bilen insan karşılıklı ilişkilerinde de anlayışı, hoşgörüsü olan insandır.

Eğitim, psikolojiden en çok yararlanan ve psikolojik kuramların en fazla uygulandığı alanlardan biridir. Ebeveynler çocuklarının yetişme döneminde onları anlamaya çalışırken, eğitimciler öğrencilere rehberlik ederken psikolojinin bilgi ve kuramlarından yararlanır. Bugün gençlerin hangi işe yatkın bir kişiliğe sahip olduklarını, onlarda ne gibi yeteneklerin bulunduğunu birtakım testlerle ölçmek ve böylece onların daha başarılı olabilecekleri mesleklere yönelmelerine yardımcı bulunmak mümkündür. Ayrıca hekimlerin ilgi alanı olan bedenle, psikolojinin ilgilendiği ruh arasında bir bütünlük olması nedeniyle hekimlerin de psikolojiden anlamaları işlerini kolaylaştırır. Çünkü birçok hastalığın psikolojik belirtileri vardır (Baymur, 2017: 7). İnsanı tanımak demek, toplumu tanımak demektir. Toplumu meydana getiren bireylerin birbirleriyle ve kendileriyle barışık olması huzurun başlangıcıdır. İnsanlar bazı durumlarda zevk ve düşünceleri farklı olduğu zaman bile hoşgörüsüz ve anlayışsız olabiliyor. Bu anlayışsızlığın ve hoşgörüsüzlüğün nedenlerinin anlaşılması insanları daha olumlu duygulara yönlendirmede etkili olacaktır. Bunun için de psikoloji bilimiyle eğitim yan yana yürüyecektir.

Psikolojinin bilimsel akademik dalları da eğitime yarayan çalışmalar yapar. Deneysel psikoloji, algılama, öğrenme, belleme, düşünme gibi süreçleri bilimsel olarak açıklamada yarar sağlar. Eğitim psikolojisi, etkili eğitim ve öğretim süreçleri araştırır, çeşitli öğrenme kuramları inceler, bireylerin sağlıklı kişilik geliştirmelerini sağlayan faktörlerin oluşmasını araştırır. Sosyal psikoloji, kişiler, toplumlar, kişilerle toplumlar arasındaki ilişkileri inceler. Kişilik psikoloji, kişiliğin ve benliğin yapısını, gelişimini ve bu alandaki kuramları inceler (Baymur, 2017: 9).

Merkezinde insan olan ve insanla ilgilenen bilimler mutlaka birbiriyle iletişim içerisinde bulunmaktadır. Doğal olarak da eğitimin psikolojiyle etkileşimi kaçınılmazdır. Psikolojinin ortaya koyduğu bulgular eğitimin daha da geliştirilmesine katkı sağlar. Ders anlatırken öğrenci psikolojisinin bilinmesi öğretmenlere avantaj sağlar. Eğitim ile psikolojinin kesişim noktası eğitim psikolojisinin konu alanıdır (Saylan, 2017: 133). Eğitim, bireyin davranışlarında istendik değişiklik meydana getirirken, bu değişikliği tek boyutlu düşünmek yanlış olur. Eğitim alan bireyler her yönden geliştirilmelidir. Bu yönden evde aile, okullarda öğretmenler, çevrede tecrübe sahibi insanlar, eğitim denildiğinde sadece öğretimi düşünmemeli, bireyin kişilik gelişimini, çevreyle uyumunu, hayatta tek başına durmaya hazır hale gelmesini, sosyal ilişkilerde söz sahibi olmasını da dikkate almalıdır.

Emile Durkheim, yetişmiş olan kuşağın yetişmekte olan kuşaklar üzerindeki etkisi olarak kabul ettiği eğitimi, aslında sosyolojist bir yaklaşımla, kuşaklar arasındaki deneyim aktarımı olarak almaktadır. Muhafazakâr eğitim anlayışında eğitimin en karakteristik fonksiyonu, nesiller arasındaki tecrübe aktarımıdır. Milli kültürlerin zenginleşmesi, medeniyetlerin oluşum ve gelişimi hep eğitimin tecrübeyi aktarma fonksiyonunun sonucudur (Sönmez, 2004: 359).

Büyük oranda uygulamalı bir bilim olan eğitim birçok bilim dalının ortaya koyduğu bilimsel bulguları kullanmaktadır. Örneğin, eğitim kurumlarında, bireylerin yaşantıları sonucu oluşan davranış değişimlerine odaklanıldığı için psikolojiyle, eğitimde belli bir felsefeyi temele alarak uygulamalar yapıldığı için felsefeyle, okullar toplumsal bir kurum olduğu için sosyolojiyle, okul ve sınıfın yönetimi eğitimde ayrı bir öneme sahip olduğu için yönetim bilimiyle, eğitimin kökleri çok eski yıllara dayandığı için tarihle iş birliği yapmaktadır (Saylan, 2017: 114). Eğitim, konusu insan olan her bilimle bağıntılıdır. Eğitimde yeni yol ve yöntemler

bulabilmek, bireylerin gelişimini gözlemleyebilmek, bireyleri kişilik özelliklerine göre eğitebilmek ve yönlendirebilmek, eğitimde sürekliliği sağlayabilmek için konusu insan olan bilimlerden yardım almak, iletişim kurmak gereklidir. Her bilim birbirini etkiler ve yardımcı olursa ve eğitim veren tecrübeli bireyler bu bilimlerden faydalanırsa eğitim alanlara daha fazla katkı sağlanmış olunur.

Son yılların en önemli olgusu küreselleşme olgusudur. Bu, okulların faaliyetlerini de etkilemekte, yeni ve özgün değerlerin üretilmesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda, okulların küreselleşen bir dünyaya uyum sağlayan bireyler yetiştirmeleri için geleneksel rollerini bırakmaları gerekir. Gelişen dünya düzeni içinde bilgi kaynaklarına veya doğrudan bilgiye ulaşabilen, sadece bilgiye ulaşmakla kalmayıp bu bilgiyi kendi yapısına uygun hale getirebilen, ulaştıklarıyla yetinmeyip yenilerini ekleyen ve bilgileri etrafına yayabilen kişi veya toplumlar güçlü kabul edilir. Bu bağlamda eğitim kurumlarının da yapısal yönden değişimi gerekli olmaktadır. Yaşam boyu eğitimin amacı, bireyin yaşadığı toplumla ilişki kurmasıdır (Saylan, 2017: 317).

Ülkemizde eğitim alanında 2004-2005 yılından itibaren yapılandırmacı eğitim anlayışı benimsenmeye başlanmıştır. Bu yaklaşımda öğrenme sadece okuma ve dinlemeyle olmamakta; bilgiyi tartışma, kendi düşüncesini savunma, farklı fikirler ortaya atma, durumların nedenini ve nasılını sorgulama, sahip olduğu düşünceleri paylaşma gibi durumlarla öğrenmede aktif bir şekilde bulunmak amaçlanmaktadır.

2.2. Değerler

Değer: Bir şeyin önemini belirlemeyi sağlayan, ancak duyu organlarıyla algılanamayan ölçü, bir şeyin karşılığı, bir varlığın toplumsal, ruhsal, ahlakî ya da güzellik bakımından taşıdığı yüksek ya da faydalı nitelik (TDK, 1998: 538). Değer kavramı tüm alanlarda kullanılır. Sosyoloji, psikoloji, tarih, felsefe, dinî bilimler vb. birçok alanda değerlere rastlanır. Çünkü konusu insan olan bir bilimde değerlerden söz etmemek olmaz. İnsanlar bir araya gelip toplumu oluşturuyorsa, aynı ortamda yaşayan bireylerin huzur ve devamlılığı için de bazı değerlere sahip olması gerekir. Değerlerin birleştirici, bütünleştirici, devamlılığı sağlayıcı etkisi vardır. Değerleri yaşatmak ve yaşantısal hale getirmek, bu özelliklerini yerine getirmesinde yardımcı olacaktır.

İnsanın kendine göre yaşantısını, çalışmalarını, ideallerini belirlemesi, belirlediği amaç ve ideallerine yön vermesi ve onlara uygun hareket etmesi değerlerle olur. Bireyin kendine ait iç dünyasının derin ve kapsamlı bir kişiliğe dönüşmesi, dayandığı, destek aldığı, etkilendiği değerlerle ölçülebilir. Yani denilebilir ki, insanı insan yapan değerleridir (Kızıler ve Canikli, 2016: 9).

Değerler, toplumu oluşturan tüm bireyler için aynı derecede iyiliğe, geçerliliğe sahiptir. İnsanların çoğu geçerli ve iyi olan davranış standartları üzerinde uzlaşır. Ayrıca değerler, insanlara yol göstericidir ve insanların davranışları devam ederken bile yönlendirme özelliğine sahiptir. İnsanları doğru şeyleri yapmaya yönlendirir ve yüreklendirir. Ayrıca toplumdaki bireylerin çoğunun onaylamadığı davranışları da engelleme görevi görür. Değerler dayanışmayı, birlikte hareket etmeyi sağlar. Sosyal dayanışma ve toplumun sürekliliği için yol göstericidir (Silah, 1998: 154-165). Değerler, toplumu oluşturan bireylere, yaşamında nelere öncelik vermesi gerektiği konusunda yol göstericidir. Bireye nasıl yaşanılması gerektiğini belirtir. Eğitim kurumlarının genel hedeflerine bakıldığı zaman, vatanseverlik, temizlik, adalet, sağlıklı olmaya özen, yaratıcılık, girişimcilik gibi birçok değerden söz edilebilir. Bu nedenle eğitim kurumları bireylere yaşam konusunda bunun gibi değerler sayesinde yol gösterici olur (Akbaş, 2008: 10). Yani değerler bir toplumun oluşumu ve sürekliliği için çok önemli temel taşlardan biridir. Eğitim sayesinde de yeni nesillere aktarılır. Değer eğitimi öncelikle ailede başlasa da sistemli bir şekilde devam ettirmek ve yaşantısal hale getirmek için de eğitim kurumlarına büyük görevler düşmektedir. Sosyal bir kurum olma avantajını kullanabilen eğitim kurumları sayesinde değer eğitimi sadece okul içinde kalmaz, öğrenciler sayesinde evlere, sokaklara; veliler sayesinde velilerin çalıştığı kurumlara kadar genişler. Dolayısıyla okullarda bilişsel yönü gelişmiş bireyler yetiştirilirken, ahlâklı, saygılı, hoşgörülü, sevgi dolu, vatansever, sağlıklı, temiz ve özgüven sahibi bireyler de yetiştirmek mümkündür.

Değerler toplumu oluşturan bireylerin takip ettiği ve benimsediği herkesin kabul ettiği genel amaçlar olarak da tanımlanır. Amaç, güdülenmeyi tamamlar ve bireyleri özendirir. Yani bireyin yaşamında bir amaç genelleşmişse artık o amaçlar özendirici hale gelmiş demektir. Dolayısıyla da değerler, temel güdülere bağlı ve toplumu oluşturan bireyler tarafından paylaşılan genelleşmiş özendiricilerdir (Ünal,

1981: 18). Değerler, bir insanın farklı durumlarda gösterdiği devam eden davranışlarına yön veren köklü inançlardır. Değerlerin kaynağını da toplumun gelenek ve görenekleri oluşturur. Zamanla meydana gelen değişimler, bireylerin değerler hakkındaki tutum ve algılarında da değişikliklere yol açar (Oğuzkan, 1981: 45).

Değerler toplumun sosyal kontrol sistemine kaynaklık eder. Toplumu oluşturan bireyler arasında yakınlığı sağlar. Aynı ortamda veya toplumda yaşayan insanların merkeze aldıkları veya almak istedikleri değerler hakkında konuşmaları, bilgi alışverişi yapmaları ve ortak bir fikir ortaya atmaları gerekir. Aynı toplumda yaşayıp ayrı değerleri savunan bireyler veya nesiller arasında farklılıktan kaynaklanan çatışmalar oluşabilir. Çatışmaları çözümlenmenin yolu yine evrensel değerler olan “barışmak ve uzlaşmak” tan geçer. Kişilerarası ilişkileri düzenleme, karar verme, seçme, değerlendirme süreçlerinde de değerler birer ölçüt olur (Aydın ve Gürler, 2014: 3-4). Bu yönden düşünüldüğünde de değerler, yön gösteren, sorunlar oluştuğunda veya değer çatışması yaşandığında çözüm üreten, bireylerin huzurlu ve rahat bir toplumda yaşamasını amaçlayan, bireyleri doğru ve iyi olana güdüleyen, bireysel ve toplumsal huzuru öncelik olarak alan bir rol üstlenir.

Değer, “olması gerekeni” anlatır. İhtiyaç duyulan, istenen ve ilgi duyulandır. “Olmuş olan” bilimin konusuydu ki, değer bundan çok farklıdır. Yani değer kavramı, pratik bir karakter taşır, teorik değildir. Değer denilince, eylem ve idealler ön plandadır. Bunun için de değerlere, insanın varlık şartlarıdır, denilebilir (Bolay, 2007: 60).

Değerler, çok geniş kapsamlıdır. Bir toplumun sahip olduğu kültür ve medeniyeti oluşturan inanç, düşünce, sanat, tarih, ahlâk, din, hukuk, siyaset vb. temel öğelerin her biri bir değerdir. Diğer yandan vatan, bayrak, özgürlük, örf, âdet, gelenekler de önemli değerlerdir. Değerleri insan üretir yine insan kullanır. Dolayısıyla insanlık tarihi kadar bir geçmişi vardır. Nesilden nesile aktarıldığı için de süreklidirler. Değerler, bireyin tutum ve davranışlarını belirleyen ölçütlerdir. Toplumun varlığını, birliğini, devamlılığını sağlayan, toplum üyelerinin çoğunun kabul ettiği ortak inançlardır (Kızıler ve Canikli, 2016: 15). Değer felsefesini önde tutan filozoflardan biri olan Eflatun’la birlikte başlayarak diğer filozoflar da, değer sorununu ‘hakikat’, ‘fazilet’, ‘geçerlik’, ‘doğru’, ‘iyi’, ‘kötü’ ve ‘gaye’ gibi farklı

isimler altında ele almışlardır. Değer insan düşüncesinin bir ürünü olarak ele alındığında, kişiye ve o kişinin ait olduğu kültüre göre farklılık gösterir. Fakat değer, iyi ve değerli olarak kabul edilen şeyin karşıtı olarak, değeri olan şeyi açıklamak için de kullanılır. Bu durumda değerler, doğru, güzel ve gerçek olan şeyleri de anlattıkları gibi değeri olan şeyleri de ifade ederler. H. Ziya Ülken değer kavramını ihtiyaç kavramıyla tanırlar ve şöyle der: Değer deyince, muhtaç olduğumuz, aradığımız, bizi her yönden tamamlayan bir şeyi anlarız (Kılıç, 1996: 359-361). Soysal bilimlerdeki kullanıma göre değerler, insanların davranışlarını yönlendirmede ve belirlemede, kullandıkları ölçütler; ideal ve istenen yaşam biçimlerini ifade eden, somut koşulları ve nesnelere aşan üst kademe kavramlar veya doğru kavramlara ulaşmada bireylere yardımcı genel ilkeler gibi değişik biçimlerde ele alınmaktadır (İmamoğlu, Karakitapoğlu ve Aygün, 1999: 2). Değerlerin toplumsal denetim aracı gibi görülmesinde ise toplumsal kuralların temelini oluşturmaları sebebi yatar. Toplumsal kurallar ve toplumsal değerler kültürden kültüre ve toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Bazı toplumlarda rekabet önemli bir değerken, başka bir toplumda dayanışma ve işbirliği önemli hale gelebilir (Haralambos, 1987'den akt., Arslan ve Ulusoy, 2016: 3). Değerler, toplumun ulaşmak istediği hedefler, arzuladığı güzel davranışlardır. Değerler, bir toplumun varlığı, beraber ve bir olması, yönetilmesi ve devamlılığı için, toplumda yer alan bireylerin neredeyse tamamının kabul ettiği ana esaslardır. Bireyler tarafından doğruluğu tasdiklenmiş kaideler olarak benimsenen değerler, toplumdaki ulaşmak istenen davranış kalıplarını ortaya koyar. Toplum yaşamına ilham olan değerler aynı zamanda yaşamın anlamıdır da. Toplumda güzel hasletlerin yaygınlaştırılması, olumsuz davranışların olumluya dönüştürülmesinin temelinde değerler eğitimi yatmaktadır (Ulusoy ve Arslan, 2016: 5).

Değer tanımlarına bakıldığında şöyle bir özet çıkarılabilir:

1. Değer, istenilen, olaylarla ilgili bireylerin tutumudur.
2. Değerler, ideal davranış şekilleri veya yaşam gayeleri hakkındaki inançlarımız, davranışlarımızı yönlendiren kıstaslardır.
3. Değer, bir varlığa, objeye veya uygulamaya, bireysel ve toplumsal yönden tanınan önem demektir (Aydın ve Gürler, 2014: 4).

Değerlerin toplum tarafından benimsenmesi için, toplumu oluşturan bireylerin çoğunluğu tarafından kabul görmesi, o değerın değerini artırır. Değerler

insanlarla oluşur, gelişir, devam eder ve yaşatılır. Değerin değerinin anlaşılması, o değer yokluğunda karşılaşılan problemler sonucu olur. Değerler bir insanı topluma kabul ettiren, bir ailenin huzurunu ve mutluluğunu devam ettiren, bir toplumun ayakta durmasını sağlayan, bir ülkenin her alanda gelişmesini ve söz sahibi olmasını belirleyen unsurlardır. Bireyden bireye, toplumdan topluma, kültürden kültüre değişse de özünde her zaman birleştirip bütünleştirmek vardır. Değerlerin manevî boyutu daha çok ön plandadır. Maddiyatla ölçülemeyecek durumları ifade eder. Toplumun tamamının onayladığı bir değeri olumsuz olarak düşünmek mümkün değildir. Değerler birbirini de etkiler ve bir değer varlığı bir başka değeri de beraberinde getirebilir. Olumsuzluk olumsuzluğu beraberinde getirdiği gibi, olumlu da olumluyu beraberinde getirir.

2.2.1. Değerlerin Özellikleri ve Önemi

Dünyada yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde her alanda gözle görülür değişimler yaşanır. Bu değişimlere toplumlar imkânları çerçevesinde ayak uydurmaya çalışır. Küreselleşen dünyada üretilen bilgi tüm kullanıcılar arasında paylaşılır. Teknoloji sayesinde binlerce kilometre uzakta yaşayan bireyden ve toplumdan haberdar olmak mümkündür. Çünkü paylaşım ortamları basılı kâğıt materyallerinden manyetik ortamlara geçmektedir. Bu gelişmeyle birlikte etkileşim de beraberinde gelir. Küreselleşmeden tüm sistemler gibi toplumu oluşturan bireyler ve kurumlar da etkilenir. Bir toplum için önemli olan bir değer zamanla değişebilir. Başka toplumlarda yaşananlar daha cazip görünür. Bu da değerlerin değişmesine veya değerlerin yozlaşmasına neden olabilir. Bazen de bilgiye ulaşmak için kullandığımız teknoloji hayatımızı tamamen etkisi altına almakta, bu teknolojik araçlar amaçları dışında kullanmaya başladığında ise bambaşka bir dünyaya giriş yapıldığı görülmektedir. Bu durum bireyleri hem maddî hem manevî açıdan etkiler. Her şeyin iyisine sahip olmak için mücadele eden bir toplumla karşı karşıya kalınmaktadır. Tabi her şeyin en iyisine sahip olmak için bireyin sadece kendini düşünmesi gerekir gibi bir algı ortaya atıldığı için de bencil bireylerden oluşan toplumların oluştuğu görülür. Bireyler, toplumsal değerleri göz ardı etmekten çekinmeden egolarının peşine düşmektedirler. Bu da bozulmalara, dağılmalara, birlik ve beraberlikten uzaklaşmaya neden olur.

Teknolojik gelişimler ve değişimler gençler üzerinde daha çok etkili olur ve değerlerin zayıflamasına neden olur. Bu bir ülkenin geleceği için tehlikeli bir durumdur. Bunun üstesinden gelebilmek de eğitimle mümkündür. Eğitim, yetiştirdiği bireylerin her yönden en iyi şekilde donanıma sahip olmasını istemesiyle birlikte, eğitilen bireylerin karakter bakımından da en iyi olması yönünde çabalar. İnsanın eğitiminin yapıldığı her yerde, eğitim, kişilerin içinde bulunduğu toplumun değerlerini benimsemesi için canla başla çalışır. Türk milli eğitim politikalarının da hedefi olan, kültürlü, değerlerine sahip yurttaşları yetiştirme konusunda eğitim sistemimize önemli görevler düşer (Ulusoy,2007: 6).

Değerlerin genel özelliklerine bakıldığında dikkati çeken önemli noktalar şunlardır (Schwart, 1992'den akt., Güven, 2014: 19):

- Değer bir kavram ya da inançtır.
- Değerler, arzu edilen sonuç, durum ya da davranışlarla ilişkilidir.
- Değerler, özel durumları aşar.

Özellikle bireylerin olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını belirlemede değerler yol göstericidir.

Silah (2005'ten akt. Güven, 2004: 19-20) ise değerlerin genel özelliklerini şöyle sıralar:

- Değer, tercihtir.
- Değerler, inançtır.
- Değerler, kalıcıdır.
- Değerler coşkuyla birlikte bulunurlar.
- Değerler soyutlanabilirler.
- Değerler, ciddiye alınır.
- Değerler paylaşılır.

İnsan toplum içinde yaşayan sosyal bir varlık olduğu için yalnız ve ıssız bir yerde tek başına yaşayamaz. İnsanın ve içinde yaşadığı toplumun davranışlarına değerleri yön verir. Kişinin dini inanç ve ibadetleri, ahlâki yapısı, kültürel anlayışı onun sosyal hayattaki değerlerine yön veren temel ölçütlerdir (Kızıler ve Canikli, 2016: 36). Bu bağlamda değerlerin özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (age. 2016: 16-17):

- Değerler insan var olduğundan bu yana vardır.

- Bireyin zihninde bulunan ve davranışlarına yön veren ilkelerdir.
- Bireylerce veya toplumlarca kabul edilen birleştirici yapılarıdır.
- İyilik için olduğuna ve ihtiyaçları karşıladığına inanılan kıstaslardır.

Duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.

- Normu kapsar. Normların değerlerden farkı, normların değerlere göre genel ve soyut bir özellik taşımasıdır.
- İnsana yön verir.
- Kültürlere göre oluşması ve aktarılması farklıdır.
- Toplumların alışkanlıklarına göre biçimlenir.
- Toplumsal yaşama yön verir.
- Temeli küçük yaşlarda aile içinde atılır.
- Karşılıklı olarak değerler insanı; insan da değerleri yaşatır.
- Toplumun kültürüne etki eder.

Birey ve toplum için değerlerini bilmek ve değerler ışığında varlığını sürdürmek önemli bir durumdur. Değerlere önem vermekle insanlar kişilikli, mutlu, ahlaklı yaşama imkânı elde etmiş olurlar. Değerler, bireyler ve toplumlar için yön göstericidir. Çünkü bireyi alması gereken karar konusunda etkiler, yön verir, en doğrusuna ve iyisine yöneltir. Türk millî eğitiminin amaçları arasında yer alan, sağlıklı, karakterli, ahlâklı, ne istediğini bilen bireyler yetiştirmek, değerleri yaşatmakla olur. Her toplumun değer verdiği durumlar değişebilir. Mesela Türk kültüründe misafirperverlik önemli bir değerdir ancak başka bir toplumda buna hiç önem verilmeyebilir. Bu nedenle Türk millî eğitiminin amaçlarına uygun bireyler yetiştirmek istiyorsak geçmişten günümüze gelen değerlerimizi iyi öğrenmek ve benimsemek gerekir. Öğrendiğimiz ve benimsediğimiz değerler yaşantımıza etki eder hale gelebilir ve gelecek nesillere aktarılabilir.

Değerlerin toplumsal hayatın birliği, bütünlüğü ve gücüne katkısı, göz ardı edilemeyecek bir durumdur. Toplumun, ortak değerler çevresinde bir araya gelmesi gücünü artırır. Değerlerine sahip çıkan toplumlar uzun ömürlü olur. Bireylerin ve toplumun kimliğini değerler oluşturur. Değerler bireylerin ve toplumun kimliğidir. Bunun için değerleri bireylerin içselleştirmesi, toplumun geleceğe güvenle bakması için mutlaka gereklidir. Değerleri ile hareket eden bireyler sayesinde sağlıklı toplum yapıları meydana gelir (Kızıler ve Canikli, 2016: 18). Toplumlar değerleri sayesinde

ortak amaçları etrafında toplanırlar ve birlikte hareket ederler. Bir toplumda değerler yaşantısal hale getirilmişse, o toplumda yaşayan bireyi kimse ortak amaçlar için birlik olmaya zorlamaz. Birey kendiliğinden içinde yaşadığı değeri sayesinde nasıl davranacağını, topluma nasıl ayak uyduracağını bilir.

Toplumsal açıdan değerler, topluma anlam kazandıran ölçülerdir. Değerler sosyolojik açıdan ise, toplumu oluşturan bireylerin paylaştığı ve bu konuda karara varılmış davranış yapılarıdır. Değerleri için vatandaşlar mücadele eder, fedakârlıkta bulunur ve hatta ölüme bile meydan okur. Değerler toplumda çoğunluk tarafından yaşandıkça zamanla kişileri mutlu edici özellik taşımaya başlar. Zamanın ve mekânın engellerini aşarak asırlarca yaşayan değerler, kaynağını zaman ve mekân üstü ilahi âlemden alan değerlerdir. Mesela kaynağını Kur'an ayetlerinden ve hadislerinden alan değerler ve davranışlar kalıcılık, tatmin edicilik ve davranışları yönlendiricilik işlevini devam ettirmektedir (Kızıler ve Canikli, 2016: 32). Değerler önemlidir ve önemi hiç azalmaz; tam tersine sürekli artar. Çünkü değerlere ihtiyaç arttıkça değerler önem kazanır.

2.2.2. Değerler Eğitimi

Değerler eğitimi sağlıklı kararlar verebilen, pozitif duygular hisseden ve sağlıklı davranan bireylerin topluma kazandırılması için gerekli bir eğitimidir. Değerler eğitiminin amacı, bireyin doğuştan getirdiği özellikleri ortaya çıkarmak, kişiliğini geliştirmektir. Ayrıca insanın en iyiye, ideale ulaşmasına yardımcı olmak, kötü ahlâktan bireyi ve toplumu korumak ve kurtarmaktır (Kızıler ve Canikli, 2016: 21). Eğitim ailede başlar. Aile içinde sevgiyi, saygıyı, hoşgörüyü, aile birliğini, dürüstlüğü, iyiyi, doğruyu, güzeli, yardımseverliği, iyiliği vb. gören her birey bu değerleri tanıyarak toplum hayatına katılmış olur. Bu değerleri bilen ve yaşamında kullanan birey, içinde yaşadığı toplumun değerleriyle donanmış olur. Okula başlayıp topluma yön veren bir birey olduğunda ise taşıdığı değerler sayesinde kendisinin ve toplumun gelişmesi için mücadele eden bir kişilik oluşur. Değerler öğrenilebilir ve öğretilir olgular olduğu için, bu alanda verilen eğitimin önemi de göz ardı edilemez. Bireyler, içinde yaşadığı toplumun değerlerini yaşayarak öğrenir. Anne babasındaki sevgiyi, saygıyı görerek, sevmeyi ve saygı göstermeyi öğrenir. Bu sayede birey de ailesini, arkadaşlarını, öğretmenini, doğayı, insanları, tüm canlıları

sever. Sevgi görmeyen bir bireyden sevgi istemek anlamsızdır. Diğer taraftan anne babasından sevgi görmeyen bir birey, okulda öğretmeninden sevgi gördüğünde sevginin önemini öğrenir, etrafına sevgiyle yaklaşabilir. Birey okulda öğrendiği değerleri, aile fertlerine yansıtarak tüm aile bireylerini etkileyebilir. Bir toplum için hangi değer önemliyse birey ailede ve okulda o değerle özdeşleşir. Aynı toplum içinde yaşayan bireyler arasında da bazen önemsenen değerler farklılık gösterebilir. Dürüstlük bir toplum için önemli olabilir. Ama o toplumdaki bir aile için önemli değilse o ailede yetişen birey de dürüstlükten yoksun olarak okula başlar. Ancak okulda öğretmenin ve arkadaşlarının dürüstlüğe verdiği önemi gören birey kendisindeki eksikliği fark edebilir ve ailesini de bu konuda etkileyebilir.

Eğitimin amacı bireyleri sadece bilişsel açıdan geliştirmek, akademik alanda bireyleri başarıya götürmek değildir. Eğitimde, bireylerin duyuşsal gelişimi de kişilik gelişimi de ahlâki yönden gelişimi de önemlidir. Akademik anlamda çok başarılı ancak ahlâki yönden gerekli özeni gösterememiş bir bireyden toplum için fayda beklemek mantıklı bir iş değildir. Böyle birey kendini düşünür, kendisi için çalışır, ülke çıkarını düşünmez. Bu nedenle ancak değerleriyle birlikte hareket eden bireylerden başka insanları ve toplumu düşünen çalışmalar beklenir. Dolayısıyla değerleri bireylere öğretmek eğitimin genel amaçları arasında olmalıdır. Eğitim faaliyetleriyle bireye değerler öğretilir.

Değer eğitimi, öğrencilerin davranışlarını düzeltmekte tek çözüm olarak görülmemelidir. Sistemli olarak yapılan bir değer eğitimi öğrencilerin davranış geliştirmelerinde önemlidir. Gerçek ve bireysel olan öğrenme etkili olabilir (Belet ve Deveci, 2008: 25). Günümüzde değerler eğitimine ve değerlere her zamankinden daha fazla önem verildiği bilinen bir gerçektir. Eskiden aile içinde değerleriyle donanmış çocuklar okula gelirdi. Günümüzde ise değer aktarımı konusunda çocuklarına faydalı olamayan ailelerle karşılaşılmaktadır. Bu durumda ise okullarda verilen sistemli eğitimle değer öğretimi sağlanır. Bunun için de farklı ve etkili öğretim yöntemleri ön plana çıkar. Aileler, toplumda değerleriyle uyuşmayan gençler gördüklerinde rahatsız olurlar ancak kendi çocuklarının uyumsuz bireylerle etkileşimde bulunmalarını önlemekte de başarılı olmakta zorlanırlar. Bu durum da insanları değerler konusuna duyarlı davranmaya iter. Değerlerin sistemli bir şekilde öğretilmesi zorunlu hale gelir, okullara büyük görevler düşer.

Eğer iyi bir dünya oluşmasını herkes için hedefliyorsak eğitim, özünde pozitif değerleri içermeli ve eğitimin gayeleri kazanım olarak da onları barındırmalı. Bu doğrultuda düşünüldüğünde değerler eğitimi; değerleri geliştirme süreci açısından öğretim için açık bir girişim veya çocukların, gençlerin pozitif değerleri keşfedip geliştirmeleri ve kendi niteliklerine göre ilerlemeleri için yürütülen eğitimsel çabalaradır (UNESCO, 2010: 1). Değerler eğitiminde hedef kitle çocuklar ve gençler olarak görülmektedir. Hedef kitle düşünüldüğünde de okulda verilen eğitimin önemi bir kez daha artıyor. Değer kaybının gözleendiği grubun çocuklar ve gençler olmasındaki en büyük etkenler, çocukların çok küçük yaştan itibaren teknolojiyle tanışmaları, internet sayesinde çok uzaktaki bireylerle iletişim kurabilmeleri, anne babalarının kazançlarını sadece kendi lehlerine kullanacak kadar bencil olmaları, sorumluluk sahibi olmamaları, disiplinsiz yetişmeleri, geleceğe yönelik amaçlarının olmaması vb. sayılabilir.

Ahlâkî değerler bir değer türüdür ve bir toplumda insanların uyması gereken davranış kurallarını belirler. Toplumunu oluşturan insanlar karşılaştıkları durumlarda nasıl davranacaklarını bildikleri zaman, başka kişilerin nasıl davranacağı konusunda da tahminde bulunabilirler ve bu sayede kendilerini güven içinde hissederler. Ahlâkî değerler, pozitif hedeflere yönlendirir. Bireyin kişilik sahibi olması ve kişiliğini geliştirmesi değerlerle mümkündür. Değerler, bireyin iyi olan yönünü meydana çıkararak, onun karakterini tamamıyla geliştirerek onun ideaya erişmesini hedefler (Kızıler ve Canikli, 2016: 33-34). Bireyin eğitimiyle ahlâkî yaşamı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Ahlâk kurallarını öğrenen bireyler bu öğretileri yaşamına uyguladığı zaman ahlâklı, değerlerine sahip birey olur. Ahlâkî öğretiler bireyleri ruhsal açıdan doyurur. Ruhsal doygunluk da biyolojik doygunluk kadar önemlidir. Dünyada görülen ahlâkî bunalımın nedenlerinden en önemlisi belki de, insanın iç dünyasındaki değer yoksunluğu ve ruhun boş olmasıdır. Kişinin mevcudiyeti, gelişimi ve özünü, ruhunu doyurması ahlâkî değerlere bağlıdır. İnsanlar sahip oldukları değerlerle bir arada yaşarlar. Eğitimin öğretim dışındaki amacı ahlâklı bireyler yetiştirmektir. Ahlâk eğitimi büyük küçük her birey için gereklidir. Küçük yaşta başlarsa kalıcılığı artar. Eğitimle topluma iyi insan kazandırılır. Eğitimin bu özelliğinden dolayı sistemli bir şekilde bireylere değerleri kazandırmak mümkündür.

Ahlâk eğitimi her dönemde insanoğlunun eğitim sürecinde önemli bir yer tutmuştur. Ailede başlayan bu eğitim, toplumsal yapının diğer dinamikleriyle etkileşim içinde, insanın hayatı boyunca devam eder (Aydın, 2003: 154). Birey ahlâk öğretileri sayesinde hayatını düzene sokar ve toplumda nasıl davranması gerektiğini öğrenir (Çubukçu, 1990: 33). Ahlâk, insanlara gidilmesi gereken doğru yolu göstererek insanları hem kendine hem içinde yaşadığı topluma faydalı hale getirir (Bilsel, 1978: 9). Küreselleşme sonucu birçok ahlâkî sorunlar da beraberinde gelmiştir. Ahlâkî sorunlar arttıkça ahlâkî eğitimin değeri de artmıştır. Ahlâkî problemleri çözerken genelde eğitimden, özelde ise ahlâkî eğitimden büyük ölçüde faydalanılır (Kaya, 2007: 24). Ahlâk eğitimine verilen önemi Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarında da görmekteyiz. Çünkü okulun genel amaçlarından ilki, insanî, ahlâkî ve kültürel değerlerine sahip çıkan bireyler yetiştirmek; ikincisi, beden, zihin ve ahlâk bakımından sağlıklı kişiler yetiştirmek, üçüncüsü de insanların yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda bir mesleğe sahip olmalarını sağlamaktır (METK, 1973: 1). Bu amaçlara bakıldığında eğitimin öncelikli hedefleri arasında bireyin ahlâkî yönden gelişimi esastır.

Günümüzde değerlerin bu denli vurgulanmasına bakılarak, bunların önemsendiği ya da bu konularda çok ileri konumda bulunduğu düşünülürse yüzeysel ve acele verilmiş bir karar olur. Aslında değerlerin bu kadar vurgulanması, değerlere verilen önemi değil, değerlere olan ihtiyacı gösterir. Bir konudan çokça bahsediliyorsa o konunun eksikliği var demektir (Kızıler ve Canikli, 2016: 23). Ahlâkî yönden bir çocuğun gelişiminde aile önemli olmakla birlikte, zamanın çoğunluğunun geçirildiği okulun da etkisi vardır. Ahlâk, her zaman eğitimin amacı ve konusu olmuştur (Gündüz, 2003: 195). Özellikle kişiliğin oluştuğu ilkökul yıllarında ahlâkî değerlerin eğitime önem verilmelidir (Çelebi, 1999: 283). Bu amaçla 2005 yılında yapılan müfredat değişikliğinde davranışçı yaklaşım yerini yapılandırmacı yaklaşıma bırakmıştır. Bu yaklaşımla öğrenme, öğrenen bireyin sahip olduğu yetenekleri, inançları ve tecrübelerinden kazandıklarıyla oluşan bir karar verme sürecidir. Birey öğrenirken seçici ve etkindir (Aydın ve Gürler, 2014: 54). Çünkü son zamanlarda yaşanan olaylar, anne babaları, öğretmenleri, akademisyenleri değer eğitimi konusunda bir şeyler yapma çabasına itmiştir. Çünkü akademik alanda yalnızca yeterli olmaz. Bireyin bilgi yönünden dolu olması onu toplumsal yaşamda

başarılı ya da doğru kararlar vermesinde etkili yapmayabilir. Çocuklarda ve gençlerde gözlenen davranışlar, onlara ne pahasına olursa olsun doğruluğu, dürüstlüğü, hoşgörüyü, saygıyı, sevgiyi, adaleti, eşitliği ve buna benzer güzel davranışlar kazandırmanın gerekliliğini göstermektedir. Bu güzel davranışlara sahip olmanın değeri, milyon dolarlar kazanan bir iş adamının çocuğu olmaktan daha fazladır. Artık okullarımızda bilişsel gelişimle yakalanan akademik başarı kadar, bir arada yaşamının gereklerinden olan dürüstlük, saygı, ahlak, sosyal iletişim, arkadaşlık, dostluk, aile, vatan, millet, düzen, disiplin de önemlidir. Okullarda değerler eğitimi önemsendiği için de değerleri bireylere aktaracak çalışmalar yapılır. Toplum için önem arz eden değerlerle bireyleri erken yaşta tanıştırmak bu değerleri yaşamda davranış haline getirmek için gereklidir. Bireyler öğrendikleri değeri pekiştirmek için, arkadaşlarıyla etkileşim içinde olursa daha kalıcı kazanımlar gerçekleşebilir. Ancak değer eğitimi anlatarak, okuyarak kazanılacak bir durum değildir. Mutlaka okunanlar, anlatılanlar yaşanmalıdır.

Değerler eğitimi soyut kavramlardan oluşur ve bu eğitim yapılırken kullanılan yöntem ve stratejiler, bilişsel süreçteki eğitimlerde kullanılanlardan farklıdır. Çünkü değerler eğitimi duyuşsal alana yöneliktir. Bilişsel süreçte bilgi, çeşitli yöntemlerle öğretilir. Değerlerde ise sadece bilgi, beceri öğretilmesi yeterli olmaz. Bilgi, beceri yanında değerlerin kabullenilmesi, yaşantı ve düşüncelerle özdeşleştirilmesi ve davranış haline getirilmesi gerekmektedir. Değerler eğitimi etkinlik temelli olarak uygulanırsa, belirtilen değerlerin benimsenmesi kolaylaşır (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 380). Bu sebeple, belirlenen değerler bireylere benimsetilirken, öğretmenin rol model olmasının yanı sıra, değişik yöntem ve teknikler kullanılabilir. Değişik değerler eğitimi yaklaşımlarından faydalanılabilir.

İyi bir gelecek iyi yetişmiş insanlara bağlıdır. Ancak insanlar kendiliklerinden iyi bir ahlâkî karaktere sahip olamazlar. Bunun için okullar, öğrenim gören her bireyi toplum normlarına uygun davranışlar göstermesine yardım edecek değerlerle donatmalıdır. Karakter eğitimi demek, örtük veya açık program vasıtasıyla yetişen yeni kuşağa insani değerler kazandırma, duyarlılık oluşturma ve öğrendiği değerleri davranışa dönüştürme gibi konularda yardımcı olmak demektir (Ekşi, 2003: 79).

Karakter eğitiminin temel prensipleri şu şekildedir (Lickona, 1996'dan akt. Ekşi, 2003: 80-83):

- Karakter eğitimi, temel ahlâkî değerlere özendirir.
- Karakter; davranış, düşünce ve duyguyu içine alacak şekilde açıklanmalıdır.
- Etkili bir karakter eğitimi eğitim hayatının her kademesinde temel değerleri özendiren amaçlı, önceliği eline alan ve kapsamlı bir yaklaşımla olur.
- Okul, insani özelliklerle donatılmış ve sevecen bir topluluk olmalıdır.
- Karakter gelişimi için, öğrencilerin törel eylem fırsatlarına ihtiyacı vardır.
- Karakter eğitiminin etkili olması, merkeze öğrencileri alan ve başarılı olmalarına yardım eden anlamlı ve özendirici müfredatı içermesiyle sağlanır.
- Karakter eğitimi, öğrencileri isteklendirme çabasında olmalıdır.
- Okuldaki tüm personel, karakter eğitimi için, aynı değerlere bağlı ve sorumluluklara sahip bir öğrenme ve ahlak topluluğu olmalıdır.
- Karakter eğitimi, okuldaki personelden ve öğrencilerden ahlâkî liderlik bekler.
- Okul, anne babayı ve çevresel imkânları karakter eğitimi gayretinde ortak olarak görmelidir.
- Karakter eğitiminin değerlendirilme süreci; okulun karakterini, okul personelinin işlevselliğini ve öğrencilerin ideal karakter yansıtma yönünü içermelidir.

Eğitim yetiştirmek istediği öğrencinin donanım yönünden en iyisine sahip olmasını istemeye birlikte karakter ve bilinç olarak da en iyisine sahip olmasını ister. Ayrıca eğitim, yetiştirdiği bireylerin yaşadıkları toplumun değerlerini özümsemelerini ister. Bunun için gerekli önlemleri alır ve yapılacak çalışmaları bir plan, program içinde bireye aktarır. Okulda bu çalışmayı yapacak olanlar öğretmenler olduğuna göre, onlara büyük sorumluluklar düşmektedir. Öğretmenler en başta değer eğitimi konusunda model olmalıdır. Eşitlik ve adil olmanın önemini anlatan bir öğretmen, öğrenciler arasında ayırım yaparsa bu değeri öğrencilere benimsetmek de etkili olamayacaktır. Öğrenci, hoşgörüyü hoşgörülü birini gözlemleyerek öğrenir. Bunun gibi birçok değer hayat tarzı haline gelirse öğrenciler üzerinde etkisi daha çok olur. Öğretmen öğrencilere imkân vermeli, karar vermesini sağlamalı, konuşma ortamı oluşturmalı, öğrencileri etkinliklere katabilmeli, hiçbir

öğrenci göz ardı edilmemeli, hepsinin ayrı bir değeri olduğu düşünölmeli, etkinlikler düzenlenirken tüm öğrencilere hitap edecek şekilde olmalı. Ülkelerin eğitim politikasında bireylere değer kazandırma düşöncesi hâkimdir. Örneğın ölkemizde, DKAB, sosyal bilgiler, psikoloji, sosyoloji derslerinde değer kazandırma doğrudan yapılmaktadır. Türkçe derslerinde ise doğrudan değilse bile örtük program dâhilinde bu bilincin kazandırılmasına çalışılmıştır.

Kirschenbaum (1994'ten akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 59)'a göre değer eğitimi, değer geliştirmeye yardım eder. Kişinin güven verici yaşamasına hizmet eder. Değer eğitiminin içeriğinde kendine ve başkalarına yardımcı olma eğilimi vardır. Yani, okullarda oluşturulan tutum ve değerlerin aktarılması vasıtasıyla diğeri insanlara yardımcı olmaya çalışır. Değer eğitiminin birinci hedefi, gençlerin ve bütün bireylerin hayatını daha karakterli devam ettirmesi ve sürdürdüğü yaşamından mutlu ve memnun olmasını sağlamak, ikinci hedefi ise toplumun iyiliğini sağlamak ve toplumdaki insanlar ve toplumda yaşayan tüm canlılar için şefkat ve iyilik istemektir.

Değer eğitimi verilirken Türkçe dersinin avantajlarını kullanmak gerekir. Çünkü Türkçe kitabında yer alacak bir metinle dahi, çok rahat değer eğitimi yapılabilir.

2.2.3. Değerler Eğitimi ve Millî Eğitim Çalışmaları

Değerler Eğitimi Merkezi (DEM) tarafından İstanbul'da 26-28 Kasım 2004'te düzenlenen Uluslar arası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu'ndaki bildirimleri içeren çalışmadır. Editörlüğü Doç. Dr. R. Kaymakcan, Dr. S. Kenan, Prof. Dr. H. Hökelekli, Dr. Z. Ş. Aslan ve M. Zengin tarafından gerçekleştirilen bu çalışma ölkemizde değerler eğitimi alanında farkındalık oluşturmada dikkate değer ilk çalışma olması açısından önemli görölmektedir. Çalışmada, Prof. Dr. Mehmet Aydın'ın sunduğu "Günümüzde Değerler ve Siyaset" başlıklı açılış konferansı, yerli ve yabancı araştırmacılara ait 43 bildiri metni yer almaktadır (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 63). Değerler Eğitimi Merkezi tarafından bu bilgi şöleninin ikincisi 16-18 Kasım 2012 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenmiştir. Sempozyumun açılış paneli ve oturumunda ABD, Avustralya, Almanya, Avusturya, İngiltere ve Türkiye'den araştırmacılar kendi ölkelerinin değerler eğitimi tecrübelerini paylaşmışlardır.

Ülkemizde değerler eğitimi adı altında çalışmalar yaklaşık on beş yıllık bir maziye sahiptir. 2003 yılından itibaren MEB değerler ve eğitimi okul müfredatının bir parçası haline getirmek için program bazlı çalışmalar yapmış, 2010 yılından itibaren ise okullarda sınıf içi ve sınıf dışında değerler ve eğitimi ile ilgili geniş katılımlı çalışmaların yapılması için gayretler yoğunlaştırılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul’ da 28-29 Mayıs 2010’da “Değerler Eğitimi Uluslararası Konferansı” düzenleyerek bu alanda söz sahibi olan öğretim üyelerini bir araya getirmiştir. Gerçekleşen bu konferans MEB’in yayınladığı genelgeyle de alakalı olarak yapılacak çalışmaları destekler niteliktedir.

2010-2011 eğitim öğretim yılında değerler eğitimi ile ilgili çalışmalara hız verilmiştir. MEB’e bağlı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca hazırlanan “İlk Ders” konulu genelge mili eğitimin değerler eğitimine verdiği önemi göstermektedir.

MEB, değerlerimizi geliştirmeyi esas alan kültürel birikimimizi, 2003 yılından itibaren öğretim programlarına yerleştirmiştir. Uygulanan programlarımızın esas öğelerini değerlerimizle zenginleştirmiştir. Dolayısıyla öğrencilerimizin bir taraftan değerlerimizi yaşantısal hale getirmelerini sağlayarak toplumsal dayanışmaya katkı sağlamakta diğer taraftan da bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasına yardımcı olarak artan risk ve tehditlerden bireysel ve toplumsal korunmayı amaçlamaktadır (MEB, 2010).

18. Milli Eğitim Şurası’nda Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi başlığında alınan kararlar şu şekildedir:

- “Değerler ve Eğitimi Projesi” hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır.
- Öğretim programlarında, ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek dikkati çekecek yaklaşımlara öncelik verilmelidir.
- Toplumun oluşması için benzer tercihlere sahip kişilerin bir araya gelmesi gerektiği vurgulanarak öncelikle değer eğitimi bilinci öğretmenlere kazandırılmalıdır.
- Değerler eğitimi içeren dersler öğretmen yetiştiren tüm programlara konulmalı ve görevdeki öğretmenlerin değerler eğitimine hizmet içi eğitim programlarında yer verilmelidir.
- Değer farklılıklarının zenginlik olduğunu bireylere anlatmak için ve ortak değerlerin vurgu yapılması için gereken düzenlemeler yapılmalıdır.

- Eğitim öğretimin tüm kademelerinde değerler eğitimini dikkate alan program ve materyal geliştirilmelidir.
- Okul öncesinden başlayarak eğitim- öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü dâhilinde değerler eğitime yer verilmeli ve bu konuda toplumu oluşturan tüm bireyler ve kurumlarla iş birliğine gidilmeli, kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Değerler eğitimi açısından örnek davranışlar gösteren öğrenciler ödüllendirilmeli.
- Değerler eğitiminin medyayla ilişkisi yönüne dikkat çekmek için eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda ihtiyaç duyulan yasal düzenlemelere ağırlık verilmeli.
- Öğrencilerin, değer oluşumunda önemli olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerini dikkate alacak yatırım yapılmalıdır (MEB, 2010).

Milli eğitim sistemindeki bu girişimler ve gelişmeler son derece önemlidir. Çünkü okullarda yapılan değerler eğitimi çalışmaları sistemli bir hale gelirse denetim mekanizması da oluşur, planlı bir değerler eğitimi yapılmış olur. Çocuklarımıza değerlerimizi okullarda öğretmek sağlıklı bir toplum oluşması açısından önemlidir. Ailede ya da okulda değerlerinden uzak yetişen bir çocuk kendisine kim yakınlık gösterirse onun değerini benimsemek zorunda kalır. Bu durum da birey ve toplum açısından hiç istenmeyen sonuçlara neden olur. Okulda değer eğitimi yapılırken aileyi bu çalışmanın içine katmak hiç de zor değildir. Yapılacak etkinliklerle anne babaların ve kardeşlerin de aktif rol alması sağlanabilir. Bu sayede okulun toplumsal bir kurum olarak aileye, çevreye olumlu etkisi yansımış olur. Milli Eğitim Bakanlığı değerler eğitiminin eğitim çalışanları tarafından uygulanmasını sağlamak amacıyla bazı etkinlikler belirlemiş ve sunmuştur. İl Milli Eğitim Müdürlüklerine gönderilen resmi yazılarda “2010/53 sayılı İlk Ders Genelgesi Değer Kazandırma Etkinlikleri belirlenirken kullanılacak ve bu genelgede bulunan etkinlik örnekleri öncelikli olacaktır” yer almaktadır. İlk Ders Genelgesinde on sekiz adet etkinlik yer almıştır. Bu şekilde etkinlik örnekleri verilerek hem örnek olması sağlanmış hem de merkezî bir çalışma yapılması sağlanmıştır.

2011 yılında yayınlanmaya başlayan Değerler Eğitimi Yönergesiyle resmî ve özel kurumların tüm kademelerinde, değerlerimizle ilgili öğrencilere bilinç

kazandırmak, yeterliliklerini artırmak ve bunları yaşantısal hale getirip davranışlarında görülmesini sağlamak amacıyla –İl Milli Eğitim müdürlüğü ARGE Biriminin hazırladığı- Değerler Eğitimi Projesini uygulamaya konulmuştur. Bu projeye göre aylık olarak belirlenmiş olan değerler okul öncesi, ilköğretim I-II ve lise seviyelerine göre gruplandırılmış ve uygulamaya konulmuştur. Değerler açık olarak Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer almıştır. Diğer derslerde ise örtük olarak sezdirilmiştir. 4. ve 5. sınıflarda verilecek sosyal bilgiler programında verilecek değerler: dürüstlük, adil olmak, hoşgörü, barış, bilimsellik, dayanışma, duyarlılık, estetik, sağlıklı olmaya önem verme, misafirperverlik, özgürlük, çalışkanlık, sevgi, sorumluluk, aile birliğine önem vermek, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, bağımsızlıktır (MEB, 2005: 87). 6. ve 7. sınıfların öğretim programlarında ise verilecek değerler: farklılıklara saygı, doğal çevreye duyarlılık, sorumluluk, bilimsellik, dürüstlük, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı, kültürel mirasa duyarlılık, çalışkanlık, estetik, dayanışma, vatanseverlik, adil olmak ve barıştır (MEB, 2005: 97).

2015 yılında yenilenen öğretim programlarında ise değerler eğitimine ayrı bir önem verilmiştir. Türkçe dersi için de açık bir şekilde değerlerimizin öğretilmesine yönelik ifadeler yer almaktadır. Türkçe Dersi Öğretim Programında (2018), Öğretim Programlarının Perspektifi başlığı altında “Değerlerimiz” konusu dikkat çekicidir. “Eğitim sistemi sadece bilgi, beceri ve davranışları kazandıran akademik açıdan başarılı birey yetiştiren bir yapı değildir. Eğitim sisteminin ana görevleri arasında değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek vardır. Yeni kuşağın değerlerini, davranışlarını etkileyip onlara yön verebilmelidir. Eğitim sistemi, öğretim programlarını içeren eğitim programlarıyla, değerleri kazandırma işlevini yerine getirir. Eğitim programı oluşturulurken eğitim araç gereçleri, öğretim programları, mevzuat, öğrenme öğretme ortamları, ders dışı etkinlikler dikkate alınır. Bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı olarak görülmemiştir. Tam tersine bütün eğitim sürecinin ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her bir biriminde yerini almıştır” (TDÖP, 2018: 4). Bu durumda 1. 5. ve 9. sınıflarda 2017-2018 eğitim öğretim yılında uygulanan, diğer sınıflarda da sonraki yıllarda uygulanacak olan yeni müfredata göre değerlerimiz ayrı bir konu, tema, ünite olarak verilme de bütün derslerin özünü oluşturacaktır. “Öğretim programlarındaki “kök

değerleri” şöyle sıralayabiliriz: öz denetim, adalet, saygı, dostluk, vatanseverlik, dürüstlük, sabır, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme aşamasında kendi başlarına ya da ilişkili olduğu diğer alt değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır” (TDÖP, 2018: 4). Türkçe dersi ve diğer derslerde benimsenilecek değerler de belirlenmiştir. 2010 yılında Sosyal Bilgiler Öğretim Programında adı geçen değer sayısı yirmi bir iken 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programında on kök değer adı geçmiştir. Verilen değerlerin hem tek başlarına hem de ilişkili olduğu alt değerlerle ele alınacağı belirtilmiştir. Yenilenen müfredatta değerlerin öğrencilere verilmesi esnasında izlenecek yöntemlerin belirlenmesinde birçok ülkenin (Kanada, Avustralya, Hindistan, Yeni Zelanda, Amerika, Uganda, Tayland, Malezya, İngiltere) müfredatları, Avrupa Birliği ve UNESCO tarafından hazırlanan broşür ve yayımlar, yurt içi ve dışında yayımlanan eğitimle ilgili akademik makaleler incelenmiştir. Müfredatların giriş bölümüne ‘Değerler Eğitimi’ ile ilgili bölüm eklenerek değerlerin müfredatta yer alma nedenleri, nasıl aktarılacağı, değerler öğretilirken hangi yöntem ve tekniklerin kullanılacağından bahsedilmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı aşamasında her sınıf kademesinde zorunlu temalar belirlenmiştir. Bunlar: Milli Mücadele ve Atatürk, Erdemler, Milli Kültürümüz. Zorunlu temalar ve konu önerilerine de bakıldığında Türkçe dersinde değerlerimizin açık bir şekilde öğrencilere aktarılması gerektiği anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda temalar ve konu önerileri sunulmuştur.

Tablo 2.2.3.1. Temalar ve Konu Önerileri Tablosu(TDÖP, 2018:16-17)

Temalar ve Konu Önerileri Tablosu

Erdemler:

Alçak gönüllülük, sevgi, azim, cömertlik, dostluk, dürüstlük, paylaşma, güven, iyilikseverlik, vefa, merhamet, sabır, sadakat, ahlak, saygı, kardeşlik, sılayı rahim, vicdanlı olmak, yardımlaşma, dayanışma, vb.

Millî Kültürümüz:

Aile, bayrak, dinî bayramlar, büyüklerimiz, gelenekler, vakıf kültürü, insan ilişkileri, kültürel miras, geleneksel sporlar, mekânlar, sıra, millî bayramlar, tarihî mekânlar, tarihî eserlerimiz, tarihî şahsiyetler, Türkçe, vatan, yurdumuz, şehirlerimiz, vb.

Millî Mücadele Ve Atatürk:

Kut'ül Amare, 15 Temmuz, fedakârlık, Atatürk, cesaret, Cumhuriyet, İstiklâl Marşı, kahramanlık, millî egemenlik, Sarıkamış Harekâtı, millî irade, gazilik, millî kimlik, millî mücadele, şehitlik, vatanseverlik, Çanakkale, vb.

Birey Ve Toplum:

Adalet, barış, çok dillilik, çok kültürlülük, bireysel farklılıklar, dayanışma, misafirperverlik, dezavantajlı gruplar, duygudaşlık, eşitlik, farklılıklara saygı, gurbet, haram, hayat becerileri, meslekler, helal, devlet, hukuk, iktidar, kardeşlik, kent kültürü, komşuluk ilişkileri, sosyokültürel, kul hakkı, kültürel farklılıklar, hükümet, küreselleşme, medeniyet, selamlaşma, siyaset, sosyal içerme, farkındalık, toplumsal kurallar, vatandaşlık, ana dili, zaman yönetimi vb.

Okuma Kültürü:

Bilgi okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, dil sevgisi, çoklu okuryazarlık, edebî şahsiyetler, z-kütüphane, eleştirel okuryazarlık, kitabevi, e-kitap, kitaplar, kütüphaneler, okuma alışkanlığı, okuma serüveni, metinler arasılık, okuma sevgisi, okur kimliği, süreli yayınlar, sözlük kültürü, teknoloji okuryazarlığı, yazılı kültür, z-kitap, yaratıcı okuma vb.

İletişim:

İletişim becerileri, aile iletişimi, diğer canlılarla iletişim, bilgi iletişimi, etkili iletişim, kitle iletişim araçları, insanlarla iletişim, komşuluk, kültürler arası iletişim, kültürel iletişim, medya okuryazarlığı, öğrenci öğretmen iletişimi, öğrenci hareketliliği vb.

Tablo 2.2.3.1. Temalar ve Konu Önerileri (TDÖP, 2018:16-17)

Hak Ve Özgürlükler:

Çocuk hakları, bireysel haklar, demokrasi, , birinci kuşak haklar, din ve vicdan özgürlüğü, eğitim hakkı, düşünce özgürlüğü, engelli hakları, merhamet, haberleşme özgürlüğü, eşitlik, hakkını savunma, yaşama hakkı, hayvan hakları, ifade özgürlüğü, hasta hakları, ikinci kuşak haklar, insan hakları, inanç hakkı, kişi dokunulmazlığı, özgürlükler, seyahat özgürlüğü, özel hayatın gizliliği, toplumsal cinsiyet adaleti, temel hak ve özgürlükler, toplumsal cinsiyet eşitliği, vb.

Kişisel Gelişim:

Zaman yönetimi, başarı, çalışkanlık, çatışma yönetimi, beceri, duygudaşlık, girişimcilik, kendini tanıma, kişilik tipleri, karar verme, meslek seçimi, isteklendirme, olumlu düşünme, öğrenmeyi öğrenme, öz denetim, öz güven, öz eleştiri, öz saygı, sosyal gelişim, yetenek, sorumluluk, yeterlilik, vb.

Bilim Ve Teknoloji:

Yenilikçilik, bilim insanları, bilim ve bilişim okuryazarlığı, etik, ulaşım, haberleşme, hayal gücü, girişimcilik, iletişim, matematik okuryazarlığı, keşif ve icatlar, merak duygusu, patent, sosyal medya, olay, olgu, tasarım, teknoloji, telif, vb.

Sağlık Ve Spor:

Öz bakım, adil oyun, beden sağlığı, ilk yardım, beslenme, beden eğitimi, centilmenlik, hareketlilik, hastalıklardan korunma, spor kültürü, dengeli beslenme, ilaç kullanımı, sağlıklı beslenme, ruh sağlığı, sağlıklı yaşam, sportmenlik, uyku, temizlik vb.

Zaman Ve Mekân:

Evimiz, çevremiz, şehirler, sınıfımız, gezginler, odamız, geçmiş şimdi gelecek, okulumuz, ülkeler vb.

Duygular:

Duygu yönetimi, bağışlama, mutluluk, beğenme, kaygı, kıskançlık, heyecan, korku, özlem, sitem, takdir etme, sevgi, umut, veda, üzüntü, yalnızlık vb.

Doğa Ve Evren:

Çevre, bitkiler, çevrenin korunması, canlılar, yağmur, doğa, doğal afetler, dünya, doğa olayları, evren, zaman bilinci, gezegenler, gündüz, hayvanlar, gece, iklim, manzaralar, mevsimler, kar, renkler, uzay, yeryüzü, yıldızlar, vb.

Sanat:

Bale, söz sanatları, ebru, cilt, edebiyat, tezhip, tiyatro, estetik duyarlılık, festival, estetik, fotoğraf, ön gösterim, geleneksel sanatlar, grafik, grafiti, heykel, gölge oyunu, mimari, afiş, minyatür, özgünlük, pandomima, peyzaj, müzik, opera, resim, seramik, sinema, yenilikçi düşünme vb.

Vatandaşlık:

Alın teri, sorumluluk, çalışma, hukukun üstünlüğü, adalet, emek, eşitlik, görev bilinci, iş birliği, özgürlük, paylaşma, üretme, göç, göçmenlik, mültecilik, vergi bilinci vb.

Çocuk Dünyası:

Okul, çocuk müzesi, eğlence, çocuk kültürü, dijital oyunlar, hayal, hobiler, keşif, lunapark, merak, mizah, oyun, oyuncak, rüya, geleneksel çocuk oyunları, sokak oyunları vb.

2.2.4. Değer Sınıflama

Bu konuda değişik görüşler vardır. Amerikalı antropolog ve sosyal kuramcı Kluckhohn değerlerin kültüre bağlılığından ve toplumdan topluma değiştiğinden söz eder ve değerleri belli ölçütlere göre sınıflandırır (Uyan 2002, Lyons 2003, Kubat 2007; aktaran: Aydın ve Gürler, 2014: 8-9).

1. **Tür:** *Olumlu ve olumsuz olma durumuna göre sınıflama.*
2. **Kapsam:** *Ahlâkî, estetik, kavramsal sınıflama.*
3. **Amaç:** *Değerlerin durum değerleri, aracı değerler ve amaç değerleri olarak ayrılması.*
4. **Genelleme:** *Belli durumlarda veya çeşitli durumlarda ortaya çıkan değerler, kültürel değerler olmasına göre ayrılması.*
5. **Yoğunluk:** *Zorunlu veya seçime bağlı değerler biçiminde sınıflama.*
6. **Büyükklük:** *Özel bir gruba veya topluma ait, özel durumla ilgili, evrensel değerler şeklinde sınıflama.*
7. **Örgütlenme:** *Değerlerin önemi dikkate alınarak sınıflandırma*

Winter, Newton ve Kirkpatrick (1998) da, değerleri sınıflandırma yapmışlardır. Bu sınıflamada değerler, ailevî, toplumsal ve bireysel değerler olarak insan topluluklarının özelliklerine göre incelenir. Toplumsal değerleri örf- âdet ve toplumsal kurallar ile gelenek, görenekler oluşturur. Bireyin karakter gelişiminde bireysel ve ailevî değerler önemli rol oynar (Güven, 2014: 20-21).

Değerler, tüm felsefe tarihi boyunca objektif ve sübjektif bakış açılarına göre değişik sınıflandırılmışlardır (Özensel, 2003: 218). Buna göre;

1. *Hazcı değerler,*
2. *Bilişsel değerler,*
3. *Ahlâki değerler,*
4. *Estetik değerler,*
5. *Dinsel değerler,*

Spranger değerleri, altı gruba ayırmıştır. Spranger sınıfladığı değerlere göre altı tip insan belirlemiştir (Akbaş, 2004: 30-31).

Tablo 2.2.4.1. Spranger' in Değerler Sınıflaması Tablosu

Bilimsel Değer	Bilgiye, hakikate, yargılamaya ve düşünceye önem verir. İnsan entelektüel, deneysel, tenkitçi, akılcıdır.
Ekonomik Değer	Faydalı ve pratik olan önemlidir. Hayatta ekonomik değerlerin önemsenmesini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir.
Sosyal Değer	Başkalarını sevmeye, yardımseverlik esastır. İnsan sevgisi en yüce değerdir.
Politik Değer	Esas olarak güçle ilgilidir. Her şeyin üstünde kişisel güç ve etki vardır.
Dini Değer	Evren bir bütündür ve insan onun bütünlüğüne bağlıdır.

Rokeach değerleri amaç ve araç değerler biçiminde ayırmıştır. Hayatın temel değerlerini amaç değerler, bu amaçlara ulaşırken kullanılacak davranış şekilleri araç değerler dâhilindedir (Akbaş, 2004: 30).

Tablo 2.2.4.2. Rokeach'ın Değerler Sınıflaması Tablosu (Yiğittir, 2012)

Amaç Değerler	Amaç Değerler	Araç Değerler	Araç Değerler
Erinç bir yaşam	İç rahatlığı	Hırs/ arzu	Hayal gücü fazla
Aile emniyeti	Sosyal tanınma	Affetme	Zarif
Heyecanlı bir yaşam	Hakiki sevgi	Geniş ufuklu	Özgürlük
Sulh içinde bir kâinat	Zevk	Şen	Mantıklı
Güzellikler dünyası	Kurtuluş	Temiz	Sevgi dolu/ şefkatli
Eşit olma	Kendine saygı	Gözü pek	İtaatli
Hürriyet	Hakiki dostluk	Yardımsever	Mesul
Saadet	Bilgelik	Özü sözü bir	Özdenetim

Kağıtçıbaşı ve Kuşdil'in 2000 yılında yaptığı bir çalışmada Schwartz'ın, değerleri on grupta sınıflandırdığını görmekteyiz. Schwartz, bireysel ve kültürel diye değerleri iki seviyede ele almıştır (Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000: 60-61).

Tablo 2.2.4.3. Schwartz'ın Bireysel Değerlerin Sınıflandırılması Tablosu

Açıklama	Değerler	Kaynaklar
Güç: Toplumsal pozisyon, kaynaklar ve insanlar üzerine kontrol gücü	Otorite ve sosyal güç sahibi olmak, zengin olup toplumdaki durumunu koruyabilmek.	Etkileşim Grup
Başarı: Toplumsal ölçünleri baz alan bireysel başarı eğilimi	Hırslı, başarılı, yetkin ve sözünü dinleten biri olmak.	Etkileşim Grup
Hazcılık: Bireysel zevke yönelme	Hayattan tat almak.	Organizma
Uyarılım: Heyecan ve yenileşim arayışı	Heyecanlı ve değişken bir hayat sürmek ve cesur olmak.	Organizma
Özyönelim: Fikir ve fiiliyatta özgürlük	Özgür, yaratıcı ve meraklı olmak, amaçlarını kendisi seçmek.	Organizma Etkileşim
Evrenselcilik: Anlayış, hoşgörü ve her şeyde iyilik gözetme ve geliştirme	Doğayla iç içe olup çevreyi korumak, açık görüşlü olmak, eşitlik, barış ve adalet istemek.	Grup Organizma
İyilikseverlik: Yakın olunan kişilerin iyiliğini gözetme.	Dürüst, yardımsever, affedici, sadık ve sorumluluk sahibi olmak.	Organizma Etkileşim Grup
Geleneksellik: Dini ya da kültürel gelenek ve düşüncelere saygı, bağlılık.	Geleneklere bağlı, alçakgönüllü, dindar olmak.	Grup
Uyma: Başkalarına zararı olacak ve toplumun beklentilere ters düşebilecek eylemlerin sınırlandırılması.	Anne babaya ve yaşlılara değer vermek, kibar ve kanaatkâr olmak, kendini denetleyebilmek.	Etkileşim Grup
Güvenlik: Kişinin, toplumun, var olan ilişkilerin huzuru ve devamlılığı.	Toplumsal düzenin devamlılığını istemek, milli güvenlik ve aile güvenliği, temiz olmak.	Organizma Etkileşim Grup

Not:

Organizma: Biyolojik organizma olarak insanların evrensel gereksinimleri;

Etkileşim: uyumlu bir toplumsal etkileşimin evrensel nitelikteki ön koşulları;

Grup: Grupların sorunsuz işlev göstermesi ve varlığını devam ettirmesi için evrensel zaruretlere.

Bu şekilde sınıflandırmalara bakıldığında, değerler konusunda ortak bir tanım olmadığı gibi sınıflandırma konusunda da bir ortak nokta bulunamamıştır. Her disiplin farklı sınıflandırmalara gitmiştir.

2.2.5. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Değerler ve değerler eğitimi konusuna ayrı ayrı bakıldığında ne tanımında ne de sınıflandırılmasında tek bir sonuç görülmemiştir. Her disiplin kendine göre tanım, kendine göre sınıflandırma yapmıştır. Bu şekilde yapısı olan bir konunun eğitimi de tek yönlü olamaz. Olsa da eksiklerle karşılaşmak kaçınılmaz olur. Sonuçta değer eğitiminin küçük yaştan itibaren çocuklara verilmesi konusundan bahsettiğimiz için, her çocuk için öğrenme şekli farklı olur. Ders anlatırken bile farklı yöntem ve teknikler kullanıldığı gibi değerler eğitiminde de farklı yaklaşımlar kullanmak, değer eğitimi değerli kılacaktır.

Diğer taraftan dünya üzerinde değerler eğitiminin gerekliliği kabul edilmesine rağmen, hangi değerlerin bireylerce benimsenmesi noktasında bir görüş birliği yoktur. Bu konuda ülkelerin belirlediği ortak değerler şöyle gösterilebilir:

Tablo 2.2.5.1. Farklı Ülkelerin Belirledikleri Değerler Tablosu (Doğanay, 2006'dan akt. Güven, 2014: 30)

Ülke Adı	Ortak Değerler
Türkiye	Bağımsızlık, barış, çalışkanlık, duyarlılık, sağlıklı olmaya önem verme, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, saygı, adil olma, sevgi, dayanışma, misafirperverlik, bilimsellik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, aile birliğine önem verme, özgürlük.
Yeni Zelanda	İtaat etme, başkalarını düşünme, doğruluk, merhamet, dürüstlük, sorumluluk, iyi kalplilik, saygı, görev.
Avustralya	Çeşitliliği kabul etme, tarafsızlık, akıl yürütmeye saygı, gerçeğe saygı, adalet, başkalarının iyiliğini düşünme, eşitlik, özgürlük, çatışmalara barışçıl çözümler arama.
ABD	Adalet, sadakat, özgürlük, gizlilik, hukukun üstünlüğü, doğruluk, insan onuru, otoriteye saygı, uluslar arası insan hakları, hakkaniyet, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik.

Bazı değerlerin pek çok ülke programında yer alıyor olması bu değerlerin evrensel değerler olarak kabul edildiğini gösterir.

Her ülkenin kendi toplumunun kültürüne ve özelliklerine göre kabul ettiği değerlerinin de bir öğretim yöntemi olabilmeli. Ülke sınırları içinde her bölgede, her şehirde, her ilçede aynı değerler öğretilcekse bunların öğretim yöntemleri de her yöre insanına hitap edecek özellikte olabilir. Bu yöntem ve teknikleri çeşitlilik gösterecek şekilde kullanmak hem öğretici için hem de öğrenen için ilgi çekici olacaktır.

Geçmişten günümüze değerlerin bireylere kazandırılmasında farklı yaklaşımlar kullanılmıştır. Bu yaklaşımlarla ilgili ilk ciddi sınıflandırmayı Superka

1973'te doktora tezinde yapmış, değerler eğitimiyle alakalı beş yaklaşım önermiştir. Bu beş yaklaşım, ahlâki gelişim, telkin, analiz, belirginleştirme ve davranış öğrenmedir (Superka ve diğerleri, 1976'dan akt. Güven, 2014: 37). Değerlerin günümüzde uygulamalı ve tutarlı bir biçimde nasıl kazandırılması gerektiğiyle alakalı pek çok eğitim yaklaşımlarından söz edilir. Değerlerin gizli öğretimi yaklaşımı, değer açıklama yaklaşımı, değer analizi yaklaşımı, ahlâki muhakeme yaklaşımı, Kohlberg'in adil topluluk okulları yaklaşımı, gözlem ve eylem yoluyla değer eğitimi yaklaşımları bunların başlıcalarıdır (Kim Suh ve Traiger, 1999; Huitt, 2004; Lovat, 2006; Doğanay, 2007' den akt. Aktepe ve Tahiroğlu).

2.2.5.1. Değerlerin Gizli Öğretimi Yaklaşımı (Örtük Program)

Örtük program kavramının içinde öğretmen davranışları, yaklaşımları, inançları, okul içindeki programların öğrenci üzerindeki etkisi, kültürel program vardır. Okulların resmi programda belirtilen kazanımların yanında, programda belirtilmeyen bilgi ve beceriler de kazanılabilir. Bu süreçte olumlu kazanımlar elde edilebileceği gibi olumsuz kazanımlar da elde edilebilir (Tahiroğlu, 2014: 341). Bu yaklaşımda öğrencilerin hiç söz hakkı olmaz. Belirlenen hedefler üzerinde kazanım gerçekleşmesi beklenir. Belki de uygulayıcı kendine uygun değerleri benimsetmek için çaba harcar. Bu da eşitsizliklere neden olabilir.

2.2.5.2. Değerlerin Doğrudan Öğretimi: Telkin Etme Yaklaşımı/ Aşlamak

İnsanoğlu var olduğu ilk zamandan bu yana, toplumun değerlerini ve kurallarını diğer bireylere öğretmek için en çok telkin yaklaşımını kullanmıştır. Bu yaklaşıma göre, kişiye yeterince uyarıda bulunulur ve uygulama gösterilirse insanın istenildiği şekilde davranacağı inancı vardır. Bu amaçla bu yaklaşımda rol-model olma, olumlu ve olumsuz pekiştirme, azarlama, taklit, oyunlar, rol yapma gibi yöntemler kullanılmaktadır (Superka ve diğerleri, 1976' dan aktaran, Güven, 2014: 37). Bu yaklaşımda, öncelikle toplumun benimsediği ve öğrencilere verilmek istenen değerler ile belirlenen değerlerin kazandırılma şekilleri belirlenir. Çünkü yetişkin bireylerin tecrübe sonucu kazandıkları değerler, toplumsal hayatın sürekliliğine olumlu katkılar sunan erdemlerdir. Bunun için de yetişkinler, gerekli ve doğru gördükleri (dürüstlük, adalet, doğruluk, yardımlaşma, eşitlik, vb.) değerleri

benimsetme çabası içindedirler (Ekşi ve Katılmış, 2011: 15-16; Doğanay, 2011: 236).

Doğrudan öğretim yaklaşımında, materyallerin yapılandırılmasında ve öğrenciye sunulmasında öğretmen etkin bir role sahiptir. Öğrenciye kazandırılacak hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için kullanılacak etkinlikler için ayrılan zaman bellidir. Öğrencinin performansı izlenir ve öğrenciye hemen geribildirim verilerek öğrenci yönlendirilir. Bu yaklaşımda öğrencinin her etkinliğe katılımı önemlidir (Senemoğlu, 1997'den aktaran, Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 69). Bu yaklaşımda, yetişkinler değerler öğretimi yaparken çeşitli formal ya da informal yollar kullanarak değerler öğretim sürecini gerçekleştirir. Eğitimciler, davranış öğretirler. İzlenecek yöntemler belirli, açıkça tanımlanmış, iyi karakteri gösteren pozitif davranışlardır (Canter ve Canter, 1992' den ve Wiley, 1998' den akt., Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 70). Telkin yoluyla değerler eğitiminde, öğrenciler bazı akademik faaliyetler ve okuma metinleri yardımıyla kendilerine verilen birtakım değerleri sınıf içinde alarak değer kazanımı başlar. Bundan dolayı bu yaklaşıma göre ahlâki doktrinlere fazlaca yer veren ve öğrencileri model almaya yönlendiren videolar, hikâyeler, biyografiler vb. değer kazandırma aşamasında bir öğretim materyali olarak kullanılır. Öğrenme öğretme aşamasında öğrencilere, kazanmaları gerekli değerler direkt olarak söylenerek onların bu değerleri edinmelerine çalışılır. Yani telkin yoluyla değerler eğitimi, öğrenmeye yönelik olan davranışçı kuramın ilkeleriyle aynı doğrultudadır (Ekşi ve Katılmış, 2011: 16).

Telkin yoluyla değer aşılama sürecinde uyulması gereken belirli işlem basamakları vardır. Bunlar şöyle sıralanır: (Superka, 1976; akt., Dilmaç, 2007: 36)

1. Telkin edilecek değeri tespit etme.
2. Değer düzeylerini tespit etme.
3. Davranışsal gayeleri tespit etme.
4. Makul metotları seçme.
5. Seçilen metotları uygulama.
6. Neticeleleri değerlendirme.

Bu işlem basamakları takip edilirse yaklaşımın etkili kullanımı gerçekleşmiş olur. Çünkü insanlar tarih boyunca davranış değişikliği gerçekleştirmek için telkin, öğüt yöntemini kullanmışlardır. Bu yaklaşımda kâfi derecede gösterir ve söylerseniz

sonunda insanlar sizin istediğiniz şekilde davranacaktır varsayımı esas alınır (Welton ve Mallan, 1999'dan aktaran: Akbaş, 2004: 96). Telkin yaklaşımının, değerler öğretiminde yaygın bir şekilde kullanılma olasılığı yüksektir. Uygulama kolaylığı sebebiyle tercih edilebilir.

Doğrudan değer yaklaşımını savunan Wilson, ahlak ve değer eğitiminin diğer ders programlarında tartışmalara imkân vererek gerçekleştirilemeyeceğinden bahsetmiştir. Değer ve ahlak kavramlarının tek başına ele alınması gerektiğini savunmuştur. Bu anlamda bağımsız bir değerler ve ahlak eğitimi programını gerçekleştirmenin zorunluluğunu ortaya koyarken değerler öğretiminde doğrudan öğretim yaklaşımına dikkat çekmektedir (Çileli, 1986' dan akt., Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 70). Bu yaklaşımda çocuklar yetişkinlerden veya önemli kişilerden gördükleri davranışları taklit ederler. Böylece kendi yaşamlarına şekil verirler. Eğer çocuklar bu değerleri kazanırken, aile üyelerinin sahip olduğu değerlerle paralellik gösterirse değeri hayatına geçirme ve uyum süreci daha kolay olur (Melton ve Mallan, 1981'den akt., Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 70).

Günümüzde okullarda da değerler eğitimi kazandırmada telkin yöntemi kullanılmaktadır. Örneğin bir öğretmen, arkadaşları arasında sorun yaşayan bir öğrencinin durumuna çözüm üretmek için arkadaş sevgisi, hoşgörü, alçakgönüllülük konularında öğrenciye nasihatlerde bulunduğu zaman telkin yöntemini kullanmış olur. Derslerde vatanseverlik konusunda, geçmişte atalarımızın yaşadığı zor şartlarda kazanılan zaferlerden bahsederek vatan sevgisi değerini öğrencilere telkin yöntemiyle aktarmış olur. Ancak telkin yönteminin tek başına yeterli olmadığı konular da olacaktır. Bu durumda öğrencilerin dikkatini çeken görsel ve işitsel öğelerin ağırlıkta olduğu yaklaşımlardan da yararlanılabilir. Ancak ailede yetişkinler de doğru varsaydıkları değerleri çocuklarına aktarırken telkin yöntemini çokça kullanırlar. Çünkü evde, sokakta çocuklarına rol model olarak ve gerektiğinde de öğütler vererek çocuklarında istenilen davranışların oluşumunu sağlayabilirler. Ancak kazandırılmak istenen ya da kazandırılan değerlerin kalıcılığının sağlanması isteniyorsa sadece telkin yöntemine bağlı kalınmamalı, bireyi de aktif kılacak ve kazanımlarını kalıcı kılacak faaliyetlerde bulunması sağlanmalıdır.

2.2.5.3. Değer Açıklama

Değer açıklama yaklaşımı, insanların kendi yaşantılarında önemli olanı belirleme biçimine dayanmaktadır. Doğrudan yaklaşımda olduğu gibi insanın değer vereceği durumlar bir başkasının telkini ile değil, alternatifler incelendikten sonra kişinin kendi kararını kendisinin vermesi neticesinde oluşur (Doğanay, 2007: 268-269). Bu yaklaşım, değer aktarımı biçiminde olan değer öğretim yöntemlerini insanları etkisi altına alma veya beyin yıkama şeklinde görür. Çünkü genç bireylere kendi değer yargılarını ve eğilimlerini kendileri ayarlama ve böylece kendi duygu ve düşüncelerini çevresiyle ahenkli hale getirme hürriyeti verilmemektedir. Değerlerin açıklığa kavuşturulmasının esas hedefi ise bunu değiştirmektir. Değerlerin ve yasaya uygun durumların kalitesi birey tarafından belirlenir (Ziebertz, 2007'den akt. Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 367). Bu yaklaşımla değer eğitimi yapan öğretmenler; öğrencilerin özgürce düşüncesine saygı gösterir, öğrencileri grupla çalışmaya yönlendirir, kendisine veya programa göre önemli olan belli değerleri dayatmadan, öğrencilerin kendisi için önem arz eden değerlerini ortaya çıkarmalarını teşvik ederler. Yaklaşımına göre, öğrencilere kendi değerlerini tespit edip gerçekleştirmede, davranışlarını incelemede mantıklı düşünme ve duygusal özellikleri kullanmak için yardım edilir. Öğrenciler; değerleri tanımlama, kişisel değer çatışmalarını çözme, başkalarıyla değerlerini paylaşma ve değerlerine uygun davranma yönünden yöreklendirilir. (Doğanay, 2007; İşcan Demirhan, 2007).

Bu yaklaşımda, öğrenciyi benimseyeceği değer konusunda yönlendirme veya telkinde bulunmadan ziyade bireyin benimseyeceği değer konusunda yardımcı olma ve bireyin düşüncesine saygı esastır. Farklı olarak birey, kendisi için önemli olan değeri kendisi seçer ve seçtiği değer konusunda tüm süreçleri takip eder. Öğretmen bu süreç boyunca karşılaşılan zorluklarda müdahil olur. Değerin uygun olup olmaması konusunda, bireyi yönlendirmez. Ancak öncelikle değer ne olduğu konusunda birey bilgilendirilir. Bireyin düşüncesi önemlidir. Birey kendisi özeldir ve bireyin düşüncesine saygı esastır. Birey önem verdiği değer doğruluğunu veya yanlışlığını kendisi mantıklı düşünerek karar verir. Düşünme ve toplumla iletişim sürecinde öğretmen bireyin yanındadır.

Günümüzde gençler ve hatta çocuklar daha fazla alternatifle karşı karşıyadır. Çevrede o kadar fazla seçeneğin varlığı onları doyumsuzluğa, görgüsüzlüğe, kafa

karişıklığına götürür. Bu durumdaki bireylerin yardıma daha çok ihtiyacı vardır (Akbaş, 2004: 98). Bu yaklaşımda bireyin benimsediğı değeri ortaya koyması amaçlanır. Öncelikle değerin ne olduğunun öğretilmesi yani bireye değerlerin öneminin farkına vardiırılması için değerlerin belirginleştirilmesinin ve sınırının çizilmesinin önemi büyüktür. Bunun dışında bireye müdahale edilmez. Birey serbest bırakılarak bireyin tercih ettiğı değerleri, kendi kafasında netleştirmesi sağlanır. Devamında ise bireyin benimsediğı değerlerin yaşantısal hale getirilmesinde destek olunur.

Superka ve Johnson (1975'ten akt. Kaymakcan ve Meydan, 2016: 180) değer açıklama yaklaşımının amaçlarını şöyle belirtir:

1. Öğrencilere kendi değerlerinin ve başkasının değerlerinin farkında olmasına yardımcı olmak.
2. Öğrencilerin sahip olduğu değerleri konusunda başka bireylerle açık bir şekilde konuşabilmelerine yardım etmek.
3. Öğrencilerin, kişisel değerlerini değerlendirmek için mantıklı düşünce ve duygusal farkındalığı kullanmalarına yardımcı olmak.
4. Değerleri açıklama yaklaşımında uygulanması için Raths, Harmin ve Simon'un önerdiği yedi basamak şu şekildedir (2016: 181, Superka ve Johnson, 1975:3; Kupchenko ve Parsons, 1987: 13-14'ten akt. Kaymakcan ve Meydan, 2016: 181):
  1. Öğrencinin önündeki seçenekleri incelemesine, tanınmasına ve içlerinden birini seçmesi için yardım etme.
  2. Öğrencinin her seçeneğın neticesini detaylı ve mantıklı bir biçimde elden geçirmesine yardım etmek.
  3. Özgür bir şekilde, öğrencinin tercih yapması için cesaretlendirmek.
  4. Öğrenciyi, kendisi için değerli olanı bulması konusunda düşünmeye sevk etmek.
  5. Öğrencinin kendi özgür iradesiyle tercih ettiğı değerini topluma sunarak onay alması için fırsat vermek.
  6. Tercih ettiğı değerine uygun yaşaması için cesaretlendirmek.
  7. Seçtiğı değerine uygun davranışlarını devamlı hale getirmesi için öğrenciyi desteklemek.

Değer açıklama yaklaşımının uygulanışına ve basamaklarına bakıldığında, değer öğreten kişinin sadece yönlendiren olduğu görülüyor. Doğrusu değer öğretmekten ziyade bireyin tercih ettiği değer farkına vardırılması söz konusu. Bu yaklaşımda yetişkinlerin çocuklara bir değer üzerinde yoğunlaşp, o değeri yaşantısal hale getirmek için çaba harcaması söz konusu değil. Genel olarak değerler hakkında bilgi sahibi olan birey alternatif değerler içinden tercihini kendisi yapar. Seçtiği değer üzerinde yardıma ihtiyacı olursa öğreticiden destek alır.

Diğer yandan bu uygulamanın başarılıp başarılamayacağı da Kirschenbaum gibi yaklaşımın öncüleri tarafından bile sorgulanmıştır. Ona göre, değer açıklama sürecinin gerçekleştirileceği sınıflarda bile uygulamaların devam edebilmesi için bazı ortak değerleri belirlemeye ve kabul etmeye ihtiyaç vardır. Örneğin, öğrencilerin tercih ettiği değerlerini açıklayabilmeleri ve sınıfta paylaşabilmeleri için bile birbirini dinleme, saygı gösterme, hoşgörülü olma gibi ön değerlerin kazandırılmış ve kabul ettirilmiş olması gerekir (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 182).

2.2.5.4. Değer Analizi Yaklaşımı

Değer Analizi Yaklaşımı, Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Kurulunun geliştirdiği bir değerler eğitimi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın amacı, öğrencilere, karşılaştıkları değerlerle alakalı problemler konusunda karar verebilmek için bilimsel araştırma ve mantıksal fikir yürütme sürecini kullanabilmelerinde yardımcı olmaktır (Sarı, 2007: 61). Değer analizi yaklaşımı, çokça kullanılan bilişsel işlemler, konuları ifade etme, yapılan açıklamalarla ilişkili olarak sorgulama ve doğruluğu kanıtlama, değer durumlarını süzme ve nitelendirme için aynı olaylara başvurma, tartışmalardaki deneyimsel ve mantıksal uyumsuzlukları işaret etme, karşıt düşünceleri tartma, kanıtları arama ve deneme gibi metotları içermektedir (Superka vd. 1976' dan akt. Güven, 2014: 39).

Değer analizi yaklaşımının hedefleri şu şekildedir (Metcalf, 1971 ve Coombs, 1971'den akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 74).

1. Öğrencilere, bir değer kavramını nasıl değerlendireceğini öğretmek.
2. Öğrencilerin, ilgili değer hakkında en kalıcı sonuca ulaşmalarına yardımcı olmak.

3. Öğrencilere, bazı değer kavramlarını genel bir değer yargısı olarak paylaşan bir grubun üyesi nasıl olunabileceğini öğretmek.

Öğrenciler, değerlerle ilgili bir sorunla karşılaştıklarında mantıklı düşünerek çözümü hedeflemeleri bu yaklaşımın temel unsurudur. Öğrencilerin, düşünmesi, aklını kullanması, mantıklı karar vermesi, duygularını arka plana atması, çözüm odaklı konuya yaklaşması hedeflenir.

Değer analizi yaklaşımında takip edilen süreç sekiz aşamadır (Welton ve Mallan, 1999; Doğanay, 2006' dan akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 75).

1. Değer sorunu tespit etmek.
2. Karşılaşılan değer sorunu ortaya çıkarmak.
3. Ortaya çıkarılan sorunla ilgili bilgi ve kanıtlar toplama.
4. Toplanan bilgi ve kanıtların uygunluğunu değerlendirme.
5. Olabilecek çözüm yollarını tespit etme.
6. Çözüm yollarının olası doğrularını tespit etme ve değerlendirme.
7. Alternatifler arasından birini tercih etme.
8. Seçilen öneriye göre davranımda bulunma.

Sürece bakıldığı zaman birey, kendi seçmiş olduğu değer üzerinde yoğunlaşır ve değer seçerken de akıl yürütme yöntemini kullanır. Kendi seçtiği değeri öğrenmek için çaba harcar ve değerle ilgili bir sorun olduğunda mantık yürüterek olaya yaklaşır. Ayrıca telkinde bulunma yaklaşımında olduğu gibi bir değeri öğretmek için sürekli bir nasihatte bulunup bireyin sıkılmasından ziyade, bireyin kendisi ve toplum için önem arz eden değerleri kendi mantığını kullanarak bulması ve devamında bu değerle ilgili davranış kazanması hedeflenir. Değer analizi yaklaşımının telkin yaklaşımından daha etkili olma şansı olabilir. Çünkü telkin yaklaşımında bir değer aşılırken sürekli veya belirli aralıklarla bireye verilmek istenen değerle ilgili bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Ancak her insan aynı derecede nasihatten hoşlanmaz ya da nasihatlere kulak vermez. Bu da telkin yaklaşımının bir sınıftaki tüm bireyleri etkisi altına alması durumunu zora sokar. Bu durumda tüm öğrencilere düşünmeye sevk edecek, özgür biçimde kazanması istenilen değeri belirleyebileceği değer analizi yaklaşımı devreye girer. Değer analizi yaklaşımında birey daha rahat ve özgür hissedebilir kendisini. Çünkü kazanmak istediği değeri kendisi belirleyecek ve bu değeri yaşantısına uyarlayacak. Kazanmaya çalıştığı değerle ilgili bir sorun

çıkıtığında mantıklı düşünerek çözümünü de kendisi bulacak. Bu sorunlar da belki toplumun genelini ilgilendiren bir durum olabilir. Mesela, birey kendi belirlediği değerin toplumun normlarına uymadığını fark ederse bu değeri zorla kabul ettiremeyeceğini anlarsa kendisinin vazgeçmesi daha kolay olur.

Bir kurumda veya bir ailede ortak görevlerin yerine getirilmesi, okula geç kalma sorununun çözümü, çevre temizliği, trafik kurallarına uyulması gibi birçok sorun bu yaklaşımda değerlere örnek gösterilebilir. Örneğin Çengelci (2010) Welton ve Mallan'dan uyarladığı örnek değerler analizi işleniş sürecinde okula bisikletle giden ama yolun taşıt trafiğine açık oluşu, bisiklet kullanmaya pek uygun olmayışı ve çocuğun da erken kalkmaması sebebiyle derse geç kalmasını sorumluluk, kurallara uyma ve can güvenliği gibi değerler yönünden incelenebileceğini belirtmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 179).

Değer analizi yaklaşımı, önyargıdan uzak bir şekilde ahlâki meseleleri nesnel bir açıdan ve bilimselliğe dayanarak çözüme imkânı sunması yönünden beğenilse de özellikle uygulama bakımından bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu yaklaşımın eleştirilme sebebi, ahlak eğitimi gibi duyguların da ön planda olduğu bir yerde mantıksal ve bilimsel süreçlere çok fazla vurgu yapması ve uygulama bakımından fazla zaman alması (Sunal, Haas, 2002 ve Çengelci, 2010'dan akt. Kaymakcan ve Meydan, 2016: 179-180).

2.2.5.5. Ahlâki Muhakeme

Bu yaklaşım Piaget ve Kohlberg'in bilişsel düşünme, bilişsel muhakeme, karar verme süreçleri ve değer ikilemleri ile ilgili çalışmalarına dayanır (Fernandes, 1999'dan akt. Yazıcı, 2006: 10). Ahlâki muhakeme yaklaşımının değerler eğitimi açısından amacı çeşitli ahlâki ikilemlerle öğrencileri farklı ve karmaşık düşünce yapısıyla çözüme ulaştırmayı sağlamak ve öğrencilerin kendi değer yargılarının gerekçelerini tartışmaya açmak ve sonuçlandırmaktır.

Bu yaklaşımda öğretmenin rolü, öğrencileri sınıfta ahlâki ikilemlerle yüzleştirecek olay ve ikilemler ortaya koyar. Bunu yaparken öğretmen öğrencileri ahlâki dilemlerle karşılaştırır ve öğrencilere kendi çıkmazlarını çözüme yardım eder. Öğrenciler de tek tek ya da gruplar halinde çalışarak ve fikir üreterek ahlâki çözümün ne olduğunu ve nedenini ortaya koymak için çabalar. Bu yaklaşımda amaç,

seçilmiş değerleri öğrencilerin zihnine yerleştirmek değildir (Akbaş, 2008: 15). Bu yaklaşımın sınıfta uygulanmasındaki yöntem küçük gruplarla yapılan tartışmalardır. Bununla ilgili Savage ve Armstrong bir model önermişlerdir (1996 akt. Keskin, 2008: 32-33):

1. Öğrencilerin seviyesine uygun bir ikilem sunulur.
2. Her öğrenciden böyle bir ikilemle karşılaştıklarında ne yapacakları nedeni ile yazdırılır.
3. Öğrenciler gruplara ayrılır ve yazdıklarının özellikle nedenleri üzerinde tartışmaları istenir.
4. Öğretmen bütün görüşleri kapsayan bir tartışma başlatır.
5. Tartışmanın sonunda her öğrenciden desteklemediği görüş üzerinde olumlu bir şeyler yazması istenir.
6. Öğrencinin bu şekilde kendi görüşü dışındaki görüş üzerinde düşünmesi sağlanır.
7. Son olarak da öğrenci tekrar kendi görüşünü destekleyen nedenleri yazar.

Ahlâki ikilemlerin sınıfta uygulanabilmesi için eğitimcinin de yerine getirmesi gereken bazı durumlar vardır. Kohlberg ve Turiel (1971'den akt. Kupchenko ve Parsons 1987: 6) bunları şu şekilde belirtmiştir:

1. Eğitimci öğrencilerin ahlâki yargılamalarından onların ahlâki yargılama düzeylerini anlayabilmeli
2. Öğrencileri sahip oldukları ahlâki karar verme düzeylerinin bir basamak üzerinde ikilemle karşı karşıya bırakmalı.
3. Eğitimci öğrencileri gerçekten ahlâki ikilem olan konularla muhatap etmeli.
4. Fikirlerin açıkça paylaşıldığı bir ortam olmalı.

Bu yöntemdeki esas amaç, öğrencilere rehber olacak ve öğrencilerin davranışlarını yönlendirecek ahlâki ilkeler geliştirmelerini sağlamaktır. Öğrencinin bir konu hakkında karar verirken ve muhakeme yaparken kullandığı dayanaklar öğrencinin ahlâki gelişimi hakkında öğretmene bilgi verir. Burada önemli olan çözüm değil, çözüme ulaşma yoludur. Bu yaklaşımın uygulama sürecinde de bazı olumsuzluklarla karşılaşmak mümkündür. Sınıfta gerek zaman yönünden gerekse

öğrenci etkileşimi yönünden bazı sorunlar ortaya çıkabilir. Lickona (1997)

başarısızlığın nedenlerini şöyle belirtmiştir:

1. Öğretmenin “doğruyu ben biliyorum” düşüncesiyle hareket etmesi.
2. Öğretmenin erdemin kaynağı olarak kendisini görmesi ve öğrencileri onun yönlendirmesiyle konuşan bireyler olarak düşünmesi.
3. Değişik alternatifleri görememe ve zamana yayamama.
4. Değişik fikirleri olan öğrencileri görememe.
5. Öğretmenin kendisinin doğru kabul ettiği cevabı veren öğrenciyi liderleştirmesi.

Uygulama şekli düşünüldüğünde, her derste kullanılacak bir yöntem olduğu görülüyor. Ancak uygulayıcının eğitimi bu yöntemin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde önemlidir.

Öğrencilerin ahlâki yargılarını ortaya çıkarmak için ahlâki ikilem içeren hikâyeler verilir. Öğrenciler çözüm üretirken sorgulama, akıl yürütme, duygudaşlık kurma vb. becerileri kullanmaları bu yaklaşımla sağlanabilir. Öğretmen aldığı cevaplara göre öğrencinin gelişim seviyesini belirleyerek bir üst seviyeye çıkması için gerekli etkinlikleri yaptırabilir. Fakat ahlâki tartışmalar için belirlenecek dilemmaların yaş ve düşünme seviyelerine göre seçilmesi gerekir (Kohlberg, 1985; Uygun ve Dönmez, 2009).

2.2.5.6. Bütüncül Yaklaşım (Adil Topluluk Okulları)

Bu yaklaşım, demokratik bir ortam oluşturularak ve katılımcı demokrasinin sağlanması esasına dayanmaktadır. Bu yaklaşımda öğretmen demokrasinin öncüsü olmalıdır. Ayrıca tarafsız bir yapıya sahip olmalıdır.

Bu yaklaşım, gruptaki bütün üyeleri kapsayan sorumluluk üstlenme anlayışına sahiptir. Bu nedenle kuralların, düşüncelerin, rahatça tartışılabildiği ve demokratik ortamlarda davranış benimsemenin daha kolay olduğu anlayışı bu yaklaşımın temelini oluşturur. Yine bu yaklaşımda fedakâr insanların olduğu gruplarda adil bir ortam oluşur anlayışı vardır. Bu yaklaşımda hoşgörü, saygı, dürüstlük, sorumluluk, yardımseverlik gibi temel erdemler bulunmaktadır (Howard Hamilton, 1995: 121’ den akt. Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 375)

2.2.5.7. Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme Yaklaşımı

UNESCO'ya (2005) göre, bir konu hakkında uzmanların fikir birliği içinde olması gibi bir şeyleri bilmek, o konunun mutlaka kabullenileceğini veya değer verileceğini garanti etmemektedir. Bu sebeple değer kavramlarının kişinin tecrübeleri ve fikirleriyle birleştirilmesi ve daha sonra bunların duygusal anlamda benimsenmesi gerekir. Bu nedenle, değerleri kazandırmaya çalışırken bireylerin yaşına ve seviyelerine uygun olarak belirlenen değerlerin gerçek yaşamdaki etkilerini görebilmelerinin sağlanması gerekmektedir.

Eylem yoluyla öğrenmede öğrencilerin yaparak, yaşayarak öğrenmelerini sağlayacak etkinlikler düzenlenmesi üzerinde durulmaktadır. Gözlem yoluyla öğrenme sürecindeyse çocuklar bilindiği gibi sosyal davranışlarının çoğunu çevrelerindeki sosyal yaşamı gözlemleyerek edinirler. Bu model aldıkları kişiler; çevrelerinde olan veya televizyonda gördüğü kişiler olabilir. Okulda öğretmen olur, evde anne baba kardeş olur, televizyonda bir futbolcu, bir şarkıcı veya bir siyaset adamı olur. Burada eğitimciler yapması gereken öğrencilerin model aldıkları kişilerin olumlu değerlerini öne çıkararak bu değerlerin içselleştirilmesine yardım etmektir (Tahiroglu, 2014).

2.3. Değerler Eğitimi Etkileyen Faktörler

Değerler eğitimi herhangi bir kavramın tekelinde olan bir durum değildir. Bir birey anne karnına düştüğü andan itibaren değerler eğitimi başlar. Okul çağı gelene kadar ailede ve etkileşimde bulunduğu çevrede, okul hayatı başladığında ise okul, toplum, arkadaşlar, öğretmenler aracılığıyla değerler eğitimi verilmeye devam eder. Bir toplumda belirlenen değerleri benimseyen bireyler yetiştirmek her anne babanın olduğu kadar her insanın ve her kurumun ortak düşüncesidir. Hatta okula başladığında okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görevi akademik alanda gelişmiş bireyler yetiştirmek olduğu kadar davranış anlamında da iyi insan yetiştirmektir. Her dersin müfredatında olmasa da Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği bazı derslerin müfredatında değerler eğitimiyle ilgili gelişmeler olmaktadır. Hatta 2015 müfredatında ise tüm derslerde değerler eğitimiyle ilgili çalışmalar mevcuttur.

Değerler eğitimi ne sadece bireysel bir durum ne aileyi ilgilendiren bir durum ne de okulu ilgilendiren bir durumdur. Değerler eğitimi denildiğinde tüm ülke insanı seferber olmalı ve birlikte hareket edebilmelidir. Aynı topraklar üzerinde yaşayan bireylerin huzurlu ve mutlu olabilmesi için aynı değerler etrafında toplanıp aynı şeylere üzüлüp aynı şeylerde mutlu olması gerekir. Sevinçte, tasada, kederde bir olmadıktan sonra bir arada bulunmanın, ortak duyguları paylaşmanın anlamı kalmaz. Bu nedenle değerler eğitiminde de aile ve toplumla birlikte devletin tüm kurumları ortak hareket edebilmelidir.

Aile etkisi olmadan yetişmiş bir bireyden söz edilemez. Çocuğun her davranışında anneden, babadan ya da etkileşimde bulunduğu insanlardan bir ibare aranır. Çocuk tek başına değerlendirilmez. Okul konusunda da durum aynıdır. Okul ortamında daha fazla zaman geçiren bireyle okuldan faydalanamayan birey arasında farklılıklar gözlenir. Hatta öğrenci üzerinde öğretmenin etkisi çocuk büyüdükçe daha iyi gözlemlenir. İlkokulda iyi bir öğretmenin elinden geçmiş bir öğrenci hayatı boyunca unutamayacağı yıllar geçirir. Üst sınıflara geçtiğinde bile ilkökul öğretmenin izleri öğrencide gözlemlenir. Bu farklılık değerler eğitiminin öğrenci üzerindeki etkisidir.

Birey, arkadaş ortamına girdiğinde hangi birey değerler yönünden doyurulmuşsa o bireyin varlığı dikkat çeker. Arkadaş ortamında da değer eğitimi devam eder. Yani değerler eğitimi her an her yerdedir. Hem öğrenilir hem öğretilir. Hayat boyu öğrenme ve öğretme devam eder. Bu nedenle nerede bir insan varsa orada da değer ve eğitimden söz edilir. Bu alanda planlı bir öğretim yapılan okullarda değerler eğitimi verecek eğitimcilere büyük sorumluluklar düşüyor. Bu durumda değerler eğitimini etkileyen faktörleri şöyle sıralayabiliriz: birey, okul, aile, toplum. Bu faktörleri tek tek inceleyerek değerler eğitimindeki önemine değinelim.

2.3.1. Değer ve Birey İlişkisi

Değerler bireylerle birlikte vardır ve birey olduğu müddetçe değerler yaşayacaktır ve nesilden nesile aktarılacaktır. Birey de değerleriyle vardır, değerleriyle kişilik kazanır, değerleriyle toplumun bir ferdi olarak topluma katkı sağlar. Yani değerleri ortaya çıkaran ve değerleri yaşatan, değerleriyle yaşayan insandır. Her canlıya karşı yine insan değerleriyle yaklaşır, değerleriyle başka

canlıların varlığına saygı duyar. Değerlere sahip olmak, değerlerle yaşamak bir ihtiyaçtır aslında. Birey tek başına da olsa çok kalabalık bir yaşantısı da olsa değerleri her zaman olacaktır. Bireyin davranışları, hayata karşı duruşu, verdiği kararlar vb. bireyin değerleriyle alakalıdır.

Piaget ahlâki gelişim kuramında, birinci aşamada ahlakı sadece mevcut kurallara katı bir biçimde bağlılık ve kuralların değişmeyeceği şeklinde algıladığı halde; ikinci aşamada ahlakın karşılıklı anlaşmaya göre değişen sistemler olduğunu ifade eder (Güngör, 2010: 45). Piaget' in kuramına göre; ahlâki gelişim içinde bulunulan topluma göre toplumun onaylayıp onaylamadığı durumlara göre değişim gösterebilir. Toplumun değer yargılarına göre iyi olanı alır kötü olanı bırakır. Ahlâki kurallar kesinleşmiş kurallar değildir. Bu nedenle birey ahlâki öğretiler sayesinde benlik bütünlüğüne ulaşır.

Aile, ekonomi, hukuk, eğitim, siyaset, din alanında gerçekleşen değişimler bireyin kişilik yapısının da değişimine sebep olur. Değerlerde meydana gelen köklü değişimler toplumsal özelliklerin değişimine neden olabilmektedir (Aral, 2008: 8). Toplumun bir parçası olan birey toplumda yaşanan her durumdan ister istemez etkilenir. Çevresinde oluşan olaylardan etkilenen insanın kişiliği de şekillenir. Toplumun benimsediği ve bireye kazandırmaya çalıştığı değerlerle de birey kendi kişiliğini değiştirebilir. Çevrede birey için ne kadar seçenek olursa olsun, birey kendine uygun olanını seçer ve kendi değer yargılarını da bu şekilde oluşturmaya çalışır. Birey toplumun genel değer yargılarından etkilense de birey olarak da kendisi de önemlidir. Bireysel değerleri de ön plana çıkabilir. Ya da bulunduğu toplumun nabzına göre hareket eder kendisinin huzuru ve toplumun huzuru için bireysel düşünmekten vazgeçebilir.

Bireyin hem bilişsel yönü hem de duyuşsal yönü mevcuttur. Duyuşsal yönünü daha çok bireye kazandırılmak istenen duygular, değerler, tercihler, kararlar, istekler, arzular, ahlâki kurallar, yönelimler oluşturur. Birey çevresinde olup biten her şeye ya da ilgisini, dikkatini çeken olaylara karşı yönelim gösterebilir. Yönelindiği durumlara karşı ilgisi oluşur ve kararlılıkla yaklaşırsa o duruma doğru değer geliştirebilir. Bilişsel ve duyuşsal yönden kendisini kontrol edebilmesi önemlidir. Duyguları ve mantığı çatışma içine girmediği sürece birey yönelindiği, ilgi duyduğu değerlerden etkilenir ve benimsemeye başlar.

Okulda eğitim verilirken bireye sadece bilişsel yönden beslemek kararlarını ve yönelimlerini de etkileyebilir. Akademik anlamda başarılı ve çalışkan bireylerin yetişmesi kadar, doğru kararlar verebilen, sadece kendi çıkarlarını düşünmeyen, ülke çıkarlarını ön planda tutabilecek bireylerin yetişmesi de eğitim veren kurumların görevi ve sorumluluğu olmalıdır. Değerlerin oluşum sürecinde hem bireylerin kişilik yapısı hem de çevrenin birey üzerindeki etkisi önemlidir. Yani birey, değerleri, içinde bulunduğu toplumun her bireyinden veya kurumlarından etkileşim içinde bulunarak edinir. Başka bir deyişle, kişi içinde yaşadığı toplumun değerlerini ve kendisini ait hissettiği grubun kendisinden beklentilerini formal ve informal eğitim ortamlarında, sosyalleşme süreci içerisinde öğrenmeye başlamaktadır (Yapıcı ve Zengin, 2003: 185). Değer edinme de tamamen duyuşsal bir durumdur. Değer edindikçe birey duyuşsal yönden gelişir ve duyguları gelişir. Sadece kendisinin değil toplumun varlığının farkına varır.

2.3.2. Değer ve Aile İlişkisi

Aile biyolojik bir bağla insan türünün devamını sağlayan, karşılıklı iletişimin belirli kurallara bağlı olduğu, toplumsallaşmanın ilk ortaya çıktığı, toplumda oluşan kültürel zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, ekonomik, psikolojik, biyolojik, toplumsal, hukuksal yönleri olan toplumsal bir yapıdır (Tezcan, 1997: 14). Çocuk doğduğu andan itibaren, içinde bulunduğu aile ortamından her alanda bir şeyler öğrenir. Ailede bulunan bireyler çocuğu psikolojik, duygusal, karakter ve değerler yönünden etkiler. Değerler eğitimi ailede başlar. Çocuğun ilk değerlerle tanıştığı dönem gelişim ve karakter açısından kritik bir dönemdir. Okul çağına kadar çocuğun aldığı ve kazandığı değerler çocuğun ileriki yaşantısında çok önemli bir yere sahiptir. Aile geçmişten gelen kültürün taşıyıcısıdır. Bu kültürü de çocukları aracılığıyla yaşatır ve toplumun gelişimine katkıda bulunur.

Çocukların davranış biçimi kazanmasında ailenin yeri büyüktür. Bu nedenle aile çocuk için eşsiz bir eğitim yuvasıdır. Çocuk dünyaya geldiğinde bomboş bir sayfa gibidir. Bunu vicdani duygularla, dini, ahlâki, hukuki, mantıki değerlerle donatmaya başlayan ailedir. Çocuktaki güzel duyguların uyandırılması, iyi davranışların kazandırılması aile içinde değerler eğitiminin yerine getirilmesiyle

gerçekleşir. Çocukların kişilik gelişimi için içinde bulunduğu ailenin elverişli, bilinçli ve sağlıklı olması gerekir.

Sevgi dolu bir ortamda yetişen çocuklar, ruhsal, bedensel ve sosyal gelişim açısından sağlıklı olmaktadır. Böyle bir ortamı ancak aile sağlayabilir (Aydın, 2007: 10). Aile, öğrencinin öğrenme yaşantısının en güçlü olduğu kısmını oluşturur. Hayatın ilk anlarından başlayarak anne baba ile çocuk arasında duygusal bağ kurulması eğitimcilerle göre öğrenmenin temelini oluşturur (Saban, 2002: 103). Bu sebeple çocukla kurulacak bağ çok önemlidir. Çocuğu dikkate almak, ilgi göstermek, ona bir birey olduğunu hissettirmek, çocuğun da kendini önemli hissetmesini ve kendine güvenen bireyler yetişmesini sağlayacaktır. Çocuğa sevgiyle yaklaşıldığında, karşılığında sevgi bulunur. Çocuğun düşüncelerine saygı duyulduğunda, saygılı çocuklarla karşılaşırız. Küçükken çocuğa ne verilirse karşılığında da aynısını görme olasılığı çok yüksektir. Yani çocuk okula başlayana kadar çocuğa değer eğitimi adına ne verilirse, kârını ilerleyen dönemlerde alma ihtimali çok yüksektir.

Öte yandan birçok eğitimciye göre, çocukluğun ilk dönemlerinde şekillenen alışkanlıklar değişme konusunda çok fazla direnç gösterebilmektedirler (Arthur, 2003'ten akt. Ekşi ve Katılmış, 2016: 110). Araştırmalar göstermektedir ki, ebeveynleri tarafından ilgi, sevgi ve güven verilen çocukların, zamanla ebeveynlerinin değer ve kurallarını benimseyerek kendilerine uygun bir duruma getirmeleri güçlü bir olasılıktır (Koshanska, Aksan ve Koenig, 1995' ten akt. Ekşi ve Katılmış, 2016: 111).

Toplumun geleceği için çocuk eğitimi çok önemlidir. Toplumun temeli de aile olduğuna göre, ailede verilen eğitim daha bir önem kazanıyor. Aileyi oluşturan bireylerin iyi davranışlar sergilemesi içinde yaşadığı toplumu da etkiler. Ailenin esas gayesi, soyun devamı olan çocuklarıdır. Anne baba, çocuklarının ahlâki gelişimine katkı sağlamakla yükümlüdür. Çocuktaki karakter vasıflarının çoğu ailede temellenir. Eli açıklık, cimrilik, düzenlilik, dağınıklık, sosyallik, çekingenlik gibi alışkanlıklar hep çocuklukta verilen eğitime bağlıdır (Aydın, 2006: 275-8). Kuralları açıklamak gerekliyse de çocukların buna göre davranıp davranmayacaklarını anne baba tutumu belirler. Özellikle çocukların kendi değer yargılarını geliştirdiklerinde aile ortamında, hedefler ve günlük yaşamdaki davranışlar birbiriyle örtüşmelidir (Ulusoy, 2007). Çocuklara iyi bir gelecek hazırlamanın yolu, onlara sağlam ve sağlıklı bir kişilik

kazandırmaktan geçer. Bireye kazandırılan kişilik ve karakter toplumu etkiler. Sağlıklı birey demek sağlıklı toplum demektir. Toplumun temelini oluşturan aile, değerlerin ana kaynağını oluşturur. Hayatımız boyunca gerçekleştirdiğimiz iyi ve kötü davranışların temelinde aile vardır. Çünkü birey bebeklik döneminin tamamını, çocukluk, gençlik ve yetişkin dönemlerinin neredeyse yarısından fazlasını ailesiyle birlikte geçirir. Kişilik gelişiminde çocukluk dönemi çok önemli olduğu için, aileyle birlikte geçirilen dönemler en önemli dönemlerdir.

Aile ortamındaki ahlak eğitiminde en etkili yol, anne babanın iyi bir model olmasıdır (Pinhin, 2005'ten akt. Ekşi ve Katılmış, 2016: 112). Çocuğun öğrenmesindeki en basit yol, çevresinde gördüğü davranışları taklit etmek olduğu için özellikle olumlu davranış örnekleri göstermek eğitimde kabul edilen bir durumdur. Bunun için çocuğun çevresinde iyi davranış oluşturacak örneklerin olması çocuk eğitiminde gereklidir (Aydın, 2007: 84). Bu nedenle karakter eğitiminde, aileye de bazı sorumluluklar ve yapılması gereken bazı davranışlar düşmektedir. Etkili karakter gelişimine ailenin olumlu etkisini sağlayacak bu sorumluluklar şunlardır (Lickona, 1991: 418):

1. Aileler çocuklara iyi örnek olmalıdır. Çünkü çocuklar en çok gözlemleyerek öğrenir.
2. Anne babalar çocuklarında doğru ve yanlış kavramının oluşması için değerlerle ilgili düşüncelerini net bir şekilde ortaya koymalıdır.
3. Anne babalar çocuklarına zaman ayırmalıdır.
4. Gerektiğinde çocuklara ceza verilmelidir. Ama cezanın nedeni izah edilmelidir.
5. Anne babalar çocukların okul yaşantılarını ve sosyal faaliyetlerini yakından takip etmelidir.

Çocuğun aileden aldığı iki önemli şey, sevgi ve eğitimidir. Aileler çocuklarına bu iki kavramı verirken bazı noktalara da dikkat etmelidirler. Birinin evet dediğine diğeri hayır derse neyin doğru neyin yanlış olduğunu küçük bir çocuğun ayırt etmesi zor olacaktır. Çocuğa verilen sözler tutulmalı, yapılamayacak şeylerin sözü verilmemeli. En önemlisi de çocuk ciddiye alınmalı, bir birey olduğunun farkına vandırılmalı. Çocuklar küçümsenmemeli. Çocuk eğitiminde sabır, hoşgörü, sevgi, şefkat ön planda olmalıdır.

2.3.3. Değer ve Okul İlişkisi

Okul aileden sonra bireyin devam ettiği, gelişiminin tamamlandığı bir kurumdur. Birey okulda bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimini tamamlamaya devam eder. Okulda verilen eğitim sistemli bir eğitimidir. Ailede verilen eğitimden tamamen bağımsız değildir. Okulda verilen eğitim ailede pekiştirilirse anlam kazanır ve davranış kazandırılmış olur. Bir çocuğun eğitimi ailede başlayıp okulda devam ediyorsa da çocuk okula başladıktan sonra okul ve aile birlikte hareket ederse kalıcı bir eğitim gerçekleşir. Çocuğun eğitiminde ne tamamen sorumluluk ailede ne de tamamen okuldadır.

Yirminci yüzyıla kadar Doğu'da, Batı'da ve bizde ahlak eğitiminin gerekliliği hususunda bir anlaşmazlık yoktu, denilebilir. Ahlak denilince dini ahlak geliyordu akla. "Okulda ahlak eğitimi yer almalı mıdır?" şeklinde tartışmalar yapılmıyordu. Bu dönemlerde, bağımsız ahlak derslerinin yanında diğer derslerin de ahlâki eğitime katkısı beklenirdi. Derslerin sonunda ahlak dersi çıkarılmaya çalışılırdı (Aydın ve Gürler, 2014: 46).

Eğitimin amacı ve değerler eğitiminin amacı göz önüne alınırsa değer eğitiminde okulların önemi daha iyi anlaşılır. Eğitimciler, eğitimin tanımını yaparken, insanları belli amaçlara göre yetiştirmeyi vurgulamaktadırlar (Değirmencioğlu, 1997: 1). Welton ve Mallan (1999)'a göre okullar var olduğu sürece değer eğitimi yapılacaktır. Çünkü okullar sosyal düzenin düzensizlikten, bilginin bilgisizlikten daha iyi olduğunu öğretir (Akbaş, 2011: 360). Okullarda değerler eğitiminin yapılma biçimi konusunda farklı yaklaşımlar vardır. Okullarda verilmek istenen değerler, telkin yöntemiyle kazandırılabilceği gibi değer açıklama yöntemiyle de öğrencilerin değerleri fark etmesi sağlanabilir. Bunlardan başka, değerleri anlamak ve analizini yapmakla ahlâki muhakeme ve değer analizi yaklaşımlarından yararlanılabilir (Akbaş, 2004: 89).

Bütün toplumların kendine has değerleri vardır. Varlığını devam ettirmek ve kendini korumak için de sahip olduğu değerlerin korunmasını ister. Eğitim bu görevi üstlenmiştir (Binbaşoğlu, 1968: 79). Eğitim bilimlerine göre, eğitimden iki görev beklenir: Birincisi toplumun değerlerini ve hukuk düzenini yeni nesle benimsetmek, ikincisi ise onları bu disiplinle beraber değerler yaratmak, kişiliklerini geliştirmek ve topluma yenilikler kazandırmak için çalışmaya yöneltmektir (Bilgin, 1995: 30).

Okullar, ailenin verdiği değerlerin pekiştirildiği ve yeni değerlerin kazanılacağı ortamlardır. Ailede olduğu gibi, okulda da değerlerin eğitim yaşantısının bir parçası haline getirilerek verilmesi en doğru yoldur. Bireye verilecek değerler, bütün okul üyelerinin kabul ettiği, benimsediği, yaşantısal hale getirilebilen değerler olursa bunların sosyal öğrenme şeklinde, doğal bir şekilde kazandırılması kolay olacaktır (Hökelekli ve Gündüz, 2007: 389).

Bireyin yetişme döneminde, çevresindeki arkadaşları önemli bir değer sistemi oluşturur. Önceden aile içinde kazanılan ve nesilden nesile aile yeleri tarafından aktarılan değerler, artık sosyal çevreyle de oluşmaktadır. Hatta aileler, değerlerin kazandırılmasında çocuklarının üzerindeki etkilerinin azalmasından muzdaripler. Yıllardır yaşattıkları değerleri çocuklarına kazandıramadıklarını hissetmektedirler. En çok da sosyal yaşamda, çocuklarının davranışlarının kendi değerlerine uymadığını gördüklerinde rahatsızlıkları daha da artmaktadır. Bu durum, insanları değerlerine bağlılık konusunda daha duyarlı hale getirmektedir. Aileler değerleri sistemli bir şekilde yaşantısal hale getirerek çocuklarına vermek istemektedirler. Bu durum da okulların, bu konu üzerindeki önemini ortaya koymaktadır (Aydın ve Gürler, 2014: 49).

Okul dersleri içinde değer eğitimine yönelik doğrudan dersler olmasa da örtük olarak değerlere yer verilebilir. Çünkü okul ortamı, öğretmenlerin tavır ve davranışları, öğrencilere yaklaşımları, öğrencilerden beklentileri gibi durumlar, değer öğretimine katkı sağlar. Bir toplumun yesi olan birey planlı ya da plansız tecrübeleri ve yaşantıları sonucunda bilgi ve beceriler kazanır. Böylece bazı doğru ve yanlışlara ulaşır. Bunlar onun hayatına yön verir. Birey kazandığı iyilik kavramını kendisi için değil herkes için istemeye başlar. Bu sayede kendisi için ve başkaları için hayatın anlamını bulmuş ve o değerlerle yaşamanın toplumu mutluluğa ve huzura götüreceğine inanmıştır (Akbaş, 2007: 679)

Günümüzde yaşanan bazı olaylar, velileri ve eğitimcileri, akademik başarının tek başına yeterli olmadığı, bu başarının yanında öğrencinin kişiliğini yansıtan güzel hasletlere sahip olması gerektiği görüşüne itmiştir. Bu nedenle okullarımızda akademik başarı kadar, sosyal yaşamın vazgeçilmezi olan, dürüstlük, ahlâki değerlere uyma, insan ilişkilerine zen, nazik olma, iş disiplini, düzen vb. kavramlar

da ön plana çıkmaktadır. Bu amaçla son yıllarda değerler eğitimine önem verilmekte ve değerlerin öğrencilere nasıl aktarılacağına içeren faaliyetler yapılmaktadır.

Değerler eğitiminin etkili bir şekilde yapılması için okullar, değerleri anlama, benimseme ve yaşantısal hale getirmeleri bakımından öğrencilere yol göstermeli ve yardımcı olmalıdır. Okullar, özellikle nitelikli bireyler yetiştirmek ve bu sayede toplumun sürekliliğini sağlamak için, öğrencilere, toplum için önemli olan değerleri benimsetmede etkili bir kurumdur. Bu amaçla okullardan, eğitim sistemi vasıtasıyla değerleri kazandırması beklenir (Güven, 2014: 83). Okulun işlevi sadece bireyin devletle ya da ekonomik kurumlarla ilişkisine dair değil; arkadaşıyla, komşusuyla, anne- babasıyla, kısacası tüm çevresindeki bireylerle çok boyutlu bir ilişki yumağı oluşturan birey hayatının bu alanlarla ilişkisini kurgulamayı da içerir. Bu nedenle okulun görevleri arasında okul programında açık veya örtük olarak yer alan değerleri öğretmek, öğrencileri toplumun değer ve davranış kurallarına göre eğitmek, onların ahlâki gelişimini desteklemek ve katkıda bulunmak, karakterini olumlu yönde etkilemek önemli yer tutar (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 214).

Çocuğun ailesinden sonra en önemli sosyalleşme ortamlarından olan okulun değerler eğitimi konusundaki farkındalığı ve sınıfa örnek olan öğretmenin bu konudaki hassas davranışı öğrenciyi etkileyen pek çok faktörle birlikte öğrencinin değer sistemini oluşturan önemli durumlardır. Sınıfta değer temelli işlenen dersler ve uygulanan etkinlikler, öğrencilerin kendi aralarında ve öğretmenle ilişkilerinde değerlerin yeri, ders işlenişinde seçilen materyallerin değerleri yansıtması, öğretmenin yeterliliği ve kişilik özelliği okuldaki değer eğitiminin yönünü ve kalitesini belirler (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 241).

Öğrencilerin sosyal ve duygusal nitelikleri göz önüne alınarak bu alanların gelişimine katkıda bulunacak uygulamaların okullarda onlara verilmesi, karakter eğitimi başarısının artıracağına dair bir kanı oluşmuştur. Çünkü okullar tıpkı görsel medya, arkadaş grupları ve aileler gibi karakter oluşumunda önemli bir yere sahiptir (Arthur, 2008' den akt. Ekşi ve Katılmış, 2016: 115).

Ahlâki eğitim insanları ahlâki yönden bir üst seviyeye taşıyabilir. İnsanlar arasındaki ahlâki farklılıklar eğitim yoluyla azaltılabilir. Alınan ahlâki eğitimle insanlar içinde buldukları seviyeden daha üst düzey seviyelerde değerler kazanabilir (Dilmaç, 1999: 5). Günümüzde gençlerin sosyalleşme sürecine

baktığımızda, daha çok kendi aralarındaki etkileşim sonucu değerler kazandığı görülmektedir. Ancak bu değerlerin toplumun değer yargılarıyla çatıştığı dikkat çeken bir diğer husustur. Bu sebeple okulda verilen sistemli bir değer eğitiminin önemi ön plana çıkmaktadır. Okulda sistemli ve planlı bir şekilde değer eğitimi toplumun huzuru için gereklidir. Öğrenciler arasında görülen tutumsuz davranışların sebebi hiç kuşkusuz değer yitimidir. Değer yitimini çözüme ulaştırmak da değerlere ayrı bir önem vermekten geçer. Ailenin yetersiz kaldığı durumlarda okul devreye girmeli ve aile katılımıyla, desteğiyle bu konunun üstesinden gelebilmelidir. Çünkü değerlerimiz bir ülkenin varlığı ve birliği için vazgeçilmezlerdendir. Değerlerin yozlaşması, toplumun yozlaşması demektir ve toplumun huzurunun bozulması, güvenliğin sağlanamaması, insanların birbirinden uzaklaşması demektir. Eğitimin amaçlarına baktığımızda ise bireylerin davranışlarında değişiklik meydana getirmek olarak görülmektedir. O zaman sistemli bir eğitimin verildiği okullarda değer eğitimiyle yozlaşmaya başlayan değerlerimize tekrar bir dönüş yapılabilir.

Okullarda değer eğitimi konusu belirli derslerin sorumluluğuna verilmemelidir. Değerler eğitiminden tüm okul, öğretmenler, farklı branşlar, yöneticiler, hizmetliler, veliler sorumlu olmalıdır. Tek bir sınıfta verilen değer eğitimi anlık bir eğitimidir. Davranış değişikliği gözlenmesi biraz zordur. Bir değerden bahsedildiğinde bütün öğretmenler aynı değer üzerinde yoğunlaşabilmelidir. Bütün öğretmenler model olabilmelidir. Değer eğitiminin sadece DKAB ve Sosyal Bilgiler öğretmenin sorumluluğu gibi görülmesi yanlış bir tutumdur. Değerler bir bütün olarak düşünülüp bir kurumda verilmeye başlandıysa o kurumda çalışan herkesi ilgilendirmelidir.

Okulda değer öğretimi, öğrenciler için farklı bir ders açılacağı manasına gelmemelidir. Değer kavramına her konunun öğretiminde yer verilmelidir. Matematik, sosyal bilgiler gibi derslerde insanların tarihinin göz alıcı ve karanlık yanları anlatılmalıdır (Ryan&Bohlin, 1999'dan akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 97). Okullarda öğretilecek değerler konusunda da araştırmalar yapılmıştır. Okullarda önemli olan değerlerle ilgili çıkan sonuçlar şu şekildedir: İç disiplin, dürüstlük, saygı, işbirliği, hoşgörü, şeref, iyi vatandaş, faydalı olma, şefkat, adalet, doğruluk, hedef koyma, başkalarına hizmet, azim, sorumluluk, inançlı olma, cömert, bireysel haklar ve cesaret, seçme özgürlüğü. Araştırmaya katılanlar, sorumluluk sahibi olma, dürüst

olma, iyi vatandaş olma ve saygılı olma değerlerine önem vermektedirler. Cömertlik, cesaret, bireysel haklar, inanç gibi değerler daha az önemli görülmüştür (Wood and Roach, akt. Akbaş, 2004: 60).

2.3.4. Değerler ve Toplum İlişkisi

Bireyin içinde bulunduğu çevre ve kültürün onun yaşamındaki yeri çok önemlidir. İnsanın doğup büyüdüğü ve yaşamını devam ettirdiği çevre koşulları kişiyi her yönden etkiler. Yetişmekte olan bir çocuğun başkalarını model aldığı görüşe göre, çocuğun davranışlarını açıklayabilmek için, çocuğun bulunduğu çevrede gördüğü “model davranışlara” bakmak gerekir. Her şeye küfür eden bir babanın evladı küfür öğrenir. Ağırbaşlı olan bir babanın oğlu da babasında gördüğü davranışlardan etkilenir (Cüceloğlu, 1991: 334). İnsan davranışı boşlukta meydana gelmediğine göre, bu durumun çevre faktörleriyle sıkı bir ilişkisi vardır (Güngör, 2010: 26). Kişinin toplumsallaşmasında dikkat edeceği değer sistemlerinin önem sırası şu şekildedir: Hukuk sistemi, din, gelenek, görenek, töre, adet gibi temel kurum ve kuruluşlarıdır. Bu kurumların hepsi de değer sistemleri içinde iyi, doğru ve olumlu davranışları ödüllendirir, aksi olanları ise cezalandırır. Toplumun bir üyesi olan bireyin kendini kabul ettirebilmesi için yaşadığı toplumun ortak davranış kalıplarını benimsemesi gerekir (Köknel, 1995: 76). Değerler, bireylere önemli olan şeylerin neler olduğunu, tercihlerde neleri seçmek gerektiğini, yani nasıl yaşanılması gerektiğini belirtir (Akbaş, 2008: 10).

Değerler bir toplum için değerlidir, değerlere uygun davranış sergileyen insanlar da toplumun bakışına göre değerli insanlardır (Dökmen, 2004: 60). Toplumun tamamına hâkim olan değerlere saygılı olan ve uygun olarak yaşam sürdüren bireylerin içinde bulunduğu toplumla uyumlu bir biçimde yaşadıkları ve toplumca önemsenen ve değer verilen kimseler oldukları gözlenmektedir (Turan ve Ulusoy, 2016: 103). Değerler kişiden kişiye, toplumdan topluma değişebilir. Bir toplum veya birey için değer kabul edilen bir durum, başka bir birey ya da toplum tarafından değer olarak görülmebilir (Yaman, 2012: 24). Toplumsal yaşamda değerlerin anlaşılmasında ve öncelik sıralamasında değişiklikler olsa da, değerler hiçbir zaman önemini kaybetmemiştir (Kaymakcan, 2010: 10). Günümüzün değişen ve gelişen dünyasına paralel olarak değerlerin anlaşılmasında ve uygulamasında

bozulmalar görülse de, çocukların ve gençlerin yetişmesinde değerler eğitiminin önemi ayrı bir önem kazanmıştır.

Toplumumuzda son zamanlarda şiddet, alkol ve bağımlılık yaratan madde kullanımındaki artış, büyüklere (anne, baba, öğretmen, yaşlılar) karşı gelme, saygısızlık ve benzeri birçok sorun aileleri ve eğitimcileri ciddi olarak kaygılandırmaktadır. Ayrıca televizyon, bilgisayar oyunları ve sosyal açıdan uygun olmayan davranışlar, toplumun vazgeçilmezi olan temel değerleri sarsacak hale gelmiştir. Bu gibi durumlar düşünüldüğünde etkili bir değerler eğitiminin gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Hökelekli, 2010: 5) Birey toplumsallaşma sürecinde, topluma hâkim olan değerleri almazsa ve yaşantısal hale getiremezse ilerleyen dönemlerde topluma uyumu zorlaşır. Kişiden kişiye, toplumdan topluma değer yargıları değişse de değişmeyen, bir toplum için temel sayılabilecek değerler her zaman mevcuttur. Bu değerleri kabul etmek, benimsemek ve nesilden nesile aktarmak hem toplumların hem de tüm bireylerin ortak görevidir. Toplumsal yaşamın düzenli bir şekilde işleyebilmesi için değerler, toplumun en küçük yapısı olan ailede alınmaya başlanır ve okulda, sosyal çevrede öğrenilmeye devam eder. Şu anda ülke olarak gençler arasında değer yozlaşmasından bahsediliyorsa bu tüm ülkede yaşayan insanları ilgilendiren bir konudur. Günümüzdeki teknolojik gelişmelerle ve iletişim kolaylığı sayesinde dünyanın bir ucunda yaşanan olayları anında öğrenebiliyorsak gençler arasındaki bu değer kaybı da çok çabuk ülke geneline yayılabilir bir durumdur. Bunun için en küçük olan kurum olan aileden başlanarak birey eğitime gereken özen gösterilmelidir. Aile, çocukların davranış kazanmasında ve değerleri tanımada en önemli kurumdur. Aileler bu görevini yerine getiremezse değerlerden yoksun bireyler topluma yayılır. Aileden değer kazanamamış bireylerin kendi çocuklarına da bir şey vermesi beklenemez. Böylece değer yozlaşması hızlanarak devam eder.

Toplumun en önemli parçası olan insanın, toplum içerisinde yaşaması ve yaşadığı toplumun inançlarını, değerlerini dikkate alması gerekir. Sosyal yaşama uyum, ömür boyu sürüp giden bir süreçtir. Bu süreç toplumun sürekliliğini sağladığı gibi bireyin sosyal bir varlık olabilmesini sağlamaktadır. Ortak değerler sosyal birlikteliği meydana getiren ve devamlı kılan önemli faktörlerdendir (Kızıler ve Canikli, 2016: 56). Değerler birey ile toplumu birbirine bağlayan iletken bir tel gibidir. Sürekli olarak toplumdan bireye, bireyden de topluma bir akım söz

konusudur. Birey, değer yargılarını belirler, toplum bireyin belirlediği değerleri olumlu bulup bulmamasına göre dönüt verir. Toplumdan aldığı dönütlere göre birey yeni değerler inşa eder ya da değişikliklere gidebilir (Bulut, 2011: 47). Değerler sayesinde birey kendisini kontrol edebildiği gibi, toplum da bireyleri kontrol edebilir. Sahip olduğu değerler bireyin toplum içindeki yerini belirler ve insanlarla iletişime geçmesine yardımcı olur (Yazıcı, 2006: 1).

Değerlerin toplumla doğrudan bağlantısı vardır. Toplumlar değerleriyle vardır, değerleriyle bütündür, değerleriyle yaşamını devam ettirebilir. Değerlerini yitiren toplumların devamlılığı da sekteye uğrar. Vatan sevgisiyle birlik beraberlik içinde yaşayan bir toplumun, bu değerini yitirmeye başladığı düşünüldüğünde, ortaya vahim sonuçlar çıkar. Hoşgörülü bir toplumun, yaşamını mutluluk içinde sürdürürken türlü sebepler yüzünden bu değerine zarar gelirse, birbirini idare edemeyen, çekemeyen, birbirine sabır gösteremeyen insanların bir arada ne kadar zaman geçirebileceği meçhul bir durumdur. Aile birliğine önem veren insanların, günlük işlerin yoğunluğundan bu değerini geri plana bıraktığı düşünülürse bir müddet sonra yalnızlaşan insan yığınları görmek kaçınılmazdır. Bu nedenle değerler, bireysel bir konu olduğu kadar, toplumsal bir konudur da. Tek başına bir bireyin değerlerini yaşıyor olması ancak model olduğunda anlam kazanır. Hatta yaşadığı değerlerini gelecek nesillere aktardığında da unutulmaz olur. Değerlerle yaşamak, değerleri yaşatmak, gelecek nesillere aktarmak, yeni yetişen nesle örnek olmak, model alınabilecek davranışlar sergilemek toplum içinde olur. Toplumların değerlerini yaşatıyor olması devletin yaşaması demektir. Devletler kültürel unsurlarıyla diğer devletlerden ayrılır. Ülkelerin sahip olduğu ortak değerler olsa da onları yaşatma şekilleri farklılık gösterebilir. Bu farklılıklar toplumları birbirinden ayırır.

Bir topluma ait değerlerin bütünü o toplumun yapısını oluşturur. Toplumların değer yargıları bir anda değil yıllar içinde yavaş yavaş oluşmuştur. Değerler bir toplumun sosyal kontrol mekanizmalarının ve ödüllendirme araçlarının kaynağıdır. Toplumdaki temel değerler bireye bağlı değildir. Kişinin üstündedir (Aral, 2008: 7). Değerlerin öğrenilmesi, rol öğrenme şeklinde sosyal öğrenmedir. Her insanın toplum içinde bir yeri ve bu yer için toplumun uygun gördüğü rolleri vardır. Değerler arkalarında toplumun desteği olunca bireyde davranış haline gelir. Bu destek

zayıflayınca bozulmaya ve değişmeye başlar (Güngör, 2010: 70). Şu anda sahip olduğumuz değerler geçmişten günümüze ulaşan değerlerdir. Bize ulaşmasını sağlayan toplumsal birlikteliktir. Toplumu oluşturan bireyler hep beraber hareket ettiği için günümüze kadar ulaşmıştır. Sahip olduğumuz değerleri bizden sonraki bireylere aktarmak da şu anda toplumu oluşturan bireylerin görevidir. Değerlere sahip çıkmak, ülkeye sahip çıkmak demektir.

2.3.5. Değerler, Türkçe Eğitimi ve Ders Kitapları

Bir ülkenin önem verdiği ve eğitim sistemine yansıyan değerlerle, o ülkede eğitim süreci başlar (Doğan, 1997: 18). Kirschenbaum (1994'ten akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 55)'un ifade ettiği gibi, 1900'lü yıllardan başlayarak ahlâki eğitimin amaçları ve yöntemleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda değer ve ahlak eğitimi geleneksel yöntemlerle devam ettirilmiştir. Geleneksel rol değerler 1960'tan sonra sorgulanmaya başlamıştır. 1960-1970 yılları arasında değerin öğretimi ve öğretmenin modelliği yerine değerleri açıklama, ahlâki muhakeme ve değer analizi yöntemleri için öğrenciler cesaretlendirilmiştir. 1980'den sonra tekrar geleneksel değerlere dönülmüş, muhafazakârlık ve geleneksel değerlere bağlılık, 1980-1990 arasında öne çıkmıştır.

Her ülkede her dönemde değerler eğitimiyle ilgili çalışmalar olmuştur. Yaklaşımlar ve öğretim yöntemleri değişse de verilmek istenen değerlerde çok fazla değişim gözlenmez. Özellikle de evrensel değerler tüm dünyayı ilgilendirir. Evrensel değerlerden söz edebiliyorsak eğitimin de evrenselliğinden söz edebiliriz. Evrensel nitelikleri olan bir konunun öğretiminden tüm toplumsal kurum ve kuruluşlar, tüm bireyler sorumlu olmalıdır.

Türkçe dersinin özelliklerine baktığımızda, gerek kitapta yer alan metinler gerek derste kullanılabilecek materyallerin özellikleri gerekse Türkçe dersiyile ilgili sözlü ve yazılı kültürel unsurlar değerler eğitimi için biçilmiş kaftan gibidir. Bu yönüyle Türkçe dersinin sosyal yönü etkili ve güçlüdür. Türkçe dersinde metinlerle ve dilimizin güzel ve etkili örnekleriyle değerler eğitime yönelik kazanımlar yaşantısal hale getirilebilir.

Devletlerin eğitim politikalarında vatandaşlar için değer kazandırma fikri vardır. Mesela ülkemizde okullarda okutulan birçok derste (sosyoloji, psikoloji,

vatandaşlık ve insan hakları, din kültürü ve ahlak bilgisi) öğrencilere doğrudan değer eğitimi ile ilgili bilgiler verilir. Türkçe, tarih, Türk dili ve edebiyatı gibi derslerde de örtük program içinde değerler eğitiminden bahsedilebilir. Ancak 2004 yılında başlayan pilot uygulamayla ülkemizde uygulanmaya başlayan “Sosyal Bilgiler” dersi ve başka derslerde doğrudan kazandırılacak değerler belirtilmeye başlanmıştır (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 59).

Her dersin kendine özgü öğretmeyi hedeflediği konu alanı vardır. Türkçe dersleri edebi metine dayanarak işlendiği için değer aktarımı yöntemlerinden ahlâki muhakeme ve değer analizi yöntemlerinin kullanılmasına son derece elverişlidir (Karatay, 2011: 1403). Etkili bir değer eğitiminin gerçekleşmesi için okulda bulunan tüm personel birlikte hareket etmelidir. Öğretmenler ve yöneticiler, öğrencilere temel değerleri kazandırmak ve yaşantısal hale getirmek için yardımcı olmalıdırlar. Türkçe dersini düşündüğümüzde de bu alana hizmet edecek tüm özellikleri taşıdığı görülmektedir. Öğrenciler, Türkçe dersleri sayesinde söz varlığı yönünden zengin bir oluşum olan ve ana dilinin her türlü imkânından yararlanılarak oluşturulan edebî eserleri okuyabilir, bu eserlerin iletmiş olduğu millî ve evrensel değerleri kazanabilir. Öğretmenler hedeflenen değerlerin kazandırılmasında rol model olabildikleri gibi, ders kitaplarındaki metinlerden faydalanabilir, aynı zamanda dilimizin zengin ürünlerinden olan atasözlerini, deyimleri, türkülerini, manileri, destanları da bu iş için kullanabilir. Köklü bir geçmişe sahip bir milletin görmüş geçirmiş aydınlarının kaleme aldığı metinler ve tecrübe sonucu söylenen sözlü kültürel öğelerinin değerler eğitiminde kullanımı ancak Türkçe derslerinde mümkündür. Bu durum 2005 müfredatında göz ardı edilse de 2016’da yapılan düzenlemeyle tüm derslerde olduğu gibi Türkçe derslerinde de değerler eğitime vurgu yapılmıştır. Bu durum da Türkçe öğretmenleri ve Türkçe dersleri için değerler eğitimi uygulamalarını çeşitlendirmeyi zorunlu hale getirmiştir. Materyal yönünden bir sıkıntısı olmayan Türkçe derslerinin, bunu uygulamaya koyacak eğitimli öğretmenlere ve uygulama çeşitliliğine ihtiyacı vardır. Değerler eğitiminde örnek olay ve durumları öğrencilerin önüne sunup çözüm üretmelerini sağlamak bir değer öğretimi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım için Türkçe kitaplarındaki metinler örnek olay ve duruma uygun olacak şekilde seçilmelidir. Günümüzde telkin yönteminin ve sözlü uyarıların öğrenci üzerinde kalıcı bir etkisinin olduğunu düşünmek çok inandırıcı değildir. Yaşanmış bir olayın anlatılması

ve öğrencinin bu konu üzerinde düşünmesinin sağlanması bir nebze daha öğrenciyi değerler eğitiminin içine atabilecektir. Bu yönüyle de Türkçe dersi gerek yazılı ürünleri gerekse sözlü ürünleriyle değerler eğitimine destek olabilecek yapıya sahiptir.

MEB'in belirlediği Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla duygu ve düşüncelerini anlatan; okuduğunu, dinlediğini anlayan; çevresine uyumlu, girişimci; eleştirel ve yaratıcı düşünen; olay ve durumları kendi birikimlerinden hareketle araştıran, sorgulayan; estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (MEB, 2006). Ders kitaplarındaki metinler vasıtasıyla çocuklar çeşitli sosyal rollerle karşılaşmakta, bu metinlerdeki millî ve evrensel değerlerin iletilmesi ile iyi ve kötüyü ayırabilmekte, doğru düşünebilmeyi ve davranabilmeyi öğrenmektedir (Çelikipazu ve Aktaş, 2011). Bu açıdan bakıldığında Türkçe dersi, ana dili eğitiminin yanı sıra, değerlerin içselleştirilmesinde ve değer aktarımında önemli bir role sahiptir.

Okul, öğrencilere temel değerleri benimsemesi ve yaşantısında kullanır hale getirmesi için yol gösterirse etkili bir değer eğitimi gerçekleştirmeye başlar. Türkçe dersi de bu durum için kullanılacak materyallere sahiptir. Türkçe dersine verilen bu sorumluluk dilimizin sahip olduğu nitelikler sayesinde en iyi şekilde yerine getirilebilir. Türk dilinin zengin edebi ve kültürel öğeleri bu görevi amacına uygun gerçekleştirebilir. Uygulama esnasında bazı zorluklarla karşılaşılrsa da uygulama süreci devam ettikçe bu sorunlar da çözümsüz kalmayacaktır. Türkçe kitabında yer alan metinler geçmişten günümüze kadar ulaşmış değerli yazarlarımızın eserlerinden seçilmelidir. Bu eserleri okumak, anlamak, öğrencilere tanıtmak bile değer aktarımına bir başlangıçtır. Sözlü kültürel ürünlerimizden olan atasözleri, deyimler, ninniler, maniler vb. nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmiştir. Bu ürünlerle değerleri aktarmak, benimsetmek hem öğrencilerin sözcük dağarcığına katkı sağlayacak hem de bu ürünlerde yansıtılan değerler bireye benimsetilmiş olacaktır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı (2018)'na bakıldığında "Değerlerimiz" başlığı altında önceki programda yer almayan bilgiler yer almaktadır. "Eğitim sistemi sadece akademik açıdan bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir. Eğitim

sistemi bu işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir. Bu nedenle değerlerimiz öğretim programlarında ayrı bir ders veya konu olarak görülmemiştir. Bilakis bütün eğitim sürecinin nihai gayesi olan değerlerimiz, öğretim programlarının her biriminde yer almıştır.” (2018, TDEP: 4). 2005’te uygulamaya başlanan öğretim programında değerler konusuna bu kadar açık bir şekilde yer verilmemişti. Ancak 2018 TDEP’na baktığımızda değerler eğitiminin Türkçe dersleri de dâhil tüm derslerin ortak hedefi olması gerektiği görülmektedir.

Bu bağlamda 2017- 2018 eğitim öğretim yılında kullanılan 5. sınıf Türkçe kitabındaki temalara ve konulara bakıldığında da “ Değerlerimiz” başlığı altında bir tema dikkat çekmektedir. Bu tema içinde yer alan metinler de konu olarak 5. sınıf öğrencilerinin bilişsel ve duyuşsal gelişimine uygun metinlerdir.

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında (6, 7, 8. sınıflar) değerlerle ilgili genel amaçlar şöyle sıralanmıştır:

1. Milli birlik ve bütünlüğümüzün esas unsurlarından birinin dilimiz olduğunu benimsemeleri,
2. Milli ve evrensel değerleri Türk ve dünya kültürüne ait eserler vasıtasıyla tanımaları,
3. İnsan haklarına saygılı, hoşgörülü, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri,
4. Her türlü değere (milli, manevi, ahlâki vb.) önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2006: 4).

Milli Eğitim Bakanlığı 2006’daki programda örtük de olsa değerler eğitimiyle ilgili amaçlara yer vermiştir. 2018’deki programda ise değerler eğitimiyle ilgili ayrı bir başlık oluşturulmuş ve amaçlara şöyle değinilmiştir:

1. Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır.
2. Değerlerini benimsemiş insanlar bir toplumun geleceğini belirler.
3. Eğitim sistemimiz her bireye uygun ahlâki kararlar alma ve bunları davranışsal hale getirme yeterliliğini kazandırma amacıyla işlevini yerine getirir.

4. Eğitim sisteminin asli görevi temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmektir (TDÖP, 2018: 4).

Türkçe Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

1. Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun biçimde doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması,
2. Okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması,
3. Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması,
4. Millî, manevi, ahlâki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,
5. Duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması,
6. Dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi,
7. Bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi,
8. Basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi,
9. Okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması,
10. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması amaçlanmıştır (TDÖP, 2018: 8).

“Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler” başlığı altında metinlerin özelliklerinden şu şekilde bahsedilmiştir:

1. Metinlerde ideolojik ifadeler bulunmamalıdır.
2. Öğrencilerin zihinsel, psikolojik, sosyal gelişimini olumsuz etkileyen öğeler bulunmamalıdır.
3. Metinlerde milletimizin bölünmez bütünlüğüne ve milli, manevi, ahlâki ve insani değerlere aykırı unsurlar yer almamalıdır.

4. Metinler öğrencilerin hayal dünyalarını zenginleştirecek, dil zevkini geliştirecek nitelikte olmalıdır.

5. Metinler öğrencilerin kişisel gelişimine katkıda bulunmalıdır (MEB, 2006: 56).

2018 Türkçe Dersi Öğretim Programında da ders kitaplarıyla ilgili bazı özellikler şöyledir:

1. Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.

2. Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır.

3. Metinlerdeki eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla çıkarılmalıdır (TDÖP, 2018: 19).

2006'da yenilenen öğretim programında ve öğretim yaklaşımında değerler eğitimine örtük olarak yer verildiği görülmektedir. Aradan geçen on yıllık süre içinde okullarda değerler eğitimi çalışmaları da MEB'in belirlediği değerler doğrultusunda her aya bir değer ve etkinlikler doğrultusunda uygulanmıştır. Ancak gelişen ve değişen teknolojik gelişmelerin gençler üzerindeki olumsuz etkisi açık bir şekilde görüldüğü için okullarda tüm dersleri ve eğitimcileri ilgilendirecek bir programa ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple, 2018 TDÖP'da değerler eğitimine açık bir şekilde değinildiği bu ihtiyacın bir göstergesidir. Önceki programda sadece sosyal bilgiler dersi için belirlenen değerler varken, 2018'deki programda Türkçe dersinde verilebilecek değerler de temalarla birlikte tablo halinde verilmiştir. Hatta zorunlu işlenmesi gereken temalar arasında "Erdemler ve Milli Kültürümüz" temaları vardır. Bu temalarda yer alan metinler incelediğinde, konu ve tema yönünden değerleri yansıttığı görülmektedir.

2016'da yeni müfredata göre hazırlanan ve 2017- 2018 eğitim öğretim yılında 5. sınıflarda kullanılmaya başlanan Türkçe kitabındaki metinler incelendiğinde, kitapta yer alan metinlerin 5. sınıf öğrencilerinin bilişsel ve duyuşsal özelliğine uygun değerlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Sevgi, saygı, öz denetim, yardımseverlik gibi değerlerin metinlerde örtük bir şekilde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu değerler de bu yaştaki öğrencilerin yapısına ve gelişimine uygun değerlerdir.

Metinler okunduğunda da kolay anlaşılması ve rahat okunması öğrencilerin dikkatini çeker nitelikte olması, değerlerin sezdirilmesine kolaylık sağlamaktadır. “Erdemler” temasının ilk metni olan ‘Güvercinler’ hem okumadaki hem de anlaşılmasındaki kolaylığı nedeniyle öğrencilerin ilgisini çekebilecek türde bir metindir. Türkçe dersinde değerler eğitimi yapılırken metin seçimi çok önemlidir. Değerleri yansıtabilecek, öğrencilerin dikkatini çekebilecek, okunması ve anlaşılması kolay metinler değerler eğitiminde önemlidir. Türkçe dersinin esas unsuru da metinler olduğu için nitelikli metinler hem eğitimcinin hem de öğrencinin işini kolaylaştıracaktır.

Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönergenin 5. Maddesine göre ders kitaplarının belirli nitelikleri taşıması gerekmektedir (MEB, 2007). Bunlar incelediğinde ders kitaplarının aşağıda yer alan niteliklerinin değerler eğitimi ile ilişkili olduğu söylenebilir:

1. Öğrencileri; milli, manevi, ahlâki, insani ve kültürel değerler bakımından besleyen; Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösteren ve bu değerlerle ilgili ders konularını sevdiren metinleri içerir.
2. Demokrasi ve insan hakları ile kültürel ve evrensel değerlere katkı sağlar.
3. Bilginin nasıl üretileceğine ilişkin vurgu yapar.
4. Türk toplumunun sosyal, ahlâki, kültürel ve tarihi değerlerini geliştirerek yaşatır.
5. Ön yargıdan uzak farklı bakış açıları içerir.
6. Konuların hazırlanması ve düzenlenmesinde öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulur (Belet ve Deveci, 2008: 3).

Bu doğrultuda düşünüldüğünde Türkçe ders kitaplarının ve kitaplarda yer alan metinlerin değer kazandırmada önemli bir yeri vardır. Metinler örnek olay olarak düşünüldüğünde, örnek olaylar üzerinden değer kazandırma yöntemini Türkçe dersinde çok rahat kullanma imkânı vardır. Bu nedenle Türkçe kitabında kullanılacak metinler nitelikli, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişim düzeylerine uygun olmalıdır. Metinler dışında atasözleri, deyim, türkü, mani, bilmece, destan, efsane vb. kültürel unsurlar da değer eğitiminde faydalanılacak yapıdadır. Dilimizin bu

zenginliğinden azami seviyede faydalanabilmek, hem öğrenciye hem dilimize katkı sağlayacaktır. Bu araştırmanın esasını oluşturan atasözlerini ön plana çıkarmak asıl amaç olsa da dilimiz sözlü edebiyat ürünleriyle o kadar görkemli yapıdadır ki bunları göz ardı etmek mümkün değildir. Atasözleri düşünüldüğünde ise tek bir sözle birçok değer akıllara gelebilir. Bir tek atasözle sayfalar dolusu örnek olay oluşturulabilir. Öğrenciler hem sözlü edebiyat ürünlerimizden önemli bir yere sahip olan atasözleri hakkında bilgi edinmiş olur hem bir atasözü öğrenmiş olur hem atasözlerinin yansıttığı değerler sayesinde atasözlerini yorumlamayı öğrenir hem de değerler eğitimine katkı sağlanmış olur. Bu kadar çok yönlü bir öğretim ancak atasözlerini değerler eğitiminde kullanmakla mümkündür. Atasözleriyle drama, atasözleriyle yarışma, atasözleriyle karikatür vb. çalışmalarla atasözleri ve değerler eğitimi bir arada yürütülebilir. Bu zenginliğin farkına varmak ve uygulamaya koymak Türkçe dersleriyle ve Türkçe öğretmenleriyle mümkündür. Bu çalışmada da değerleri yansıtan atasözleri tespit edilerek yapılabilecek örnek uygulamalar belirlenecektir. Bu sayede uygulama yapacak öğretmenlere katkıda bulunmuş olunacaktır. Değerler eğitiminin Türkçe dersinde uygulanabilirliği bu çalışmayla ortaya konulmuş olacaktır.

2.4. Atasözleri ve Türkçe Dersi

Aksoy'a (1988: 13) göre atasözleri ve deyimler birçok yönden inceleme konusu edilmeye değer olan ulusal varlıklar olup söyleyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği açısından çok önemli dil yapılarıdır. Soykut'a (1974: 34) göre de atasözleri, yüzyıllar boyunca yaşanmış veya gözlenmiş birbirinden farklı olayları değerlendiren, onları basmakalıp sözler hâline getirerek sınıflandıran, dedelerden torunlarına intikal eden özlü sözlerdir. Dilçin'e (2000: XV) göre ise atasözü, insan topluluklarıyla beraber doğmuş, onunla birlikte oba, boy ve oymak olarak yüzyıllarca göçebe hayatı yaşamış ve nihayet gelişip özleşerek de ulusal hâle yükselmiş, medenileşmiş törelerdir.

Atasözleri, Türkçe öğretim programlarında bulunan konulardan biridir. Özellikle söz varlığını anlama ve kullanma bakımından yer alır. Atasözlerine, 1-5. Sınıflar İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2009) şu şekilde yer verilmiştir:

- Konuşmasında söz varlığını kullanır. (Konuşmalarında deyim, atasözü vb. kullanmaları sağlanmalıdır.)

- Yazılarında söz varlığından yararlanır. (“Atasözünü Bul” etkinliği yaptırılabilir.)

İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. sınıflar) Öğretim Programı’nda (2006) ise atasözleri şu kazanım ve etkinlikler çerçevesinde sunulmuştur:

Dinleme

- Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır.

Konuşma

- Atasözlerini uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.
- Yeni öğrendiği atasözlerini kullanır.

Okuma

- “Beni Dinler misin?” etkinliği çerçevesinde atasözleri ve deyimler gibi sözlü kültür ürünlerinden oluşan bir kaset doldurulup satışa sunulur

- Okuduğu metindeki atasözlerini cümle içinde kullanır. (Eşleştirme: Atasözleri ve deyimler uygun davranışlarla eşleştirilir (3. kazanım). Gruplandırma: Atasözleri anlam özelliklerine göre gruplandırılır (3. kazanım). “Atasözlerimiz Canlandı”: Metinde geçen bir atasözünüyle ilgili oyun hazırlanır.

- Hazırlanan bulmacada numaralandırılmış karelerdeki harfler birleştirilerek atasözü veya deyim bulunur (1. kazanım).

Yazma

- Öğrendiği atasözlerini uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.

- Öğrendiği atasözlerine uygun düşünce yazıları yazar. Sınıf iki gruba ayrılarak bildikleri atasözlerini yazarlar. Yazdıkları atasözlerinden birini seçerek 3-5 paragraflık bir metin oluştururlar (2. kazanım).

- Yeni öğrendiği atasözü ve deyimleri kullanır.

Ortaokul Türkçe Dersi (5,6, 7, 8. sınıflar) Öğretim Programı’nda (2018) ise atasözleri şu kazanım ve etkinlikler çerçevesinde sunulmuştur:

Söz Varlığı

1. Bilmediği kelimelerin anlamını bağlamdan yararlanarak tahmin eder.

a) Öğrencilerin sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü vb. araçlarla tahmin ettikleri kelime ve kelime gruplarının anlamını öğrenmeleri sağlanır.

b) Öğrenciler yeni öğrendiği kelime ve kelime gruplarından hareketle sözlük oluşturmaya özendirilir.

2. Atasözlerinin metne katkısını ortaya koyar.

3. Atasözleri, deyimler ve özdeyişleri yazılarını zenginleştirmek için kullanır.

Özellikle ikinci kademedeki atasözleriyle ilgili etkinliklerin yoğunluğu göze çarpmaktadır. Bir toplumun asırlarca devam eden tecrübelerinin, dünya görüşlerinin, ifade gücünün sergilendiği, topluma özgü olan sözlerdir atasözleri. Atasözlerinde de deyimlerde olduğu gibi Türkçe, konuları somutlaştırarak, canlandırarak, etkili ve güçlü bir biçimde ortaya koymakta, onları kalıcı kılan anlatım yollarından yararlanmaktadır (Aksan, 1996: 181). Bu nedenle atasözlerinin eğitim ortamındaki işlevi göz ardı edilemez. Atasözlerini kullanmak özellikle ahlakî ve demokratik ilkelerin verilmesinde bireylerin kendi etnik ve kültürel farkındalıklarının gelişimine katkı sağlar (Grant ve Asimeng-Boahene, 2006'dan akt. Aydın, 2013:187). Önel'in (2008) Türkçe öğretmenleriyle yaptığı çalışmada öğretmenler atasözleriyle ilgili yapılabilecek etkinlikleri sıralayarak, bu etkinliklerin atasözlerini öğrenmeye ve günlük yaşamda kullanılabilir hale getirmeye elverişli olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler bu etkinlikleri şöyle sıralamıştır: Atasözlerini günlük hayatla ilişkilendirmek, görsel-işitsel malzemeler kullanarak somutlaştırmak, öğretmenlerin atasözlerini sıkça kullanmaları, atasözleri kullanılarak drama yaptırmak, metinlerdeki atasözlerine dikkat çekmek, atasözleri sözlüğü kullanmak vb.

Atasözleri hem biçim hem içerik özellikleriyle doğru konulacak olan hedeflerle, geçmişten kopmadan, bu günü ve yarını dikkate alarak ideal insanı yetiştirmede önemli bir harita görevini yerine getirebilir (Aydın, 2013: 189).

2.4.1. Tanımı ve Tarihçesi

Toplumların soyut kültürel mirasının aktarıcısı olan atasözleri, halkın, doğal ve toplumsal olaylarla ilgili değerlerini belirleyen özlü, kısa, geleneksel ifadelerdir.

Atasözleri, her ulusun kendi benliğinin aynasıdır. Atasözlerinde bir ulusun yaşayışları, düşünceleri, gelenekleri, inanışları görülür. Başka bir ifadeyle, her atasözü içinden çıktığı ulusun damgasını taşır (Aksoy, 1993). Atasözleri cümle halindeki kalıplar içinde, yol gösterici, eğitici, hazır akıllardır (Hatiboğlu, 1964: 468). Batur (2009: 13), atasözlerinin deneyimlere dayandırılarak benimsenmiş kalıp sözler olduğunu vurgulamıştır. Sağlam (2004: 28), nesilden nesile aktararak günümüze ulaşan bu sözlerin anonim olup, bütün bir tümce şeklinde olduğunu vurgulamıştır. Atasözleri ve deyimler kavramları, mecaz şeklinde anlatım özelliği ve özgünlüğü içinde belirten kalıplaşmış kelime öbekleri ya da cümlelerdir (Bağcı, 2010: 91). Atasözleri, atalarımız tarafından uzun tecrübeler sonucunda oluşan, bilgece nasihat verici fikirlerin ürünü, özlü ifade kalıpları olan, söyleyeni belli olmayan, kesin yargılar bildiren, geleneksel sözlü kültür ürünleridir. Atasözlerinin her biri ayrı bir eğitici unsur taşır, keskin zekâ ürünü olmasıyla, nükteli anlatımıyla, öğretici yönüyle eğitim-öğretimde kullanılabilecek önemli bir öğedir.

Atasözleri, bir ulusun yüzyıllar boyunca yaşadığı gözlem, deneyim ve bunlardan doğan fikirlere dayanan; genel kural niteliği taşıyan, söyleyeni unutulduğu için halkın ortak malı olan (anonim); kısa, özlü ve kalıplaşmış; içinde yargı bulunan bir cümle değerindeki sözlerdir (Aktaş, 2004: 13). Bir milletin değer yargılarını anlatan özlü sözler olan atasözleri, bir toplumun kültürünün kuşaktan kuşağa aktarılmasında çok önemli bir rol oynar. Bir toplumun eleştiri, gözlem ve yargılarını dile getiren atasözleri yüzyıllar boyu edinilen yaşam deneyimlerini içerir (Çotuksöken, 1983: 9). Atasözlerini incelediğimiz zaman; o toplumun yaşamı nasıl gördüğünü, hangi toplumsal kurallara uyulması gerektiğini rahatlıkla anlayabiliriz. Çünkü atasözleri bir toplumun yaşam felsefesini anlatan kesin yargı niteliğindeki sözlerdir. Bu bakımdan atasözleri bir milletin karakterini belirleyen en temelli öğeler durumundadır (Çotuksöken, 1983: 9). Atasözleri, tecrübe ve gözlemlerden oluşturulmuş, çok uzun zaman sonunda tarafımıza ulaşmış, toplum tarafından özümsemiş kısa, özlü nasihatler içeren kalıplaşmış sözlerdir. Toplumun ortak malı olan atasözleri tecrübe, bilgi, birikim, düşünce, tutum ve davranışları yansıtır. Kültürün ve inancın yansımasıdır. Yol göstericilik atasözlerinin en önemli öğretici yönüdür. Atasözleri çok değerli sosyal ve kültürel hazine görevindedir (Bulut, 2013: 565). Toplumun düzeni için getirilen hukuk kuralları toplumu yönetmede

geleneklerden, bilhassa atasözlerinden etkilenir. Atasözleri incelendiğinde, bunların hukuk kuralları kadar etkili oldukları, toplumun bu ihtiyacına cevap verdiği görülür (Artun, 2004). Millî bir dil bilincinin gelişmesi, sözcük varlığının zenginleşmesi, Türkçenin etkili ve güzel kullanımında atasözleri etkin rol oynar. Türkçe öğretiminde atasözleri ve deyimler, kültürel değerlerin aktarımında iyiyi, güzeli, doğruyu, adaleti, ideal insan tipini ortaya koyar. Ana dili öğretiminde, kültür aktarımında atasözleri ve deyimler önemli rol oynamaktadır. Millî, ahlakî ve kültürel değerler atasözleri ve deyimler aracılığıyla özümsetilebilmektedir (Bulut, 2013: 572).

Atasözleri iyiyi, doğruyu, güzeli örnek gösteren, toplumda mutluluğu sağlamak için uyulması gereken temel ilkelerdir. Atasözleri eğitim açısından da önem taşımaktadır. Okullarda sadece öğretim değil aynı zamanda eğitim de yapılmaktadır. Atasözleri okullarda öğrencileri eğitmek açısından da çok değerli öğelerdir. Atasözleri öğretimi ile birey kültürün ve toplum kurallarının gereklerini de öğrenmektedir. Bu açıdan, atasözlerini toplumun felsefesini yansıtan özlü sözler ve toplumun kültürünün manevi parçacıkları olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır (Duruhan ve İlhan, 2004: 120).

İnsanların uzun tecrübeler ve gözlem sonunda ulaştıkları yargıları bilgece düşünce, örnekleme, nasihat yolu ile veren; birçoğu mecaz anlam taşıyan; sözlü gelenek içinde nesilden nesile geçerek yaşayan; yüzyılların oluşturduğu biçimle kalıplaşmış bulunan; anonim nitelikte özlü sözlere atasözü denir (TDEA, 1977: 214). Arapça “nush, nasihat, meviza”, Farsça “pend” ve Moğolca “erdeni üge: cevherli söz”ün anlattığı düşünceyi zamanımıza kadar getiren sözlerdir. Buna göre tarihî hayatı olan sözlerdir. Zamanın akışı ve toplumsal çevrenin coğrafyası içinde biçim ve içeriğini kazanarak günümüze kadar gelen bu sözlere Irak Türklerinin “eskiler sözü” demeleri bundandır (Elçin’den akt. Baş, 2002: 60). Eski söz (Kazan lehçesi), Ata-baba sözleri (Tebriz’de), cümle-i hikemiye, darb-ı kelâm, darb-ı mesel, deme, demece, emsal, eskiler sözü (Kerkük ağzı), hikmet, kartlar sözü (Kırım lehçesi), mesel, samah, büyükler sözü, çomak (Çuvaşça’da), sanaka (Güney Anadolu’da), tapma (Doğu Türkistan’da), ulular sözü (Türkçe’de) atasözünün eş anlamlısı olarak kullanılan bazı sözcük ve deyimlerdir (TDEA, 1977: 214). Sözlü Türk edebiyatı dönemi ürünlerinden olan “savlara” bazı atasözlerinin ilk biçimleri, asılları gözüyle bakılır. Savlar Kaşgarlı Mahmud’un Divân-ı Lûgat’it Türk’ünde açıklamalar arasında

geçmektedir. Sav terimi, sonradan, İslâmiyet'in etkisiyle yerini "mesel" terimine bırakmıştır. Aslında misal getirme, örnek verme anlamında olan darb-ı mesel ve bunun çoğulu durub-ı emsâl sözleri, edebiyatımızda atasözü ve atasözleri anlamında kullanılmaya başlanmıştır (TDEA, 1977: 214).

Günümüze kadar ulaşan en eski atasözleri derlemeleri Eski Mısır'a (M.Ö. III- I. yy.) değin uzanır. Ayrıca atasözlerine, Sümerlerin (M.Ö. VI- I yy.) çivi yazısı ile yazılmış yazıtlarında da rastlandığı bilinmektedir. Türkçedeki atasözü kavramının kökeni incelendiğinde, Divan- ı Lügati't- Türk'te Arapça 'mesel' ve Türkçe 'sav' kelimeleriyle karşılaştırılır. Divan edebiyatında da 'darbı mesel' ifadesi görülür (Sağlam, 2004: 13). Edebiyat tarihimiz içinde atasözlerinin ilk örneklerine Türkçenin de en eski yazılı kaynakları olan Orhun Âbideleri'nde (Caferoğlu 1930: 43-46), İslâmî devir Türk edebiyatının ilk nümûneleri olan Dîvânü Lugâti't-Türk (Elöve 1936: 54-59) ve Kutadgu Bilig'de (Özcan, 1984: 19-20) rastlanmaktadır.

Orhun Abidelerinde üç atasözüne rastlanmaktadır. Göktürk Yazıtları'nda geçen "Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Acıksan tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin" (Ergin, 1992: 48) sözleri, Kaşgarlı Mahmud'un Divan ü Lügât'it-Türk'ündeki, "Aç ne yimes, tok ne times" (Sakaoğlu 1994: 1), Elazığ yöresindeki "Tok açın halinden ne anlar" ve Atasözleri Sözlüğü'nde, "Tok açın halinden bilmez" (Aksoy 1991: 397) şeklindeki atasözlerini bize hatırlatır. Yazıtlardaki, "Yufka olanın delinmesi kolay imiş ince olanı kırmak kolay. Yufka kalın olsa delinmesi zor imiş. İnce yoğun olsa kırmak zor imiş," (Ergin 1992: 54) şeklindeki sözler, konu itibariyle bize, "Birlikten kuvvet doğar", "Bir elin nesi var, iki elin sesi var" şeklindeki atasözlerini hatırlatır. Atasözü özelliği gösteren bir başka söz de yazıtlarda şu şekilde geçmektedir: "Zayıf boğa ve semiz boğa arkada tekme atsa; semiz boğa zayıf boğa olduğu bilinmezmiş" (Ergin, 1992: 52). Burada ise, bir toplumun hile ile yok edilmek istendiğinde bunu yapan kişinin güçlü veya güçsüz de olsa başarıya ulaşabileceği anlatılmıştır.

Divan-ı Lügati't Türk'te de atasözüne rastlanmaktadır. Atasözü karşılığı olarak Dîvân'da, "sav" kullanılmıştır (Sakaoğlu, 2005: 19). Abdülahad Nuri Dîvân'daki atasözleri üzerine ilk çalışmayı yapan bilim adamıdır. Abdülahad Nuri, eserinde 251 atasözüne yer vermiştir. Dîvân'daki atasözlerine yer veren ilk yabancı çalışma Carl Brockelmann'ın bir makalesidir. Carl Brockelmann, makalesinde 264

atasözü belirlemiştir. Dîvân'daki atasözlerini 290 olarak belirleyen Türkolog ise Necip Asım'dır. "En Eski Türk Savları" adıyla, Ferit Birtek, 291 olarak belirlediği Dîvân'daki atasözlerini yayımlamıştır (Sakaoğlu, 2005: 19).

Atasözleri bakımından önemli bir eser de Divan- ı Lügati't Türk ile aynı dönemde yazılmış Kutadgu Bilig'dir. Kutadgu Bilig'in yapısı, sahneye konmuş alegorik, dört kişi arasında geçen bir münazaraya ya da atasözleri ve bilgece ifadelerle süslenmiş karşılıklı konuşmalardan oluşan bir sahne yazısına benzer (Dilaçar, 1972: 70). Üstüner, Karahanlıca ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerindeki atasözleri ve deyimleri tespit etmeye çalıştığı tezinde Kutadgu Bilig'de 271 adet atasözüne rastladığını ifade etmiştir. Fakat Kutadgu Bilig'deki atasözlerinin cümle yapılarında aruz veznine uydurma gerekliliğinden dolayı önemli değişiklikler olmuştur. Bu sebeple atasözleri açık olarak kendini göstermez ve biz ancak anlamı vasıtasıyla atasözlerini çıkarabiliriz. Kutadgu Bilig'de toplam 205 atasözünün büyük bir bölümü farklı kişilere aittir ve düşüncüyü ispatlamak için bir delil durumundadır (Üstüner, 1989'dan akt. Batur ve Gölcü, 2013: 174).

Oy (1972: 157)'a göre, Atabetü'l Hakayık da atasözleri açısından değerlidir. Eser, XIII. yüzyılın başında yazılmış ancak XIV. ve XV. yüzyılların başında tekrar düzenlenmiştir. Atabetü'l Hakayık'ta atasözleri Kutadgu Bilig'e göre daha açık ve nettir. Yükneki, Atabetül Hakayık için: "Gören ve okuyan faydalansın diye kitabı nadir sözlerle süsledim." demiştir (Önel, 2008: 26).

Atasözleri ile ilgili olarak yapılan ve güçlü bir kaynakçaya sahip olan eser ise çalışmaları 1940'lı yıllara kadar uzanan Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü adlı yapıtıdır. Bu eser 1971-1977 yıllarında ve son olarak da 1993 yılında yedinci baskısı olacak şekilde düzenlenerek tekrar yayımlanmıştır (Sağlam, 2004: 14-17).

2.4.2. Atasözlerinin Özellikleri

Atasözlerinin özellikleri kavramsal, anlamsal ve biçimsel olarak sınıflandırılmaktadır.

2.4.2.1. Kavram Özellikleri

1. Sosyal olayların nasıl süregeldiklerini tarafsızca bildiren atasözleri vardır.
2. Doğa olaylarının nasıl olageldiklerini ifade eden atasözleri vardır.

3. Toplumsal olayların uzun gözlem ve deneme sonucu nasıl olageldiklerini belirten ve bunlardan ders almamız gerektiğini ifade eden, ahlak ve nasihat veren atasözleri vardır.

4. Bilgece düşünceler, birtakım gerçekler ve felsefeler bildirerek yol gösteren atasözleri vardır.

5. Töre ve gelenekler ifade eden atasözleri vardır.

6. Kimi inanışları yansıtan atasözleri vardır (Aksoy, 2017: 17-18).

2.4.2.2. Anlam Özellikleri

1. Atasözlerinden kimileri toplumsal olayların nasıl olageldiklerini bildirirler.

2. Kimi atasözleri doğa olaylarının nasıl olageldiklerini bildirirler.

3. Kimi atasözleri de doğrudan bir ahlâk dersi ve öğüt verirler.

4. Birtakım gerçekleri, bilgece düşünceleri anlatarak yol gösteren atasözleri de vardır.

5. Töre ve geleneklerle ilgili atasözleri vardır.

6. Kimi atasözleri kimi inanışları bildirir.

7. Atasözlerinin çoğu değişmeceli (mecaz) anlam taşır.

8. Kimi atasözleri gerçek anlamıyla kullanılır.

9. Kimi atasözlerinde örneksemeli bir anlatım görülür.

10. Kimi atasözlerinde karşılaştırma yoluyla temel yargılara varılır (Batur, 2009: 17-19).

2.4.2.3. Biçim Özellikleri

1. Atasözleri klişe duruma gelmiş sözlerdir: Her atasözü, belli bir kalıp içinde donmuş bir biçimdir.

2. Çoğu atasözü bir iki cümledir. Bir iki cümleden uzun olanları azdır (Aksoy, 2017: 15- 16).

3. Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir, tümce biçimini değiştirmek, içinden bir sözcük çıkarmak ya da içindeki bir sözcüğün yerine anlamdaşını kullanmak mümkün değildir.

4. Atasözleri kısa, özlü sözleridir. Önemi, az sözcükle çok şey anlatmasındadır.

5. Çoğu atasözü geniş zaman kipiyle, öğüt verenleri de emir kipiyle kurulmuştur.
6. Kimi atasözleri kısaltılmış bir anlatı yapısı gösterirler. Bu atasözlerinde bir fikra havası sezilir.
7. Kimi atasözleri, bir şiirden kopmuş izlenimi verecek biçimde ölçülü, uyaklı sözlerdir (Batur, 2009: 15-17).
8. Genellikle halkın ortak bilgeliğini anlatırlar. Bu bakımdan anonim bir niteliktedirler.
9. Atasözleri bir kural dâhilinde ve zaman içinde kalıplaşmış sözlerdir.
10. Atasözleri de söyleyeni belli olmayan diğer halk edebiyatı örnekleri gibi doğmuştur. Önce bir söyleyeni olmuş, sonra bu söyleyen unutulmuştur.
11. Atasözlerinin bir kısmı ölçülü ve kafiyelidir.
12. Atasözlerinin bazıları gerçek anlamda; bazıları da başta mecaz olmak üzere kinaye, tezat, teşbih, cinas, intak gibi söz sanatlarıyla süslenerek kullanılmıştır.
13. Kimi atasözleri çok kısaltılmış fikra, hikâye, karşılıklı konuşma biçiminde oluşturulmuştur.
14. Ortak dilde, bir bölgede ya da dar bir alanda kullanılan mahalli atasözlerinin yanı sıra, bütün yurttaki geniş kullanım alanı bulunan atasözleri de vardır.
15. Anlam olarak birbiriyle çelişkili gibi görünen atasözleri vardır.
16. Birbirinden ayrı ayrı düşmüş Türk ağızlarındaki ortak atasözlerinin aynı kaynaktan geldiği açıktır.
17. Türk ağızlarındaki atasözlerinin yalnız kelime sırası, kelime haznesi, üslup özellikleri yönünden değil konu ve fikir yönünden de ortak oldukları görülür (Ordulu, 2005: 5-6).

Atasözlerinin özelliklerine ve tanımlarına bakıldığında birbirine benzediği görülmektedir. Tanımlardan ve özelliklerinden yola çıkılarak şu sonuçlara ulaşılabilir:

1. Atasözleri uzun deneyim ve gözlemlere dayanılarak oluşturulmuş sözlerdir.
2. Anonimleşme sürecinden geçtikleri için, aynı kültürü paylaşan insanların ortak malı durumundadırlar.
3. Kısa ve özlü sözlerdir.

4. Kalıplaşmış ifadelerdir.
5. Geleneksel eğitim süreci içinde; öğüt verici, yol gösterici bir nitelikleri vardır.
6. Kalıplaşmış halde bulunurlar.
7. Kısa ve özlüdürler.
8. Her kipte kullanıldıkları gibi çoğunlukla geniş zaman ve emir kipi ile kullanılırlar.
9. Gözlem ve denemelerden doğarlar (sosyal olaylar, tabiat olayları).
10. Öğüt içeriklidir.
11. Pek çoğu mecazlı olmakla birlikte, mecazsız olanlar da vardır.
12. Aykırı anlamlıdır.
13. Çifte yargılıdır.
14. Birkaç biçimli olanlar vardır (Çevik, 2006: 35).

Atasözleri ait olduğu milletin birey, aile, toplum, devlet, eğitim, ekonomi ve daha başka alanlardaki düşüncelerini özetleyen ifadelerdir (Duymaz, 2007: 27). Atalarımızın bilgece düşünce, inanç niteliği taşıyan ve herkes tarafından benimsenmiş sözleridir (Özdemir, 2001: 5). Başka bir deyişle atalarımız tarafından söylenmiş özlü sözlerdir (Saraçbaşı ve Minnetoğlu, 2002: 9). Atasözleri asırlar boyunca çeşitli olayların görülmesiyle sonuçlanmış, gözlem ve denemeden çıkarılmış sözlerdir (Ozan, 1965'ten akt. Sönmez, 2014: 102). Eyüpoğlu (1973: 11) ise kimin söylediği belli olmayan halkın sözleri şeklinde ifade etmiştir. Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak atasözlerini, söyleyeni belli olmayan, bir mesaj vermeye çalışan, varlığını günümüze kadar sürdürmüş özlü sözler, diyebiliriz. Bu bağlamda atasözleri kültürümüzün aktarımında önemli bir yere sahiptir.

2.4.3. Atasözlerinin İşlevleri

Atasözleri uzun deneyim ve gözlem sonucu ortaya çıktıkları için değer verilen ve verdiği öğütleri dikkate alınan sözlerdir. Kısa ve özlü olması akılda kalıcı olmasını sağlar. Kolay ezberlenirler ve yeri ve zamanına uygun söylendiklerinde etkili bir söyleyiş özelliğine sahiptirler. Geçmişten günümüze kadar gelebildikleri için nerede, nasıl kullanılacağı da gençlere yetişkinler tarafından öğretilir. Toplumsal yaşantı sürecinde hem bireysel hem sosyal işlevleri vardır. Sözlü kültür öğeleri

olduğu için değerlerin ve gelenek- göreneklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında rol oynar. Çoğu atasözlerinin anlamsal yapısına bakıldığında genel kural niteliğinde olduğu görülür, bu özellikleri sayesinde de toplumsal düzenin korunmasında da önemli işleve sahiptir. Bir anlaşmazlığın çözüme kavuşturulmasında ve bir konunun sonlandırılmasında atasözü kullanıldığında son söz söylenmiş gibi olur, sanki atasözü üstüne söz söylenmez kanısına varılır. Atasözlerinin başlangıcı uzun bir geçmişe dayanır. Günümüze kadar geldikleri için dilin en sağlam yapıları arasındadırlar. Atasözlerindeki söyleyiş kolaylığı, estetik yapısı, akılda kalıcılığı, az sözde çok mana içermesi gibi nedenlerle günlük konuşma dilinde kullanıldıkları gibi yazılı edebiyatta da kullanımı yaygındır. Dolayısıyla atasözlerinin anlatımı güçlendirme, güzelleştirme gibi işlevi vardır. Yerinde ve zamanında kullanılan atasözlerine işlevine uygun kullanılmış demektir. Her duruma, her konuya, her yaşa ve anlayışa uygun atasözleri dilimizde mevcuttur. Zengin bir atasözleri geleneğimiz vardır. Konuşarak, yazarak, resim yaparak, karikatür çizerek, drama yaparak, sessiz sinema oynayarak atasözlerini kullanmak mümkündür. Çok yönlü işlevi olan atasözleri zengin kültürel öğelerimizin en değerlilerindedir. Her durumda atasözleri son söz olma niteliğindedir. Geçmişten günümüze toplumların sahip olduğu değerleri de üzerinde taşır. Bu değerlerin nesilden nesile aktarılmasında da önemli bir işlevi vardır.

Bununla birlikte, Aksoy (1995) biçimsel özellikler ve kavramsal özellikler olmak üzere atasözlerini iki yönden inceler. Atasözlerinin kavramsal özellikleri toplumsal olayların olagelme durumuyla ilgili bilgi vermesi, az sözle çok şey anlatması, gerçekleri, felsefi görüşleri bildirmesi, görenek gelenekleri bildirmesidir. Biçimsel özellikleri ise, belirli kalıp içerisinde, belirli sözcüklerle söylenmiş olması, kısa ve özlü olması ve geniş zaman ya da buyurma kipiyle kullanılmasıdır (Aksoy, 1995).

Atasözlerinin edebi ve toplumsal olmak üzere iki işlevinin varlığından söz edilebilir. Edebi yönden işlevi düşünüldüğünde az sözle çok şey anlatabilme özelliği devreye girer. Atasözü söylendiğinde bir akıcılık ve etkileycilik ortaya çıkar. İnsanları düşünmeye sevk eder ve inandırıcılık yönünden de etkisi vardır. Diğer taraftan atasözleri uzun gözlem ve tecrübelerin ürünüdür. İnsanlara öğüt verme görevini yerine getirebilir. “Damlaya damlaya göl olur.” sözüyle tecrübe sonucu tespit edilen bir durumun varlığı anlaşılır. “Komşu komşunun külüne muhtaçtır.”

sözü kural niteliğini alır ve insanların birbirine yardım etmesini gerektiren bir niteliğe dönüşür. Uzun uzun anlatılması gereken bir durum atasözleri sayesinde kısaca aktarılmış olur. Hem de daha etkili bir şekilde gerçekleşmiş olur.

Atasözleri insanların tecrübe birikimini, milletlerin hafızasını, kavram zenginliğini gösterir. Asırlarca tek tek işlenen bu bilgi birikimi, çok değerlidir. Bu paha biçilmez hazinenin korunması, sonraki kuşaklara öğretilmesinde özen gösterilmelidir (Duru, 2009: 2).

2.4.4. Atasözleri ve Değerler Eğitimi

Değer, bir toplumun varlığını, birliğini ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından gerekli oldukları kabul edilen; toplumu oluşturan bireylerin ortak duygu, düşünce, amaç ve yararını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlâki ilke ya da inançlara denir (Kızılcılık ve Erjem, 1994). Bu bağlamda değer soyut ya da somut kavramların önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü birimidir; canlı ve cansız varlıkların, olayların durumunu, önemini anlatan sözcüktür (Köknel, 2007; Dilmaç, Bozgeyikli ve Çakılı, 2008).

Değer eğitimi ile ilgili, alan yazında çeşitli araştırmalar yapılmış ve belirlenen değer eğitimi programları ile öğrencilere çeşitli değerlerin kazandırılması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Örneğin, Dilmaç (1999) tarafından yapılan deneysel çalışmanın sonucunda, insani değerler programı uygulanan öğrencilerin ahlâki olgunluk düzeyinin geliştiği sonucuna ulaşılmıştır. Hayta da (2005), ortaöğretim öğrencilerine uygulanan sorumluluk eğitim programının öğrencilerin sorumluluk düzeylerine etkisinin olduğunu vurgulamıştır. Thompson (2002'den akt. Girmen, 2013), yaptığı çalışmada, karakter eğitimi programının etkili olduğunu vurgulamış ve ilköğretimin ilk yıllarında değer eğitiminin başlaması gerektiğini belirtmiştir. Gökçek (2007), 5-6 yaş çocukları üzerinde karakter eğitimi programının etkili sonuçlar verdiğini belirtmiştir. İlgili araştırma sonuçları, değer eğitiminde, uygulanan eğitim programlarının etkili olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca toplumu oluşturan insanlar, bu değerlere kendi gayretleri ile sahip olamamaktadırlar. Bu nedenle, eğitim programlarının temel hedefleri arasında öğrenim çağındaki her bireyin uygun ahlâki davranışlar sergilemesine yardımcı olacak değerlerle donatılması yer almalıdır (Tay ve Yıldırım, 2009). Bu nedenle, Türkçe öğretiminin sorumlulukları arasında

bireylere değer kazandırma, var olan değerleri aktarma vardır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın genel amaçlarından biri sözlü ve yazılı ürünlerle Türk ve dünya kültürünü öğrencilere tanıtmaktır (MEB, 2005). Öğretim programında yer alan zorunlu temalardan biri, değerlerimiz temasıdır. Değerlerimiz teması altında; Türk kültürü, Türkçemiz, önemli değerlerimiz, bayramlar ve törenler, türkü, halk oyunları, vatan, kahramanlık, bayrak konu başlıklarına yer verilmiştir (MEB, 2005). Eğitim sistemimiz tüm öğrencilere uygun ahlâki davranışlar sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Toplumdaki temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir. Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: öz denetim, dürüstlük, adalet, sevgi, vatanseverlik, sorumluluk, dostluk, sabır, yardımseverlik, saygı. Bu değerler, hem kendi başlarına, hem alt değerlerle ve hem de diğer kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır (TDÖP, 2018: 4).

Toplumun değerlerini yansıtan özlü sözler olarak atasözleri önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle, genç neslin bu mirasa sahip çıkması sağlanmalıdır. Atasözleri taşıdıkları toplumsal değerlerden dolayı değer öğretiminin önemli bir öğesi olarak düşünülebilir. Bu bağlamda Türkçe derslerinde değer öğretiminde atasözlerinden faydalanmak hem dilin bu güzel örneklerini öğrenme ortamında kullanmak hem de toplumun değerlerini yansıtmaları bakımından önemli görülebilir (Girmen, 2013: 119).

Bizim atasözü anlayışımız gelenekle yerleşmiş şekildedir. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır. Tanrı sözleri gibi ruha işleyen bir etkisi vardır. Kutsal inandırıcıdır (Aksoy, 1991: 15). Toplumumuzda atasözlerine duyulan saygı o kadar yücedir ki konuşmasında çokça atasözü kullanan insanlara tecrübeli gözüyle bakılır ve saygı gösterilir. Sözleri arasında atasözünü açıklama yapan insanların söyledikleri daha etkileyicidir ve bu kişilerin söylediklerine daha çok itibar edilir. Diğer taraftan bir kişi ne kadar çok atasözü kullanıyorsa kültürüne, geleneklerine, değerlerine o kadar bağlı gibi algılanır. Yani atasözleriyle değerlerimiz ve kültürümüz doğru orantılıdır.

Atasözleri, en önemli kültürel değerlerimizden biridir. Yeni nesillere bu değerler aktarılmazsa birbirini anlamayan, kültürel bakımdan kopuk, farklı değerlere tapan nesiller ortaya çıkmaktadır. Bunun için atasözlerinin yeni nesillere aktarılması,

öğretilmesi gerekir (Önel, 2008: 4). Okullarda bireylere müfredat içinde direkt yer almayan konuları telkin yoluyla aktarmak her zaman mümkün olmamaktadır. Bunun için farklı yöntem ve tekniklerin denenmesi hem etkili olur hem kalıcı olur.

Bir edebi eser zamanları aşırıp bugüne ulaşmışsa bu durum, o eserin kitleler tarafından kabul gördüğünün göstergesidir. Toplum kabullendiği eserleri korur ve yaşatır. Atasözlerinin kabul görmesinin bir sebebi toplumun değerlerine destekçi nitelikte özelliklerinin olmasıdır. İnsanın “iyi”, “kötü” algılarının gelişmesinde atasözleri fikir verici konumdadır. Atasözleri esas alınarak bugünkü kanaatlerle dünküler karşılaştırılmakta, değişen değişmeyen yargılar göz önüne serilmektedir (Bulut, 2011: 64).

Bir toplumu ayakta tutan, huzurunu ve devamını sağlayan yazılı hukuk kuralları olduğu gibi yazılı olmayan ancak toplumu oluşturan bireylerin uymakta kendini zorunlu hissettiği bazı ahlâki kurallar da vardır. Bu kurallar bireyleri görünmeyen bir bağla birbirine bağlar ve nesilden nesile aktarılır. Bu bağdaki aşınma ve kopma bir anda gerçekleşecek bir durum değildir. Ancak koparsa da bireylerin dağılması çok hızlı olur, tekrar bir araya gelmek için uzun yıllar gerekebilir. Aşınmanın sebepleri ise çok fazladır. En çok da toplumun içine sızan dış etmenlerin tesirinden söz edilebilir. İşte bu sebeptir ki, geçmişten günümüze aktararak gelen değerlerimizi sistemli bir şekilde okullarımızda yeni nesillere öğretebiliriz. Bunun için yine toplumun benimsediği kolayca kabullenebildiği ve itibar gösterdiği özlü sözlerden faydalanmak etkili bir yöntem olacaktır.

Atasözleri, tarih, ahlâk, sosyal, psikoloji bakımından da önemlidir; çünkü bir atasözü kullanıldığı dönemin izlerini taşır. Oluştduğu dönemin yaşayışı, hayat felsefesi, insani ilişkileri, ruhsal durumu, değer yargıları, sevinçleri, gelenek ve görenekleri gibi birçok konuda bize ipuçları verir, kısaca kullanıldığı toplumun kültür özelliklerini göz önüne serer (Korkmaz, 2007: 266).

Dil ve toplum etkileşim içindedir. Bir toplumun dili, o toplumun aynasıdır. Toplumda neler yaşanır dil de o doğrultuda gelişir. Bir toplumda savaşlar, göçler, felaketler çokça yaşanmışsa kullandığı kelimeler ve tecrübe sonucu ortaya çıkan özlü sözler bu yönde olacaktır. Yani toplumun hayat felsefesi atasözlerinin oluşumunda etkilidir. Tarımla geçinen bir toplumda mevsimlerle, tarım ürünleriyle, tarımsal faaliyetlerle ilgili tecrübeye dayanan sözlere rastlamak mümkündür. Bu durumda

toplumu oluşturan bireylerin tecrübeli insanların sözlerine itibar göstermesi de doğaldır. Dil milletlerle birlikte yaşar ve gelişir. Dolayısıyla milletleri etkileyen her durum ve olay dili de etkiler ve yeni sözcükler kazandırır. Atasözleri de milletlerin yaşamına ayna tutar. Her durumu yansıtır ve nesilden nesile aktarılmasıyla da devamlılık olur. Çünkü tarih tekerrürden ibarettir. Tekrar eden olaylar karşısında temkinli olabilmek deneyimlerden faydalanmakla mümkündür. Deneyimleri en iyi yansıtan edebi ürünlerden biridir atasözleri. Çok az sözle bir dönemi yansıtabilir. Bir hayat hikâyesi anlatabilir. Bir toplumu kurtarabilir. Bir bireyin yaşantısına yön verebilir. Bu yönden düşünüldüğünde atasözleri bir millet için çok değerli kültürel unsurlardandır.

Her toplum yetişmesine katkıda bulunduğu bireylere öncelikle kendi kültürel öğelerini, geleneğini, göreneğini, maddi ve manevi değerlerini aktarmak ister. Bunun için yeni nesillere bu değer ve olguları aktaracak şekilde bir eğitim yöntemi benimsenir. Bunun için atasözlerinin öğretimi de çok önemlidir. Atasözlerimiz sözlü kültür ürünleri içerisinde yer alır ve öncelikle çevreden, aileden, arkadaş gruplarından öğrenilir diyebiliriz; ancak atasözleri hakkında düzenli ve planlı bir öğretim ilk olarak ilköğretim okullarında Türkçe derslerinde verilmektedir (Önel, 2008: 11). Çünkü atasözleriyle ilgili çalışmalar en etkili şekilde Türkçe dersinde öğretilir. Metin içinde atasözlerine yer verilerek, atasözleriyle ilgili çeşitli etkinlikler yapılarak, atasözleri köşesi oluşturularak, atasözlerinin anlamlarını öğrenmeye yönelik çalışmalar yapılarak, atasözlerini sınavlarda sorarak Türkçe dersinin zengin içeriğinden faydalanılabilir. Türkçe dersleri atasözlerini öğretirken değer eğitimi de katkı sağlayabilir, değer eğitimiyle atasözleri öğretimini bir arada yürütebilir. Çünkü hem sözlü kültürel öğelerimizden biri olan atasözleri öğretilirken hem toplumu için önemli bir yere sahip olan değerlerimiz benimsetilmiş olur. Değerler eğitimi yapılırken az sözle özü vurgulayan atasözlerinin zenginliğinden faydalanmak Türkçe dersi için etkili bir yöntem olacaktır. Okullar sadece akademik başarıyı dikkate alan kurumlar olmaktan ziyade kendisine ve topluma faydalı bireyler yetiştirmeyi amaç edindiği için, her derste değer eğitimi yapılması ve değerlerimizin yaşamda kullanılabilir hale getirilmesi gerekir. Türkçe dersi de değer eğitiminde çok fazla materyale sahip bir derstir. Bunun için sadece dersleri kullanmak da gerekmez. Çünkü Türkçe dersinin bu çalışmalarını sergileyecek alanları çok fazladır. Mesela,

hoşgörü değerini yansıtan atasözleriyle drama hazırlanır ve tüm okulun izleyeceği şekilde sahnelenir. Vatan sevgisini konu alan atasözleriyle afiş çalışmaları hazırlanır, koridorlara asılır, tüm okulun öğrencileri faydalanır. Bu çalışmadaki amaç da değerleri yansıtan atasözlerini belirleyip bunları değerler eğitimi yapanların dikkatine sunmaktır.

Günümüz teknoloji çağıdır. Bu çağda değerlerimize sahip çıkmak, değerlerimizi koruyup kollamak, gelecek nesillere bozulmadan aktarmak daha da zorlaşmıştır. Değişen dünyayla birlikte değer verdiğimiz olay ve olgular da değişmeye başlamıştır. Bu değişime ayak uydurmak ve değerlerimizin yozlaşmasını önlemek değişik öğretim yöntemlerini kullanmakla mümkündür. Değerlerimizin bozulması demek, bir toplumun, bir milletin bozulması anlamına gelir. Küçük yaşta ailede başlayan değer eğitiminin geliştirilmesi veya hiç verilemeyen değer eğitiminin verilmesi okullarda mümkündür. Değişen dünyayla birlikte farklı kültürlerden etkilenen ve yetişme tarzına çok yabancı gelen sanal dünyayla tanışan çocuklara değer eğitimi vermek daha da zorlaşmaktadır. Onlar için daha orijinal fikirler ve yöntemlerle değer eğitimi kaçınılmaz hale gelmiştir. Atasözlerini düşündüğümüz zaman hem edebi yönleri hem de iletmiş mesajlar bakımından değişen toplumlara ve gelişen şartlara direnç gösteren bir edebi ürün olduğunu görüyoruz. Hiçbir dönemde kullanım özelliğini yitirmemiş, kullanan kişilere ayrıcalık kazandırmış zengin bir hazinedir. Bir milletin kültürel birikimlerinin yaşaması ve geleceğe kalabilmesi için öncelikle var olan birikimlerine sahip çıkması, geçmişten gelen kültürel değerlerini yaşatması ve nesilden nesile aktarması gerekir. Milletlerin varlığı, birliği, huzuru ve devamlılığı buna bağlıdır.

Atasözlerinin bir milletin yaşayan en canlı unsuru olduğu düşünüldüğü zaman, değer aktarımında en çok yararlanılabilecek kaynak olduğu da unutulmamalıdır. Böylelikle daha küçük yaşlarda, kültür unsurları içselleştirilecek, öğretilenler davranışa daha kolay dönüşebilecektir.

Günümüzde, atasözlerinin yetişen yeni nesil tarafından öğrenilmesi çok önemlidir. Yeni nesle öğretirken kullanılan yöntemler de çok önemlidir. Çünkü ana dili, kültürel araçlarla yeni nesillere nakledilir ve geliştirilir. Bu açıdan atasözleri çok önemli kültürel araçlardır. Bunları öğrenen bireyler ana dilini doğru öğrenmiş ve dolayısıyla içinde yaşadığı toplumun kültürünü de kazanmış olmaktadır (Önel, 2008:

18). Kültürüne yabancı olarak yetişen bir nesil o kültür için, içinde yaşıadığı toplum için bir tehlike arz etmektedir. Bir toplumun en büyük gayesi özüne sadık kalarak yarına kalabilmektir. Bunu da değerlerinin neler olduğunu ve önemini bireyelerine benimsettiği oranda gerçekleştirebilir. Değerlerini bilen, öğrenen, sahip çıkan bireyeler yetiştirmek de her toplumun öncelikli görevidir.

Atasözleri eğitimin her alanında bireyelerin yetişmesi ve gelişmesi için katkı sağlar. Kısa ve  zl  bu değerli sözleri değer eğitiminde de kullanmak eğitmcilerin görevidir. En başta da Türkçe  ğretmenlerine bu anlamda daha çok iş düşüyor. Atasözlerini hem ders içinde metin ve konular işlenirken hem ders dışında proje ve etkinlik çalışmalarıyla öğrencilere değer aktarımı yaparken kullanabilir. Değerler eğitiminin temelinde toplumsal bir eğitim vardır. Atasözleri de topluma ışık tutan, toplumu yansıtan kültürel öğeler olduğu için birlikte bir işe koşulabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, veri toplama araçları, verilerin nasıl toplandığı ve analiz edildiği üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmada, doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yapılacak çalışma ile ilgili mevcut kayıt ve belgeleri toplayıp belirli kural ve sisteme göre kodlayıp incelemeye denir. Doküman analizi, belgesel gözlem ya da belgesel tarama olarak da tanımlanmaktadır (Çepni, 2009: 76). Bu çalışmada, Atasözleri Sözlüğünde yer alan değerleri yansıtan atasözleri tespit edilirken, 5. sınıfların Türkçe kitabındaki atasözlerinden değerlerle ilgili olanları bulunurken ve atasözleri ve değerlerle ilgili olan etkinlikler tespit edilirken doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

3.2. Verilerin Toplanması

Atasözlerinin ilettiği değerleri tespit etmek amacıyla, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18 Temmuz 2017'de müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarının yer aldığı dokümanda bulunan kök değerler ve değerlere ilişkin bazı tutum ve davranışlar (Ek 2) kullanılmıştır. Önceki müfredatlardan farklı olarak yenilenen müfredatta, değerler ve değerler eğitimi müfredatların ana odağını oluşturmaktadır.

Ömer Asım Aksoy'a ait Atasözleri Sözlüğünden kök değerleri yansıtan atasözleri tespit edilerek gruplandırılmıştır. Atasözleri Sözlüğü önce genel olarak gözden geçirilmiştir. Daha sonra belirlenen 10 kök değer ele alınarak sözlük tek tek taranmış, değerlerle doğrudan ilgisi olan atasözleri tespit edilmiş, sonra da manası itibariyle değerlerle alakalı olan atasözleri belirlenmiştir. Belirlenen atasözleri ilgili değer altına alfabetik olarak sıralanmıştır.

10 kök değerle ilgili atasözleri tespit edildikten sonra 2017/2018 eğitim öğretim yılında yeni programa göre hazırlanan MEB yayınları 5. sınıf Türkçe ders kitabında atasözlerinin varlığı incelenmiştir. Sözlükten değerlerle ilgili olduğu tespit edilen atasözlerine kitapta ne oranda yer verildiğine bakılmıştır. Kitaptaki metinler ve etkinlikler tek tek ele alınarak değerleri yansıtan atasözlerinin olup olmadığı kontrol edilmiştir.

Bu çalışmalar yapıldıktan sonra tespit edilen atasözleri ve değerlerle ilgili ders kitabında yer alan etkinlikler incelenmiştir. Atasözlerinin ve değerlerin ders kitabında görünümüne bakılmıştır. Atasözlerinden değerler eğitimine örnek olacak etkinliklerde yer alanları tespit edilmiştir.

3.3. Veri Toplama Kaynakları

Çalışmada 1 adet atasözleri sözlüğü ile 2017/2018 eğitim öğretim yılında 5. sınıflarda kullanılan ve yeni müfredata göre hazırlanmış Türkçe ders kitabı kullanılmıştır.

Bu çalışmada Ömer Asım AKSOY'UN Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü incelenmiştir. Bu sözlüğün kullanılma sebepleri ise, Göçer (2016: 382)'in Türkçe öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının sözlük bilgisi ve sözcük öğretiminde yeterliliklerine yönelik çalışmasında öğretmenlerin bildikleri üç sözlüğün adını belirttikleri listede Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nün yer alması ve Sağlam (2004: 14-17)'ın belirttiği gibi atasözleriyle ilgili yapılan ve güçlü bir kaynakçaya sahip olan eser olarak Aksoy'un sözlüğünün işaret edilmesidir.

Ayrıca kullanım kolaylığı ve geniş kapsamlılığı nedeniyle bu çalışmada Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri Sözlüğü tercih edilmiştir. İnkılâp Yayınevi tarafından 2017'de hazırlanmış baskısı kullanılmıştır. Sözlük 486 sayfadan ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde atasözlerinin tanımı, biçim özellikleri, kavram özellikleri ile deyimlerin tanımı, biçim ve kavram özellikleri yer almaktadır. İkinci bölüm ise atasözlerinden ve atasözlerinin anlamlarından oluşmaktadır. Toplam 2667 atasözü ve anlamı vardır. Aynı anlama gelen atasözleri de belirtilmiştir. Atasözleri içinde anlamı bilinmeyen kelimeler sayfanın altında dipnot şeklinde verilmiştir.

Atasözleri tespit edildikten sonra, 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinler ve etkinlikler tek tek incelenerek atasözlerinin varlığı tespit edilmiştir. Bu kitap 2017’de yenilenen Türkçe öğretim programına göre MEB Yayınları tarafından hazırlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabıdır. Ders kitabı 254 sayfadan ibarettir. Kitapta 8 tema, 7 temada 3 okuma metni, 1 dinleme/izleme metni, 1 serbest okuma metni vardır. 8. temada ise 4 okuma metni, 1 dinleme/ izleme metni ve 1 serbest okuma metni vardır. Toplam 41 metin vardır. Metinlerle ilgili etkinlikler hemen metnin devamındadır. Her temanın sonunda ise tema değerlendirme soruları bulunmaktadır.

3.4. Güvenilirlik

Çalışmada, Ömer Asım Aksoy’un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü kitabında yer alan atasözleri kök değerlere göre analiz edilmiş ve sınıflandırılmıştır. Konunun uzmanı tarafından da atasözleri tekrar değerlere göre gruplandırılmıştır. Araştırmacının ve konu uzmanının elde ettiği veriler karşılaştırılmıştır. Araştırmanın güvenilirliği için Kappa İstatistiği kullanılmıştır. Kappa İstatistiği iki değerleyici arasındaki karşılaştırmalı uyuşmanın güvenilirliğini ölçen bir istatistik yöntemidir.

Araştırmada veriler analiz edilirken okuyucular arasındaki uyumu test etmek için Kappa analizi yapılmıştır. Sözlükteki atasözleri kök değerlere göre iki farklı kişi tarafından okunup kodlanmıştır. Bu okuyucular arasındaki uyum istatistikleri aşağıda verilmiştir.

Grafik 3.4.1. Kappa Analiz Grafiği

	Kappa Katsayısı
Araştırmacı- Okuyucu 1	.994

Elde edilen sonuçlara göre araştırmacı ile okuyucu 1’in değerlendirmeleri çok iyi düzeyde uyum göstermektedir (Landis & Koch, 1977).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma sonucu elde edilen bulgu ve bulguların yorumuna yer verilmiştir.

4.1. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarının Vurguladığı Değerlere İlişkin Bulgular

Türkçe Dersi Öğretim Programında değerler ayrı bir başlık altında verilmemiştir. Programda sekiz tema vardır. Değerlerimizi yansıtan temalardan biri de “Erdemler” başlıklı 3. temadır. Bu temanın dışında yine değerlerimizi yansıtabilecek “Millî Kültür” ve “Millî Mücadele ve Atatürk” temaları da mevcuttur. Bu temalarda yer alan metinler incelendiğinde dostluk, yardımseverlik, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik gibi değerleri yansıttığı görülmüştür. Ancak somut olmayan kültürel mirasımız olan atasözlerine Türkçe Dersi Öğretim Programında ayrı bir başlık olarak yer verilmemiştir. Araştırmada 2017’de yenilenen müfredatta yer alan 10 kök değer ele alınmıştır.

4.2. Ömer Asım AKSOY’un Atasözleri Sözlüğü’nde 10 Kök Değere Uygun Atasözlerine İlişkin Bulgular

4.2.1. Adalet (D.1)

1. Ağlatan gülmez.
2. Ağlayanın malı gülene hayır etmez.
3. Ah alan onmaz.
4. Ah yerde kalmaz.
5. Aktan kara kalktı mı?
6. Allah dağına göre kar verir.
7. Allah uçamayan kuşa alçacak dal verir.
8. Allah verince kimin oğlu, kimin kızı demez.

9. Analık usta, yumağı ufak yapar; çocuklar usta, ekmeği çifte kapar.
10. Arşın malı, kantar ile satılmaz.
11. Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar.
12. Hak deyince akan sular durur.
13. Hak yerde kalmaz.
14. Hak yerini bulur.
15. Herkesin arşınına göre bez vermezler.
16. Nereye gitsen okka dört yüz dirhem.

4.2.2. Dostluk (D.2)

1. Adam adama gerek olmasa her biri bir dağ başında olurdu.
2. An beni bir kozla, o da çürük çıksın.
3. Ata dostu oğla mirastır.
4. Baş sallamakla kavuk eskimez.
5. Bin dost az, bir düşman çok.
6. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.
7. Bir günlük ölüye üç gün yiyecek gerek.
8. Bir selam bir hatır yapar.
9. Bir sürçen atın başı kesilmez.
10. Can canın yoldaşdır.
11. Derdini söylemeyen derman bulamaz.
12. Devletlinin karnı gen gerek.
13. Dost başa bakar, düşman ayağa.
14. Dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur.
15. Dost dostun eğerlenmiş atıdır.
16. Dost için ölmeli, düşman için dirilmeli.
17. Dost kara günde belli olur.
18. Dostun attığı taş baş yarmaz.
19. Dostun odu cehennem odundan beterdir.
20. Dügün el ile harman yel ile.
21. El el ile değirmen yel ile.
22. Er lokması er kursağında kalmaz.

23. Eski dost düşman olmaz, yenisinden vefa gelmez.
24. Garibe bir selam bin altın değer.
25. Gönül bir sırça saraydır, kırılırsa yapılmaz.
26. Gönülden gönüle bir yol vardır.
27. Gülü seven dikenine katlanır.
28. Hasta ol benim için, öleyim senin için.
29. Hayır dile eşine (komşuna), hayır gele başına.
30. Her şeyin yenisi, dostun eskisi.
31. İt yal yediği kapıyı bekler.
32. İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı.
33. İyilik eden iyilik bulur.
34. İyilik yap denize at, balık bilmezse Halik bilir.
35. İyilik iki baştan olur.
36. Kazanırsan sen dost kazan, düşmanı anan da doğurur.
37. Komşu ekmeği komşuya borçtur.
38. Komşunu iki inekli iste ki kendin bir inekli olasın.
39. Koy avucuma, koyayım avucuna.
40. Köpek sahibini ısırılmaz.
41. Sadık dost akrabadan yeğdir.
42. Sen dost kazan; düşman ocağın başından çıkar.
43. Sürüden ayrılanı kurt kapar.
44. Yakın (hayırlı) dost (komşu) hayırsız hısımdan (akrabadan) yeğdir.
45. Yarım elma, gönül alma.
46. Yiğit yiğide at bağışlar.
47. Yoldan kal, yoldaştan kalma.

4.2.3. Dürüstlük (D.3)

1. Acar tazı çullu da belli olur, çulsuz da.
2. Adamın iyisi alışverişte belli olur.
3. Ağanın gözü, yiğidin sözü.
4. Ak koyun ak bacağından; kara koyun kara bacağından asılır.
5. Allah doğrunun yardımcısıdır.

6. Allah'ın bildiği kuldandan saklanamaz.
7. Almadığın hayvanı kuyruğundan tutma.
8. Altın pas tutmaz.
9. Altın yerde paslanmaz, taş yağmurdan ıslanmaz.
10. Ardıcın kz olmaz, yalancın sözü olmaz.
11. Arife günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara çıkar (olur).
12. Asil ile taş taşı, bedasıl ile yeme aşı.
13. Asıl azmaz, bal kokmaz; (Kokarsa kaymak kokar, aslında ayran var).
14. Az ada, çok de.
15. Baca eğri de olsa duman doğru çıkar.
16. Deveye bindikten sonra çalı ardına gizlenilmez.
17. Doğruluk dost kapısı.
18. Doğrunun yardımcısı Allah'tır.
19. Doğru söz yemin istemez.
20. Dost acı söyler.
21. Dost dostun ayıbını yüzüne söyler.
22. Eğri oturalım, doğru konuşalım.
23. Emanete hıyanet olmaz.
24. Güneş balçıkla sıvanmaz.
25. Görünen köy kılavuz istemez.
26. Haklı söz haksızı Bağdat'tan çevirir.
27. İki kere iki dört eder.
28. İnsan sözünden, hayvan yularından tutulur.
29. İt rr, kervan yürür.
30. Kalaylı bakır kflenmez.
31. Mızrak çuvala sığmaz.
32. Ramazanda yalan söyleyenin bayramda yüzü kara olsun.
33. Söz ağızdan çıkar.
34. Söz verme, verdinse dönme.
35. Türk'n akklı gözünde.
36. Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.

37. Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.
38. Yalancıyı kaçtığı yere kadar kovalamalı.
39. Yanlış hesap Bağdat'tan döner.
40. Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol.
41. Yiğidin sözü, demirin kertiği.

4.2.4. Öz Denetim (D.4)

1. Aç doymam, tok acıkmam sanır.
2. Ağır basar, yeğni kalkar.
3. Ağır kazan geç kaynar.
4. Ağırılık altın kale, hafiflik başa bela.
5. Ağır ol batman gel (döv, gelesin, dövesin).
6. Ağır otur ki bey (ağa, molla) desinler.
7. Ağır taş batman döver (yerinden oynamaz).
8. Ağır yongayı yel kaldırmaz.
9. Ağzın karnından büyük olmasın.
10. Akça akıl öğretir, don yürüyüş.
11. Akıl adama sermaye.
12. Akıl için yol birdir.
13. Akılları pazara çıkarmışlar, herkes yine kendi aklını almış.
14. Akıllı söylemeden düşünür, akılsız düşünmeden söyler.
15. Akıl olmayınca ne yapsın sakal.
16. Akılsız başın cezasını ayak çeker.
17. Akılsız iti yol kocatır.
18. Akılsız kasabın gerisine kaçır masadı.
19. Akıl yaşta değil baştadır.
20. Aklına geleni işleme, her ağacı taşlama.
21. Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır.
22. Al gömlek gizlenemez.
23. Allı yelek, pullu yelek; gömlek yok canfes neye gerek?
24. Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim.
25. Arslan yattığı yerden belli olur.

26. Aslını saklayan, haramzadedir.
27. Aşını, eşini, işini bil.
28. Aş tuz ile tuz oran ile.
29. Atılan ok geri dönmez.
30. Atın ürkeği, yiğidin korkağı.
31. Ayağını yorganına göre uzat.
32. Ayda bir gel dostuna, kalksın ayak üstüne; günde bir gel dostuna, yatsın sırtı üstüne.
33. Ayağını sıcak tut, başını serin; gönlünü ferah tut, düşünme derin.
34. Az söyle, çok dinle.
35. Baktın ki kar havası, eve gel kör olası.
36. Balık ağa girdikten sonra akli başına gelir.
37. Baş dille tartılır.
38. Beş kuruşun varsa beş yere düğümle.
39. Bıçağı kestiren kendi suyu, insanı sevdiren kendi huyu.
40. Bir pire için bir yorgan yakılmaz.
41. Boğaz dokuz (kırk) boğumdur.
42. Borçtan korkan kapısını büyük açmaz.
43. Buğday Hicaz'a giderken arpaya "ince yufkaya karışma" demiş.
44. Bülbülün çektiği dili belasıdır.
45. Büyük lokma ye büyük söyleme.
46. Çoğu zarar, azı karar.
47. Çok açılma, soğuk alırsın.
48. Çok bilen çok yanılır.
49. Çok incelme koparsın.
50. Çok konuşan çok yanılır.
51. Çok koşan çabuk yorulur.
52. Damlaya damlaya göl olur.
53. Deli deli akamı, bura bura tıklarlar.
54. Derin su yavaş akar.
55. Destursuz başa girilmez.
56. Deve boynuz ararken kulaktan olmuş.

57. Dibi görünmeyen sudan geçme.
58. Dilim seni dilim dilim dileyim, başına geleni senden bileyim.
59. Dünyanın ucu uzundur.
60. Düşüne düşünme görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi.
61. Edebi edepsizden öğren.
62. El ağzına bakan karısını tez boşar.
63. El kazanı ile aş kaynamaz.
64. Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz.
65. Erine göre bağlı başını, tencerene göre kaynat aşını.
66. Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme; kimi uzun der, kimi kısa.
67. Gem almayan atın ölümü yakındır.
68. Gezen ayağa taş değer.
69. Güvenme varlığa, düşersin darlığı.
70. Haddini bilmeyene bildirirler.
71. Harmanı yakarım diyen, orağa yetişmemiş.
72. Her deliğe (taşın altına) elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan.
73. Herkes aklını pazara çıkarmış (mezada vermiş), yine kendi aklını almış (beğenmiş).
74. Herkes bildiğini okur.
75. Herkese tükürüğü bal.
76. Herkes evinde ağadır.
77. Herkes kârının rengine boyanır.
78. Her koyun kendi bacağından asılır.
79. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır.
80. İrmaktan geçerken at değiştirilmez.
81. İsramadığın eli öp başına koy.
82. Işığını akşamdan önce yakan sabaha çırasında yağ bulamaz.
83. İbadet de gizli, kabahat de.
84. İki dinle bir söyle.
85. İki ölç, bir biç.
86. İnsan kendini beğenmese çatlar ölür.
87. İsteddiğini söyleyen, istemediğini iştir.

88. İşten artmaz dişten artar.
89. Kalkacağına yere oturma.
90. Kan kus, 'kızılılık şerbeti içtim' de.
91. Karga yavrusuna bakmış, "benim ak pak evladım" demiş.
92. Katıra "baban kim?" demişler, "dayım at" demiş.
93. Kaz kazla, daz dazla, kel tavuk kel (topal) horozla.
94. Kendi düşen ağlamaz.
95. Kesilen baş bir daha yerine konmaz.
96. Kimse ayranım ekşi demez.
97. Kimseden kimseye hayır yok.
98. Kişi arkadaşından bellidir.
99. Köyden köye it ürümez.
100. Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl.
101. Öfkeyle kalkan zararlar oturur.
102. Ölüm var, dirim var.
103. Önce düşün sonra söyle.
104. Pazarda herkes ambarındaki unu kadar konuşur.
105. Pek yaş olma sıkılırsın; pek de kuru olma, kırılırsın.
106. Sen sen, ben ben.
107. Serkeş öküz son soluğu kasap dükkânında alır.
108. Söz biliyorsan söyle, inansınlar; bilmiyorsan söyleme, seni bir adam sansınlar.
109. Söz gümüşse sükût altındır.
110. Sözü bil, pişir; ağzını der, devşir.
111. Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir.
112. Sütten ağzı yanan, ayranı üfleyerek içer.
113. Tatarın kılavuza ihtiyacı yoktur.
114. Ulu sözü dinlemeyen, uluyakalır.
115. Ürümelerini bilmeyen köpek, sürüye kurt getirir.
116. Üveye etme, özünde bulursun; geline etme kızında bulursun.
117. Vakitsiz öten horozun başını keserler.
118. Yeğniyi yel alır, ağır yerinde kalır.

119. Yengece “niçin yan yan gidersin?” demişler; “serde kabadayılık var” demiş.
120. Yılana yumuşak diye el sunma.
121. Yol bilen kervana katılmaz.

4.2.5. Sabır(D.5)

1. Acele ile menzil alınmaz.
2. Acele işe şeytan karışır.
3. Acele yürüyen yolda kalır.
4. Acı acıyı keser (bastırır), su sancıyı, (Acı acıya, su sancıya).
5. Acıdan kimse ölmemiş (Acıdan ölmüş yok).
6. Açılan solar, ağlayan güler.
7. Adam (insan) yanıla yanıla, pehlivan yenile yenile.
8. Ağır git ki yol alsın.
9. Allah fakarayı sevindirmek isterse önce eşeğini yitirtir, sonra buldurur.
10. Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar.
11. Allah sabırlı kulunu sever.
12. Allah sevdiğine dert verir.
13. Allah’tan umut kesilmez.
14. Altın ateşte, insan mihnette belli olur.
15. At arıklıkta, yiğit gariplikte.
16. At at oluncaya kadar sahibi mat olur.
17. Ayı görmeden bayram etme.
18. Ayın on beşi karanlık, on beşi aydınlıktır.
19. Başa gelen çekilir.
20. Çabalama ile çarık yırtılır.
21. Çıkmadık candan umut kesilmez.
22. Çiftçinin karnını yarmışlar, kırk tane “gelecek yıl” çıkmış.
23. Çocuk düşe kalka büyür.
24. Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.
25. Değirmene gelen nöbet bekler.

26. Demircinin canı demirden berk gerek.
27. Dil ebsem (olsa) baş esendir.
28. Dünyayı umutla yemişler.
29. Er oyunu üçe kadar.
30. Geç olsun da güç olmasın.
31. Gün doğmadan neler doğar.
32. Hamama giren terler.
33. Hastalık kantarla girer, miskalle çıkar.
34. Her inişin bir yokuşu vardır.
35. Her vaktin bir padişahı var.
36. İş olacağına varır.
37. İven sinek süte düşer.
38. Kara gün kararıp kalmaz.
39. Karpuz kabuğunu görmeden denize girme.
40. Meramın elinden bir şey kurtulmaz.
41. Merdiven ayak ayak çıkılır.
42. Sabah ola hayır ola.
43. Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır.
44. Sabırla koruk helva olur, dut yaprağı atlas.
45. Sabreden derviş, muradına ermiş.
46. Sabreyle işine, hayır gelsin başına.
47. Sabrın sonu selamettir.
48. Saçım ak mı, kara mı? – Önüne düşünce görürsün.
49. Sayılı gün tez geçer.
50. Son gülen iyi güler.
51. Tekkeyi bekleyen çorbayı içer.
52. Zahmetsiz rahmet olmaz.

4.2.6. Saygı (D.6)

1. Acıklı başta akıl olmaz.
2. Aça kuru ekme bal helvası gibi gelir (Aça arpa ekmeği etten lezzetli gelir).

3. Aç (arık) at yol almaz, aç (arık) it av almaz.
4. Aç ayı oynamaz.
5. Açık yaraya tuz ekilmez.
6. Aç ile dost olayım diyen peşin karnını doyursun.
7. Açlık ile tokluğun arası yarım yufka (bir dilim, bir lokma ekmek).
8. Aç yanında sarpın kurcalanmaz.
9. Adam adamdan korkmaz, utanır (hatır sayar).
10. Adam adamdır, olmasa da pulu; eşek eşektir, olmasa da çulu (atlastan olsa çulu).
11. Adam adam, pehlivan başka adam.
12. Ağaç meyvesi olunca başını aşağı salar.
13. Ağanın alnı terlemezse ırgatın burnu kanamaz.
14. Akıl akıldan üstündür.
15. Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar.
16. Allah insana iki kulak bir ağız vermiş.
17. Altın eşik gümüş eşiğe muhtaç olur.
18. Altın kepeğe muhtaç.
19. Arık öküze, bıçak olmaz (çalınmaz).
20. Arpa samanyıla, kömür dumanıyla.
21. Ata binersen Allah'ı, attan inersen atı unutma.
22. Ata dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli.
23. Ayıpsız dost isteyen, dostsuz kalır.
24. Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulamaz.
25. Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez.
26. Az kaz, uz kaz, boyunca kaz.
27. Az olsun, öz olsun.
28. Azıcık aşım, kaygısız başım.
29. Başa gelmeyince bilinmez.
30. Başak büyüdükçe boynunu eğer.
31. Berberin solumazı, tellağın terlemezi, kahvecinin söylemezi.
32. Beyden gelen bey sayılır.
33. Bin bilsen de bir bilene danış.

34. Bilmemek ayıp değil, sormamak (öğrenmemek) ayıp.
35. Bir başa bir göz yeter.
36. Biri bilmeyen bini hiç bilmez.
37. Bir senden büyüğün, bir de senden küçüğün sözünü dinle.
38. Borçlunun dili kısa gerek.
39. Buyuran ağız yorulmamış.
40. Bükemediğın eli öp, başına koy.
41. Canı cana ölçmeli.
42. Çağrıldığın yere erinme, çağrılmadığın yere görünme.
43. Çanağa ne doğrarsan kaşığında o çıkar.
44. Çuhayı fırçayla, kadifeyi elle.
45. Dağ yürümezse abdal yürür.
46. Damdan düşen, damdan düşenin halini bilir.
47. Danışan dağı aşmış, danışmayanın yolu şaşmış.
48. Dikensiz gül olmaz.
49. Duvarın beri yüzü beri, öte yüzü öte.
50. Elçiye zeval olmaz.
51. El elden üstündür.
52. El (etek) öpmekle ağız (dudak) aşınmaz (kirlenmez).
53. Er gönülü ibrişim, dolaşırsa açılmaz.
54. Gelene git denilmez.
55. Gönül kimi severse güzel odur.
56. Gülme komşuna gelir başına.
57. Hal halin yoldaşdır.
58. Herkesin ettiği yoluna gelir.
59. Herkes ne ederse kendine eder.
60. İki kişi başında fes yok derse başını yokla.
61. İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez; tatlı dilinden başka nesi var?
62. İnsan kıymetini insan bilir.
63. İş amana binince kavga uzamaz.
64. İte vurmazlar sahibinin hatırı var diye.
65. Kaçanı kovmazlar, yıkılanı vurmazlar.

66. Kanaat gibi devlet olmaz.
67. Kel yanında kabak anılmaz.
68. Kepenek altında er yatar.
69. Kim düşer daldan, o bilir halden.
70. Komşu hakkı, Tanrı hakkıdır.
71. Komşun kör ise sen kıpa bak.
72. Kul kullanan, bir gözünü kör, bir kulağını sağır etmeli.
73. Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.
74. Latife latif gerek.
75. Malı mala canı cana ölçmeli.
76. Ne doğrarsan aşına, o çıkar kaşığına.
77. Ne ekersen onu biçersin.
78. Ne oldum dememeli, ne olacağım demeli.
79. Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele.
80. Öpülecek el ısırılmaz.
81. Sana taşla vurana, sen aşla vur.
82. Say beni, sayayım seni.
83. Sen bilirsin deyince kavga olmaz.
84. Siyah inekten beyaz süt sağılır.
85. Soran yanılmamış.
86. Su küçüğün, sofraya (söz) büyüğün.
87. Ulular köprü olsa basıp geçme.
88. Ummadığım taş baş yarar.
89. Vardığın yer körse gözünü kapa.
90. Varışına gelişim, tarhana aşına bulgur aşım.
91. Yerdeki yüze basılmaz.
92. Zorla güzellik olmaz.

4.2.7. Sevgi (D.7)

1. Ada bana, adayım sana.
2. Ağaç, ağaç içinde büyür.
3. Ağaç yaprağı ile gürler (güzeldir).

4. Ağızdan burun yakın, kardeşten karın.
5. Ağlarsa anam ağlar, başkası (kalanı) yalan ağlar.
6. Amca baba yarısıdır.
7. Ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz.
8. Ana ile kız, helva ile koz.
9. Analı kuzu, kınalı kuzu.
10. Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez).
11. Anam babam kesem, elimi soksam yesem.
12. Ana, yürekten yana.
13. Âşık Bağdat uzak (ıрак) değil (gelmez). (Dervişe “Bağdat’ta pilav var” demişler, “yalan değilse ıрак değil” demiş.)
14. Aşk olmayınca meşk olmaz.
15. Atasını tanımayan Allah’ını tanımaz.
16. Ayı sevdiği yavrusunu hırpalar.
17. Balın âlâsı (tazesı) oğulun tazesinden.
18. Beş parmağın hangisini kessen acımaz?
19. Dağda gez, belde gez insafı elden bırakma.
20. Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan.
21. Dört atanın dördü de hak.
22. Eğilen baş kesilmez.
23. El vergisi, gönül sevgisi.
24. Et ile tırnak arasına girilmez.
25. Et tırnaktan ayrılmaz.
26. Hatır alma bir elma.
27. Hatır için çiğ tavuk yenir.
28. İki gönül bir olursa samanlık seyran olur.
29. Kardeşim olsun da kanlım olsun.
30. Kardeş kardeşi atmış, yar başında tutmuş.
31. Karpuz (kavun, karpuz) kökeninde büyür.
32. Kişi ne yaparsa kendine yapar.
33. Nikâhta keramet vardır.
34. Ot kökü üstünde biter.

35. Sev beni, seveyim seni.
36. Teyze, ana yarısıdır.
37. Yalnızlık, Allah'a mahsustur.
38. Yuvayı dişi kuş yapar.

4.2.8. Sorumluluk (D.8)

1. Adam olana bir söz yeter.
2. Ağaca dayanma kurur (çürür), adama (insana) dayanma ölür.
3. Ağalık (beylik) vermekle, yiğitlik vurmakla (-dır).
4. Ağanın gözü ata tımardır.
5. Ağanın gözü ineği semiz eder.
6. Ak akçe kara gün içindir.
7. Akşamın işini sabaha koyma.
8. Alacakla verecek (borç) ödenmez.
9. Al gününde al, ver gününde ver.
10. Âlim unutmuş, kalem unutmamış.
11. Ana hakkı Tanrı hakkı.
12. Aşure yemeye giden kaşığı taşıır.
13. Ata binen nalını, mihini arar.
14. Atına bakan ardına bakmaz.
15. Ay ayakta, çoban yatakta; ay yatakta, çoban ayakta.
16. Azıksız yola çıkanın iki gözü el torbasında kalır.
17. –Baba himmet. –Oğul hizmet.
18. Baba malı tez tükenir, evlat gerek kazana.
19. Baş olan boş olmaz.
20. Beş para giren ev yıkılmamış.
21. Bin merak, bir borç ödemez.
22. Bin ölçüp bir biçmeli.
23. Bir mih bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır.
24. Borç iyi güne kalmaz.
25. Borç ödemekle, yol yürümele tükenir.
26. Bugünkü işini yarına bırakma.

27. Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin.
28. Erim er (yiğidim yiğit) olsunda yerim (durağım) çalı (kaya) gibi olsun.
29. Eşeği dama çıkarın yine kendi indirir.
30. Eşeğini sağlam bağla, sonra Allah'a ısmarla.
31. Evli evinde köylü köyünde gerek.
32. Gece yağar gündüz açar, yıl düzgünlüğü; erkek söyler kadın susar, ev düzgünlüğü.
33. Hamala semeri yük olmaz.
34. İsmarlama hac, hac olmaz.
35. İhmalin devlete zararı var.
36. Koça (öküze) boynuzu yük değil.
37. Kurda "neden boynun (ensen) kalın?" demişler, "işimi kendim görürüm de ondan" demiş.
38. Tevekkelin gemisi batmaz.

4.2.9. Vatanseverlik (D.9)

1. Aç gezmekten tok ölmek yeğdir.
2. Aç gözünü, (yoksa) açarlar gözünü.
3. Açık ağız aç kalmaz.
4. Adam (adamın iyisi) iş başında belli olur.
5. Ağanın malı çıkar, uşağın canı.
6. Ağlamakla yâr ele girmez.
7. Ağustosta beyni kaynayanın zemheride kazanı kaynar.
8. Ahali isterse padişahı tahttan indirir.
9. Akan su yosun tutmaz.
10. Akarsu çukurunu kendi kazar (Su yatağını bulur).
11. Araba ile tavşan avlanmaz.
12. Ar dünyası değil, kâr dünyası.
13. Arı gibi eri olanın, dağ kadar yeri olur.
14. Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun.
15. Bakan yemez, kapan yer.
16. Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.

17. Baskısız (çivisiz) tahtayı yel (el) alır, yel(el) almazsa sel (yel) alır.
18. Baş başa bağlı, baş da şeriata (yasaya, padişaha).
19. Başın başı, başın da başı vardır.
20. Baş kes, yaş kesme.
21. Bin işçi, bir başçı.
22. Boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir.
23. Bülbülü altın kafese koymuşlar, “ah vatanım” demiş.
24. Çiğnemedenden yutulmaz.
25. Devlet adama ayağıyla gelmez.
26. Ekmeden biçilmez.
27. Elden yiyen börkmüş, keseden yiyen çökmüş.
28. Emek olmadan yemek olmaz.
29. En kolay iş yemek, çiğnemedenden yutulmaz.
30. Erken kalktım işime, şeker kattım aşıma.
31. Er olan ekmeğini taştan çıkarır.
32. Eşkin eve gelmiş, yorga yolda kalmış.
33. Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp.
34. Faydasız baş mezara yaraşır.
35. Gençlikte para kazan, kocalıkta kur kazan.
36. Gezen kurt aç kalmaz.
37. Hazıra dağlar dayanmaz.
38. Her çok, azdan olur.
39. İki el bir baş içindir.
40. İnsan doğduğu yerde değil, doyduğu yerde.
41. İş insanın kalayı.
42. İşleyen demir pas tutmaz.
43. İt sürü para kazan.
44. Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar.
45. Kazanmayanın kazanı kaynamaz.
46. Kısmet gökten zembille inmez.
47. Nerde birlik, orda dirlik.
48. Nerde hareket, orda bereket.

49. Sanat altın bileziktir.
50. Sen işlersen mal işler, insan öyle genişler.
51. Sen kazan da düşmana kalsın.
52. Şeriatın kestiği parmak acımaz.
53. Toprağı işleyen ekmeği dişler.
54. Ya işten artar, ya dişten.
55. Yaş kesen, baş keser.
56. Yatan aslandan gezen tilki yeğdir.
57. Yatan öküze yem yok.
58. Yavuz at yemini arttırır.
59. Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer.
60. Yazın yanmayan, kışın ısınamaz.
61. Yol yürümekle, borç ödemekle tükenir.
62. Yularsız ata binilmez.
63. Yumurtlayan tavuk bağırgan olur.
64. Yurdun otlusundan kutlusu yeğdir.
65. Zahirenin (çiftçinin) ambarı sabanın ucundadır.

4.2.10. Yardımseverlik (D.10)

1. Adam adama (gene, her zaman) gerek olur, (iki serçeden börek olur).
2. Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil (Adam adama yük olmaz).
3. Ağaç düşse de yakınına yaslanır.
4. Allah kulundan geçmez.
5. Aman diyene kılıç kalkmaz.
6. Armut dalının dibine düşer.
7. Astar bol olmayınca yüze gelmez.
8. Az el aş kotarır, çok el iş kotarır.
9. Az veren candan, çok veren maldan.
10. Balta sapını yonamaz.
11. Bir ağacın gölgesinde bir sürü yatar.
12. Bir el bir eli yıkar, iki el de yüzü yıkar.

13. Bir elinin verdiğini öbür elin görmesin.
14. Bir elin nesi var, iki elin sesi var.
15. Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok?
16. Dünya malı dünyada kalır.
17. El eli yıkar, iki el de yüzü yıkar.
18. Gökten yere yağar, yerden göğe değil.
19. Gören gözün hakkı vardır.
20. Harman yel ile düğün el ile.
21. Her sakaldan bir tel çekseler, köseye sakal olur.
22. İmece günü bulutlu, görmeyene ne mutlu.
23. İslâm'ın şartı beş, altıncısı insaf demişler.
24. Kiminin parası, kiminin duası.
25. Komşuda pişer bize de düşer.
26. Komşu komşunun külüne muhtaçtır.
27. Lokma karın doyurmaz, şefkat arttırır.
28. Mürüvvete endaze olmaz.
29. Ne verirsen elinle, o gider seninle.
30. Taş taşa söykenir.
31. Tek kanatla kuş uçmaz.
32. Üşüntü köpek mandayı paralar.
33. Var eli titremez.
34. Var evi kerem evi, yok evi elem evi.
35. Varını veren utanmamış.
36. Veren eli herkes öper.
37. Veren eli kimse kesmez.
38. Yalnız öküz, çifte koşulmaz.
39. Yalnız taş duvar olmaz.
40. Yiğidin malı meydandadır.
41. Yiğidin yiğe ekmeği ödünç, kötüye sadaka.
42. Zengin silkinse fakir bay olur.

Tablo 4.2.1. Atasözleri Sözlüğünde Yer Alan Atasözlerinin Kök Değerler Bakımından Sayısal İfadesi Tablosu

KÖK DEĞERLER	ADET	DAĞILIM YÜZDESİ
D.1. ADALET	16	% 2,8
D.2. DOSTLUK	47	% 8,67
D.3. DÜRÜSTLÜK	41	% 7,23
D.4. ÖZ DENETİM	121	% 21,88
D.5. SABIR	52	% 9,40
D.6. SAYGI	92	% 16,63
D.7. SEVGİ	38	% 6,87
D.8. SORUMLULUK	38	% 6,87
D.9. VATANSEVERLİK	65	% 11,75
D.10. YARDIMSEVERLİK	42	% 7,59
TOPLAM	552	% 100

Sayısal veriler incelendiğinde, 10 kök değere ait 552 atasözü tespit edilmiştir. En fazla (121 adet/ % 21,88) ‘öz denetim’ değerini yansıtan atasözüne rastlandığı görülmektedir. Bunu sırasıyla takip eden değerler ve atasözleri sayısı şu şekildedir: ‘Saygı’ (92 adet/ % 16,63), ‘vatanseverlik’ (65 adet/ % 11,75), ‘sabır’ (52 adet/ % 9,40), ‘dostluk’ (48 adet/ 8,67), ‘yardımseverlik’ (42 adet/ %7,59), ‘dürüstlük’ (40 adet/ % 7,23), ‘sevgi ve sorumluluk’ (38 adet/ % 6,87), ‘adalet’ (16 adet/ % 2,8).

Atasözleri deneyimlere dayanan, herkesin kabul ettiği ve benimsediği düşüncelerdir. Ancak atasözleri içinde, bir toplumun değer yargılarını yansıtmayan, tamamen zıt olan veya içinde argo kelimeler barındıranlar da vardır. İçinde argo ifade bulunup yukarıda belirtilen herhangi bir değeri yansıtan atasözleri de vardır. Ancak bu çalışmada 5, 6, 7 ve 8. sınıfların Türkçe dersinde değerler eğitimi için kullanılabilir atasözleri tespit edilmeye çalışıldığı için olumsuz örnek oluşturabilir düşüncesiyle içinde argo ifadelerin yer aldığı atasözleri bir değer yansıtmış olsa da alınmamıştır.

Atasözlerini incelediğimizde kimi atasözlerinin birbiriyle ve genelle çelişiyormuş gibi bir anlam içerdiğini görürüz. Bazı örnekleri şu şekildedir:

1. İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak olmazdı./ İyilik eden iyilik bulur.

2. Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar./Yalancının mumu yatsıya kadar.
3. Düşenin dostu olmaz./Dost kara günde belli olur.
4. İyi insan lafının üstüne gelir. / İti an çomağı hazırla.
5. Öfke baldan tatlıdır./Öfkeyle kalkan zararlarla(zıyanla) oturur.
6. Evdeki hesap çarşıya uymaz./ Bin ölçüp bir biçmeli.
7. Misafir misafiri (dilenci dilenciye) istemez (sevmez), ev sahibi ikisini de./
8. Misafir kismetiyle gelir.
9. Merhametten maraz doğar (hâsıl olur)./İyilik et denize at balık bilmezse Halik bilir.
10. Bal bal demekle ağız tatlanmaz./ Bir adama kırk gün deli dersin deli olur.
11. Akıl olmayınca başta, ne kuruda biter ne yaşta./Akıllı düşününceye kadar deli oğlunu everir.

Bu şekilde çelişkili anlam içeren atasözlerine rastlamak mümkündür. Yani bir atasözünde yalan söylemenin kötü sonuçlar doğuracağından bahsederken; bir diğer atasözü doğru söylemenin kötü sonuçlarından bahseder. Bunun gibi bir atasözü öfkeyi överken; başka bir atasözü öfkeyi yermektedir. Birbiriyle çelişkili olan atasözlerinin hepsi kural gibi söylenmiş olmakla birlikte doğru yargılı olmayanlar, ya taşlamadır ya toplumla alaydır ya uyarmadır ya yermedir ya da bir kötümserlik ve öfke anlatımıdır. Bunlar doğru şeyler söylemek için değil, toplumca benimsenmek gibi bir genelliği bulunan ruh hallerini yansıtmak için ortaya çıkmışlardır (Aksoy, 2017: 30). Ama atasözlerinin özellikleri ve yansıttığı değerler düşünüldüğünde, eğitimsel işlevinin ağır bastığı görülmektedir. Atasözleri bireylere kazandırılacak pek çok insanî değer içermektedir. Bu çalışmada ortaokul öğrencileri için değerleri yansıtan atasözleri tespit edilirken yeni müfredatta belirlenen 10 kök değer seçilmiştir. Ancak değer sayısı artırıldığında atasözü sayısı da artacaktır. Çünkü neredeyse atasözlerinin tamamında bireylere değer yargıları kazandırma gibi bir işlevden söz edilebilir. Bazı olumsuz ifadelerin yer aldığı atasözlerinde de yine insanlara yanlış gösterip doğruya yönlendirme amaçlanmıştır. Bu yönden

bakıldığında atasözlerinin değerler eğitimi verilirken etkili bir araç olduğu görülmektedir.

Değerler eğitiminde hangi atasözlerinin kullanılabileceğine dair Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü incelenip, belirlenen 10 kök değere ait atasözleri tespit edildikten sonra ders kitaplarından yeni müfredata göre hazırlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabı atasözleri varlığı bakımından incelenmiştir. Ders kitabındaki atasözleri tespit edildikten sonra Atasözleri Sözlüğünden tespit edilen atasözleri ile karşılaştırılmıştır. Aynı değeri yansıtan atasözleri gruplandırılmıştır.

4.3. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Atasözleri ve Tespit Edilen Değerlerle Eşleştirme

1. Damdan düşen damdan düşenin halini bilir. (D. 6)
2. Ateş düştüğü yeri yakar.
3. Danışan dağları aşmış danışmayan düz yolda şaşmış. (D. 9)
4. Birlikten kuvvet doğar. (D. 10)
5. Duvara dayanma yıkılır, insana dayanma ölür. (D.4)
6. Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz. (D. 10)
7. Sabır acıdır meyvesi tatlıdır. (D. 5)
8. Gülü seven dikenine katlanır. (D. 2)
9. Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur. (D.5)
10. Ayağını yorganına göre uzat.(D.4)
11. Sürüden ayrılan kuzuyu kurt kapar. (D. 2)
12. Ağaç yaş iken eğilir.
13. Kabahat samur kürk olsa kimse sırtına almaz.
14. Ne ekersen onu biçersin.(D. 6)
15. Taşıma su ile değirmen dönmez.
16. Keskin sirke küpüne zarardır.
17. Üzüm üzüme baka baka kararır.
18. Bülbülün çektiği dilinden. (D. 4)
19. Çok sözünü az söyle, az sözünü öz söyle. (D. 4)
20. İyilik eden iyilik bulur. (D. 2)

21. Bakarsan bağ bakmazsan dağ olur. (D. 9)
22. İşleyen demir pas tutmaz. (D. 9)
23. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır. (D.4)
24. Akıl akıldan üstündür. (D. 6)
25. Güneş girmeyen eve doktor girer.
26. Her işin başı sağlıktır.
27. Can boğazdan gelir.

5. sınıf Türkçe ders kitabı incelendiğinde 27 tane atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden 18 tanesi kök değerleri yansıtan atasözleridir. 9 tanesi ise belirlenen 10 kök değeri yansıtmayan ancak anlamlarına bakıldığında 10 kök değerinin dışında farklı değerlere uygun atasözleridir.

Kitapta verilen atasözleri yansıttığı değerlere göre gruplandırıldığında şu sonuçlar çıkıyor:

Tablo 4.3.1. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Bulunan Atasözlerinin Kök Değerlere göre Sayısal İfadesi Tablosu

S.NO:	KÖK DEĞERLER	ATASÖZLERİ SAYISI (f)	DAĞILIM YÜZDESİ
1.	D.1.Adalet	0	% 0
2.	D.2. Dostluk	3	% 15,7
3.	D.3.Dürüstlük	0	% 0
4.	D.4. Özdenetim	5	% 26,3
5.	D.5. Sabır	2	% 10,5
6.	D.6. Saygı	3	% 15,7
7.	D.7.Sevgi	0	% 0
8.	D.8.Sorumluluk	0	% 0
9.	D.9.Vatanseverlik	3	% 15,7
10.	D.10. Yardımseverlik	2	% 10,5
	TOPLAM	18	%100

Kitapta yer alan atasözleri sözlükteki değerleri yansıtan atasözleriyle eşleştirilmiştir. 18 atasözü bu araştırmada seçilen 10 kök değerle belirlenen atasözleriyle uyumludur. 9 atasözü de 10 kök değeri dışında farklı değerleri yansıtmaktadır. Mesela tutumlu olmayı öğütleyen atasözü var. Eğitimin önemini

anlatan atasözü var. Bu şekilde farklı açılardan öğrencilere ders veren, öğüt veren atasözleri de mevcuttur. Bir tane de Kızılderili atasözü vardır (Komşunun hakkında karar vermeden önce iki ay onun mokasenleriyle yürü.).

Atasözlerinin kitapta görünümüne bakıldığında daha çok ‘Erdemler’ temasında atasözlerine rastlanmaktadır. 21 tane atasözü bu temada yer almaktadır. Bu atasözlerinden 16 tanesi 10 kök değerle ilgilidir. Ayrıca etkinliklerden 6 tanesi de atasözleriyle değerler eğitimine yöneliktir. Bu da gösteriyor ki, atasözleri değerler eğitiminde kullanıma uygun malzemelerdir.

Kitapta yer alan atasözlerinin yansıttığı değerler sıralamasında en fazla ‘özdenetim ve saygı’ değerine rastlanmıştır. 5. sınıf öğrencilerine davranışları kontrol etme ve alçakgönüllü olup, başkalarına kendine davranılmasını istediği gibi davranma şeklinde alt değerleri yansıtan ‘saygı ve özdenetim’ değerlerinin verilmesi etkili bir kazanım olacaktır. Saygı çerçevesinde olunca üstesinden gelinmeyecek durum yoktur. İnsanlar önce kendine saygı duymalı, kendisine saygısı olanın başkalarına da saygısı olur. Kendisinin hoşuna gitmeyen bir durumu karşısındaki insana da yapmaz. Diğer insanların kişiliklerine değer verir. Özellikle ‘Erdemler’ teması işlenirken birlik, beraberlik, dayanışma konulu atasözleri ile ilgili araştırma yapılması istenmiştir. Bu atasözlerine baktığımızda da seçilen 10 kök değerden dostluk, yardımseverlik ve vatanseverlik ile ilgili olduğu görülmektedir.

Kitapta yer alan atasözlerinin yansıttığı değerlere bakıldığında, 6 tane değer yansıtıldığı görülmektedir. Atasözleri Sözlüğü incelenirken atasözleri 10 kök değere göre gruplandırılmıştı. Türkçe kitabındaki atasözlerinde ise 6 değer yer aldığı görülmüştür. Bu değerler çoktan aza doğru şu şekildedir: özdenetim, saygı, dostluk, vatanseverlik, yardımseverlik, sabır.

4.4. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Atasözleri ve Değerleri Yansıtan Etkinlikler

Bu bölümde 5. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan etkinlikler atasözleri ve değerler bakımından incelenmiştir. Bu inceleme sonucu ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir:

1. Kitapta yer alan 1. temaya ait dinleme metni “Anlamak” şiirinde “Derse Hazırlık” bölümünde atasözleriyle ilgili etkinlik: “Damdan düşen damdan

düşenin halini bilir. Ateş düştüğü yeri yakar. Komşunun hakkında karar vermeden iki ay onun mokasenleriyle yürü.” atasözlerini açıklayınız

2. Kitapta yer alan 3. temada yer alan “Güvercin” metninde “Derse Hazırlık” bölümünde atasözleriyle ilgili etkinlik: Birlik, beraberlik ve dayanışmayla ilgili atasözlerini araştırınız, sınıf içinde arkadaşlarınızla paylaşarak anlamları üzerinde konuşunuz.

3. “Güvercin” metninin 4. etkinliğinde yer alan atasözleri çalışması: Verilen atasözlerinden hangileri metnin ana fikriyle aynı anlamdadır? “Birlikten kuvvet doğar. Danışan dağları aşmış, danışmayan düz yolda şaşmış. Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz. Duvara dayanma yıkılır, insana güvenme ölür.”

4. 3. Temada yer alan “Püf Noktası” metninde yer alan atasözleriyle ilgili etkinlik: Sabır acıdır, meyvesi .....” atasözünü tamamlayınız. Tamamladığınız atasözünde ne anlatılmak istenmiştir.

5. “Püf Noktası” metninin 1. etkinliğinde değerlerle ilgili çalışma: Okuduğunuz metinde aşağıdaki değerlerden hangisine ulaşılabilir? Sevgi, saygı, sabır, dürüstlük, dostluk, güven.

6. “Püf Noktası” metninin 8. etkinliğinde atasözleriyle ilgili çalışma: Aşağıda yer alan metni (Anadolu Atasözlerinde Özleşir) atasözleri ve deyimlere dikkat ederek okuyunuz.

7. “Püf Noktası” metninin 8. etkinliğinin b bölümünde yer alan değerler ve atasözleriyle ilgili çalışma: Aşağıda yer alan konulardan biriyle ilgili hikâye yazınız. Yazarken önceden öğrendiğiniz atasözleri ve deyimleri kullanınız.(Konular: saygı, sevgi, dürüstlük, sabır, dayanışma, iyilikseverlik, paylaşma, yardımlaşma...)

8. Kitapta yer alan 3. temanın dinleme metni olan “Adsız Çeşme” şiirinin “Hazırlık Çalışması” bölümünde atasözleriyle ilgili etkinlik: “İyilik eden iyilik bulur.” atasözünden ne anlıyorsunuz?

9. Kitapta 3. Tema Sonu Değerlendirme Sorularından 7. soru atasözleri ve değerlerle ilgilidir. Soruda bir paragraf verilmiş, paragrafın ana fikrini destekleyen atasözü sorulmuş. Paragrafta birlik ve beraberlikten söz edilmektedir.

10. Kitapta 7. temada yer alan dinleme metni “Bilinçsiz İlaç Kullanımı”nın 8. etkinliğinde atasözü ve değerlerle ilgili çalışma: 4-5 kişilik gruplar oluşturup aşağıdaki atasözlerinden birini seçip drama metni oluşturunuz. Yazdığınız metni

canlandırınız. (Atasözleri: Her işin başı sağlık. Can boğazdan gelir. Güneş girmeyen eve doktor girer.)

Bu etkinlikler incelendiğinde atasözleriyle değerler eğitimine uygun olanlar:1. 2. 3. 4. 7. 8. 9. ve 10. maddede yer alan etkinliklerdir. 5. maddedeki etkinlik sadece değerlere yönelik, 6. maddedeki ise sadece atasözlerine yöneliktir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu bölümde, araştırmada ulaşılan bulgular doğrultusunda ve araştırma sorularına ilişkin sonuçlar ortaya konulacak ve araştırma problemine yanıt olacak bir tartışma ortaya atılacaktır.

2005 yılından itibaren uygulanan öğrenci merkezli yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak Türkçe dersinin değerler eğitiminde kullanılabilecek bir yöntem ve programı olduğu görülmektedir. Her ne kadar açık bir şekilde Türkçe Öğretim Programında değerler eğitimi yer almasa da Türkçe dersinde kullanılan metinler ve sözlü kültürel ürünler değerler eğitimi için bulunmaz bir hazine niteliğindedir. Yapılan çalışmayla sözlü halk edebiyatı ürünlerinden biri olan atasözlerinin Türkçe eğitimi kapsamında, değerler eğitimi etkinliklerinde yer alması gereken türlerden olduğu saptanmıştır. Atasözlerinin konuları, yapıları, kullanılış biçimleri bakımından etkileyici gücü yadsınamaz özelliktedir. Her biri kendi içinde bir değerdir. Şekil ve anlam itibarıyla de her dönemde eğitimin bir parçası olmuştur.

Atasözleri kapsamları ve ilettikleri mesaj bakımından çok farklı değerleri yansıtabilmektedir. Atasözlerinin her birinde bir yaşanmışlık, bir tecrübe, bir nasihat vardır. Toplumsal hayata dair her alanda çıkarımda bulunan atasözleri değerleri örnekleme açısından da kullanışlıdır.

Yapılan incelemelerde kullanılan Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri Sözlüğünde, seçilen değeri örnekleyen birden fazla atasözü olduğu görülmüştür. Atasözleri ilettiği değerler bakımından çeşitlilik arz etmektedir. Sözlükte yer alan 2667 atasözünden 10 kök değerle uyumlu 552 atasözü tespit edilmiş olsa da geriye kalan 2114 atasözünde de olumlu mesajlar vardır. Bu araştırmada 552 tanesinin alınmasının sebebi 10 kök değerle uyumlu olmasıdır.

Türk millî eğitiminin genel amaçları, Türkçe dersi genel amaçlarından yola çıkarak, 2017 yılında müfredat değişimiyle belirlenen kök değerler göz önünde bulundurularak bu çalışmada incelenmek üzere 10 kök değer dikkate alınmıştır. Bu

değerlerin kimisi birbiriyle paralel yahut birbirini destekler niteliktedir. Ayrıca belirlenen değerler toplumun benimsediği evrensel nitelikte değerlerdir.

Değerleri örnekleyen atasözlerinin sayısına baktığımızda 552 atasözleriyle karşılaşmaktayız.

Değerler iyi olanı temsil eder. Olumsuz bir durumu öğütleyen bir değerden söz edilemez. Aynı şekilde atasözleri de yüzyıllar boyunca toplumsal değerleri yansıtarak ve nesilden nesile aktararak günümüze ulaştığı için olumsuz mesaj vermekten uzaktır. Bazı atasözleri ilk bakışta olumsuz yargı içeriyormuş gibi görülebilir ancak hangi durum üzerine söylendiği düşünüldüğünde hiç de görüldüğü gibi olmadığı anlaşılır. Bu açıdan değer yansıtan atasözlerine baktığımızda anlamını düşünerek karar vermek daha doğru olacaktır. Atasözlerinin yansıttığı değerleri tespit ederken sözlükte yer alan anlamları da dikkate alınmıştır.

Sözlükten değerleri yansıtan atasözleri tespit edildikten sonra yeni müfredata göre hazırlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabı da atasözleri bakımından incelenmiştir. Kitapta yer alan atasözlerinin belirlenen değerleri yansıtıp yansıtmadığına bakıldığında şu sonuç görülmüştür: Kitapta metinlerde veya etkinliklerde yer alan 28 atasözü vardır. Bunlardan 18 tanesi belirlenen 10 değerden 6 tanesini yansıtacak niteliktedir.

Yeni müfredata göre hazırlanan Türkçe ders kitabında belirlenen atasözleri ve değerlerden sonra, atasözleriyle değer eğitime yönelik etkinlik örnekleri olup olmadığı da incelenmiştir. Bu türden 10 tane etkinliğe rastlanmıştır. 10 tane etkinliğin 8'i doğrudan atasözleriyle değer eğitime yöneliktir. 1'i sadece atasözlerini ve 1'i de sadece değerleri konu alacak şekildedir.

Sözlükte değerleri yansıtan atasözleri sayısına bakıldığında ve ders kitabında 'Erdemler' temasında atasözleriyle değerler eğitime yönelik etkinliklerden yola çıkarak atasözlerinin değerler eğitime uygun kaynaklar olduğu sonucuna ulaşılır. Ancak değerler eğitimi ve atasözleri sadece bir temada yoğunlaşmıştır. Değerler eğitimi konusu tüm eğitim öğretim dönemi boyunca eğitim sisteminin içinde yer alması gereken bir konu ise bu yönden kitapta eşit olmayan bir dağılım gözlenmektedir.

5.2. Öneriler

Yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlardan hareketle şu şekilde önerilerde bulunmak faydalı olacaktır;

Türkçe dersi öğretim programında, her sınıf seviyesine uygun değerlerin belirlenmesi, belirlenen değerlerin öğrencilere nasıl aktarılacağına yönelik etkinliklerin verilmesi, değer eğitime yönelik bilgilerin açık bir şekilde yer alması etkili olacaktır.

Okullardaki değer eğitiminde öğretmenlere büyük görev düştüğü için, öncelikle öğretmenlerin bu alanda bilgilenmesi ve ortak hareket etmesi gerekir. Öğretmen yetiştiren kurumların da devreye girmesi önemlidir. Öğretmen neyi, nasıl öğreteceğini bilirse öğrenci öğrenmekte zorlanmaz. Bunun için de etkinlik örneklerine ihtiyaç vardır. Etkinliklerin ve verilen değerlerin öğrencilerin ve toplumun yargılarına göre şekillendirilmesi ve aynı yörede eşit koşullarda öğrencilere aktarılması gerekir.

Türkçe dersi programında temel dil becerilerinden olan okuma, yazma, dinleme, konuşma etkinliklerinde atasözleriyle değerler eğitimi çalışmalarına yer verilmesi etkili olacaktır. Az sözle etkili mesajlar veren atasözleri sayesinde değerler eğitimi etkinlikleri daha renkli hale gelecektir.

Kitapta atasözleri ve değerleri yansıtan 10 etkinliğe rastlanmıştır. Bu etkinlikler de kitabın tamamına yayılmamış, 3. Tema üzerinde yoğunlaşmıştır. Etkinliklerden 4 tanesi atasözlerini açıklamaya yönelik, 1 tanesi senaryo oluşturup canlandırmaya, 1 tanesi bilinen atasözleri kullanılarak hikâyeye yazmaya, 2 tanesi ana fikirle aynı doğrultuda olan atasözünü tespitiye yöneliktir. Sadece değerlere yönelik olan 1 etkinlik mevcut. Atasözleriyle değerler eğitime yönelik ise 7 etkinlik vardır. Atasözleriyle değerler eğitime yönelik çalışmalar çeşitlendirilebilir ve uygulama şekilleri öğretmenlerle paylaşılabilir.

Yeni müfredata göre hazırlanan ders kitabı incelendiğinde değerleri yansıtan atasözleri sayısı 28'dir. Kitapta 8 tema, her temada 3 okuma, 1 dinleme, 1 de serbest okuma metni olduğu düşünülürse toplam 40 metin vardır. Atasözleri dağılımı yapıldığında her metne bir atasözü dahi düşmüyor. Metinlere ve etkinliklere bakıldığında atasözlerinin daha çok etkinlik içinde verildiği görülmüştür. Tespit edilen değerlerle ilgili olan atasözleri de 18 tanedir. Diğer atasözleri de değer

yansıtmaktadır ama 10 kök değerin dışındaki değerlerle ilgilidir. Her metnin başında hatta her sayfada bir atasözü olması atasözlerinin öğretilmesinde ve değerlere dikkat çekilmesinde etkili bir yöntem olacaktır.

Değer eğitiminde atasözlerinden faydalanırken birden çok yöntem kullanılabilir. Öğrenciler sık sık atasözleriyle karşı karşıya getirilmelidir. Atasözlerinin anlamları ve hikâyeleri üzerinde de durulmalıdır ki öğrenci hangi durumlarda hangi atasözünü kullanacağını bilebilmelidir. Konuşma, yazma dil becerilerine yönelik etkinlik yaparken öğrenciler kullandığı atasözleriyle değerlendirilmelidir. Yardımseverlik hakkında bir yazı yazan öğrenci yardımseverlikle ilgili atasözlerini yazısında kullanabilir hale gelmelidir. Çalışkanlığın önemini anlatan öğretmenini dinleyen bir öğrenci, öğretmenin kullandığı çalışkanlıkla ilgili atasözünde ne anlatılmaya çalışıldığını anlayabilmelidir. Bu da ancak buna yönelik etkinliklerinin sürekliliğine ve dikkat çekici olmasına bağlıdır. Değerleri yansıtan atasözleriyle etkinlik yapılırken bu etkinliklerin devamlılığıyla değerler yaşantısal hale gelebilir.

Atasözlerinin değerler eğitimine yönelik kullanılmasında sadece sözel etkinliklerden değil görsel ve işitsel etkinliklerden de faydalanılmalıdır. Görsel çalışmalar daha geniş kitlelere yönelik olmalıdır. Ne kadar öğrencilere yönelik çalışmalardan söz edilse de velilerin de bu çalışmalardan haberdar olması sağlanmalı, gerekirse onlar da etkinliklere dâhil edilmelidir. Çünkü öğrencilere verilen değer eğitimi velilerle işbirliği halinde olursa amacına daha çabuk ulaşır.

Değerler eğitimi yapılırken her branş öğretmeni birbiriyle iletişim halinde olarak birbirinin çalışmasını destekler nitelikte katılım sağlamalıdır. Bu eğitim ne sadece ailenin görevi ne de sadece okulda din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeniyle, sosyal bilgiler öğretmenin görevidir. Türkçe dersinde de değerler eğitiminin yapılacağı materyaller mevcuttur. Bu kaynaklar sonuna kadar kullanılmalıdır. Tüm öğretmenler bu konuda işbirliği yapmalıdır.

Toplumların varlığı ve devamlılığının alt yapısı değerlere bağlıdır. Değerlerimize sahip çıkmak ve devam ettirmek her bireyin sorumluluğu olmalıdır. Bu konuda son zamanlarda görülen bozulmaların önüne geçmek için okul, aile, tüm kurum ve kuruluşlar birlikte hareket etmelidir. Huzurlu bir toplum değerleriyle yaşayan bireyler sayesinde mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). *Değer öğretiminde yeni yaklaşımlar, ilköğretim sosyal bilgiler dersi (4. 5. Sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim II. Kademedeki gerçeleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Akbaş, O. (2011). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretilimi. B. Toy ve A. Öcal (editörler), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretilimi*. Pegem Akademi: Ankara.
- Akgül, İ. (2014). *İlkokul öğrencileri için web tabanlı değerler eğitimi uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Uşak.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin söz varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, Ö.A. (2017). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü atasözleri sözlüğü-1*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aktaş, Ş.T. (2004). *Seçme atasözleri ve eleştirmeli açıklamaları*. ANKARA: Akçağ Yayınları.
- Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M. (2016). *Değerler eğitimi yaklaşımları ve etkinlik örnekleri*. 14. Uluslar arası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu'nda sunulmuştur. s. 361-384.
- Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M. (2016). *Değerler eğitimi yaklaşımları ve etkinlik örnekleri*. JASSS, N: 42, s: 361-384.
- Akyol, Ş. (2010). *İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sevgi temasının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 18 Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Akyüz, Y. (2016). Eğitimin kültür ve uygarlıkları geliştirme ve yeni nesillere aktarma işleri. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 1(1), 1-18.

- Altun, M. (2004). Türk atasözleri üzerine semantik bir inceleme. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(21), 79-91.
- Aral, D. (2008). *MEB'in hazırladığı 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Arslanoğlu, İ. (2012). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Artun, E. (2004). *Türk halk edebiyatına giriş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aybay, R. (2006). *Açıklamalı insan hakları evrensel bildirisi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Aydın, M. Z. (2003). Ahlak öğretiminde örnek olay incelemesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(5), 154-158.
- Aydın, M.Z. (2006). *Ailede çocuğun ahlak eğitimi*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Aydın, S. (2013). Kültürel bir miras olarak atasözlerinin kullanımı üzerine Türkçe öğretmenlerinin görüşleri. *Folklor/Edebiyat*, 19(75), 173-192.
- Aytaç, K. (1976). *Çağdaş eğitim akımları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Bağcı, H. (2009). *İlköğretim 5. Sınıf öğrencilerinin atasözleri ve deyimleri algılama düzeyi*. TÜBAR- XXVII/ 2010- Bahar 91-110.
- Baş, B. (2002). Türkçe temel dil becerilerinin öğretiminde atasözlerinin kullanımı. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(12), 60-68.
- Başaran, İ. E. (2013). *Eğitim bilimine giriş*. (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Batur, S. (2009). *Açıklama ve öyküleriyle Türk atasözleri*. (2. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Batur, S. (2009). *Açıklama ve öyküleriyle Türk atasözleri*. (2. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Batur, Z. ve Göncü, İ. (2013). Kutadgu biligde anlatımı güçlendiren materyaller: ikna etme teknikleri. *TSA*, 17(2).
- Baymur, F. B. (2017). *Genel psikoloji*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Belet, D. ve Deveci, H. (2008). *Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi*. VII. Ulusal Sınıf Öğretmeni Sempozyumu'nda sunulmuştur. Çanakkale.

- Belet, D. ve Deveci, H. (2008). *Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi*. VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu'nda sunulmuştur, Çanakkale.
- Biçer, S. (2013). *Değerler eğitimi açısından Mehmet Akif Ersoy'a ait "Safahat" adlı eserin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Bilgin, B. (1995). *Eğitim bilimi ve din eğitimi*. Ankara: Yeni Çizgi Yayınları.
- Bilsel, H.H. (1978). *İyi ahlak güzel huy*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Binbaşıoğlu, C. (1968). *Eğitime giriş*. Ankara:
- Bolay, S. H. (2007). Aşkın değerler buhranı. R. Kaymakcan ve Diğerleri(Editör). *Değerler ve Eğitimi Uluslar Arası Sempozyumu Bildiri Kitabı (s. 55-70)*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Bozkurt, E. (2017). *Çocuk oyunları ile değerler eğitimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bulut, M. (2013). Türkçe eğitimi ve öğretiminde dil ve kültür aktarımı aracı olarak atasözleri ve deyimlerin önemi. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8 (13) p. 559-575*.
- Bulut, S. (2011). *Atasözlerinin değerler eğitimindeki yeri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Caferoğlu, A. (1930). Orhon abidelerinde atalarsözü. *Halk Bilgisi Haberleri*, 3, 43-46.
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin ekonomiye ve kalkınmaya etkisi. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (3), 33-41.
- Çelebi, İ. (1999). Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin ilk ve orta öğretim programlarına girişi ve bugünkü müfredatı. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 8 (6), 283.

- Çelik A. (2011). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında (MEB) yer alan ipek yolundan Türkler ünitesinde atasözleri ve deyimlerin kullanılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelikpazu, E. ve Aktaş, E. (2011). MEB 6, 7, 8. Sınıf ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Turkish Studies Dergisi*, 6 (2), 413-424.
- Çepni, S. (2009). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çevik, M. (2006). *Basın dilinde atasözleri ve deyimler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çibik, B. (2017). *Âşık Yalınayak'ın şiirlerinde değerler eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Çitgez, M. (2010). *19. yüzyıl Kars âşıklarında deyim ve atasözleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Çotuksöken, Y. (1982). *Atasözlerimiz*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çubukçu, İ. A. (1990). *İslamda ahlak ve mutluluk felsefesi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını.
- Demircioğlu, C. (1997). Eğitime bilimsel yaklaşım. L. Küçükahmet (editör), *Eğitimbilime giriş*. Gazi Kitabevi Yayıncılık: Ankara.
- Demirel, Ö. (2005). *Eğitim sözlüğü*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demirhan, C.İ. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dergâh Yayınları. (1977). *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi*. (c. 1). Ankara: Dergâh Yayınları.
- Dikkaya, M. ve Özyakışır, D. (2006). Küreselleşme ve bilgi toplumu: Eğitimin küreselleşmesi ve neo-liberal politikaların etkisi, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*. 3 (9), 151-172.
- Dilaçar, A. (1995). *Kutadgu bilig incelemesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Dilçin, D. (2000). *Edebiyatımızda atasözleri*. Ankara: TDK Yayınları.

- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlâki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlâki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. Bozgeyikli, H. Ve Çakılı, Y. (2008). Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 65-92.
- Doğan, B. ve Gülüşen, A. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki (6-8) metinlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 77.
- Doğan, H. (1997). *Eğitimde program ve eğitim tasarımı*. Ankara: Önder Matbaacılık.
- Doğanay, A. (2007). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Editör), *hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi yapılandırmacı bir yaklaşım* (s. 255-286). Pegem A Yayıncılık: Ankara.
- Doğanay, A. (2011). “Değerler eğitimi” sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi. Ankara: Pegem Akademi.
- Dökmen, Ü. (2004). *Küçük şeyler*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duru, H. (2009). *Atasözleri ve deyimlerin yabancılara öğretilmesinde yöntem ve teknikler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Duruhan, K. ve İlhan, B. (2004). Eğitim ve öğretimle ilgili bazı atasözü ve deyimlerimizin öğrenme- öğretim süreci bakımından irdelenmesi. *Milli Eğitim 3 Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 164, 119-125.
- Duymaz, R. (2007). *Atalar sözü*. İstanbul: Bilimevi Yayıncılık.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 79-96.
- Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2011). *Karakter eğitimi el kitabı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2016). *Uygulama örnekleriyle değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Elöve, A.U. (1936). Divanü lügatit Türkteki halk şiirleri, halk sözleri. *Türkün*, 6, 54-59.

- Erdem, A.R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi* 1 (4), 56.
- Ergin, M. (1992). *Orhun abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergün, M. (2015). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Eser, İ. (2012). *Türk Dil Kurumunun atasözleri ve deyimler sözlüğündeki dini motifler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Eyüpoğlu, E.K. (1973). *Şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler*. İstanbul: Doğan Kardeşler Matbaacılık.
- Geylan, T. (2015). *Ortaöğretim müfredatındaki değerler eğitimi üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Girmen, P. (2013). Türkçe eğitiminde atasözleri ve değerler eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (20), 117-142.
- Gökçek, S. (2007). *5-6 yaş çocukları için hazırlanan karakter eğitimi programının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gündüz, T. (2003). *İslam, gençlik ve din eğitimi*. İstanbul: Düşünce yayınları.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. Ankara: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. (4. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güven, A.Z. (2014). *Değerler eğitimi ve Türkçe derslerinde değerlerin kullanımı*. Konya: Palet Yayınları.
- Hacıosmanoğlu, M. Ç. (1992). Adam Smith ve eğitimin önemi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47 (3), 175-184.
- Hatiboğlu, V. (1964). *Atasözleri ve deyimler*. Adana: Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, 468-471.
- Hökelekli, H. (2010). Modern eğitimde yeni bir paradigma: değerler eğitimi. *Eğitim öğretim ve bilim araştırmaları dergisi*, 6 (18), 4-9.

- Hökelekli, H. ve Gündüz, T. (2007). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğilimleri. R. Kaymakcan ve diğerleri (editörler), *Değerler Ve Eğitimi Uluslar Arası Sempozyumu*. İstanbul: Dem Yayınları.
- İmamoğlu, E. ve Karakitapoğlu, O. Ve Aygün, Z. (1999). 1970'lerden 1990'lara değerler: Üniversite düzeyinde gözlenen zaman, kuşak ve cinsiyet farkları. *Türk Psikolojisi Dergisi*, 14 (44), 1-22.
- Kalaça, H. (2013). *Türk atasözleriyle değerler eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kant, İ. (2017). *Eğitim üzerine toplu eserler – 1*.(Çev. Aydoğan, A.). İstanbul: Say Yayınları.
- Kantar, Ş. (2014). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde 100 temel eser yoluyla değerler eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *Turkish Studies Dergisi*, 6 (1), 1398-1412.
- Kavcar, C. (1982). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: A.Ü.S.B.F. ve Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Kaya, M. (2003). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarındaki ahlâki konuların ahlak eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (2), 23-50.
- Kaya, S. (2007). *İlk ve ortaöğretim okulu yöneticilerinin eğitim felsefesi akımlarına karşı eğilimlerinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keskinkılıç, K. (2016). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kılıç, R. (1996). Olgu ve değer problemi. *A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 359-361.
- Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı sosyoloji terimleri sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Kızılar, H. ve Canikli, İ. (2016). *Değerler eğitimi*. Karabük: Denem Yayınları.

- Koç, K. (2007). *İlköğretim 7.sınıflarda okutulan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde öğrenciye kazandırılması amaçlanan evrensel değerlere ilişkin tutumlar üzerinde öğretim sürecinin etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kohlberg, K. (1985). The just community approach to moral education in theory and practice. In M.V. Berkowitz (Edited by). *Moral Education: Theory and Application*. New Jersey London: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Pp. 27-85. Retrieved July, 21, 2009 from <http://www.questia.com> (The Online Library Of Books And Journals).
- Korkmaz, H. (2007). *Divanü lügatit türkteki atasözlerinin anlambilimsel açıdan incelenmesi. Divanü lügatit türkteki atasözlerinin anlambilimsel açıdan incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Köknel, Ö. (1995). *Hoşgörünün ruhsal ve toplumsal temelleri, hoşgörü ve eğitim*. Ankara: TED Yayınları.
- Köknel, Ö. (2007). *Çatışan değerlerimiz*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kuşdil, M.E. VE Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk psikoloji dergisi*, 15 (45), 59-76.
- Landis, J.R.,& Koch, G.G. (1977). The Measurement of Observer Agreement for Categorical Data. *Biometrics*, 33 (1), 159-174. <https://doi.org/10.2307/2529310>
- Leif, J. ve Rustin, G. (1980). *Genel pedagoji*. (Çev. Yüzbaşıoğulları, N.). İstanbul: MEB Yayınları.
- MEB. (2006). *Türkçe dersi öğretim programı kılavuzu*. Ankara.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). (1739 sayılı, 2. Madde).
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1,2,3,4,5,6,7,8. sınıflar)*. Ankara: MEB.
- Numanoğlu, G. (1999). Bilgi toplumu – eğitim – yeni kimlikler – II: Bilgi toplumu ve eğitimde yeni kimlikler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 32 (1-2), 341-350.
- Oğul, A. (2003). *İlköğretim birinci kademe 5. sınıfta atasözleri öğretimi ve buna yönelik aktiviteler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 18 Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

- Oğuzkan, F. (1981). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Önal, S.H. (2005). *Bir sorumluluk eğitim programının lise dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Önel, G. (2008). *İlköğretim 6. 7. 8. Sınıf öğrencilerinin atasözlerini algılama düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Önel, G. (2008). İlköğretim 6.7.8. sınıf öğrencilerinin atasözlerini algılama düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 7-18.
- Özcan, A. (1984). Kutadgu bilig’de atasözleri ve hikmetler. *Erciyes*, 7 (79), 19-20.
- Özdemir, E. (2001). *Açıklamalı atasözleri sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Öztürk, N. (2005). İktisadi kalkınmada eğitimin rolü.
- Saban, A. (2002). *Öğrenme ve öğretme süreci yeni teori ve yaklaşımlar*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Sağlam, M.Y. (2004). *Atasözleri- kaybolan kültür mirasımız*. (1. Baskı). Ankara: Ürün Yayınları.
- Sağlam, Y. (2004). Atasözleri ve deyimlerde imgelem. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 45-51.
- Sakaoğlu, S. (1994). *Göktürk yazıtları ile Anadolu Türk folklorundaki paralellikler üzerine*. Ankara: TDAY.
- Sakaoğlu, S. (2005). *Divanü lügatit Türk’te Türk halk edebiyatı (ders notları)*. Konya.
- Saraçbaşı, M.E. ve Minnetoğlu, İ. (2002). *Türk atasözleri sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program : Düşük ve yüksek “okul yaşam kalitesi”ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Saylan, N. (2017). *Eğitim bilimlerine giriş*. (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Selçuk, E. (2016). *Okullarda değerler eğitimi uygulamalarının verimliliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Silah, M. (1998). *Davranış bilimleri I*. Sivas: Seçkin Yayıncılık.
- Soykut, H. (1974). *Türk atalar sözü hazinesi*. İstanbul: Ülker Yayınları.
- Sönmez, Ö.F. (2014). Atasözlerinin sosyal bilgiler programındaki değerler açısından incelenmesi. *Zfwt*, 6 (2), 101-115.
- Sönmez, S. (2004). Eğitim ve tecrübenin değeri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9), 351-364.
- Sönmez, V. (2015). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, N. (2017). *Cengiz Aytmatov' un eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi ve ortaokul Türkçe ders kitapları için metin önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Tahiroğlu, M. (2014). Sosyal bilgiler dersinde değer eğitimi etkinlik örnekleri: ilkokul 4. Sınıf. R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* (s. 339-366). Pegem- A Yayıncılık: Ankara.
- Taşdelen, V. (2003). Eğitimde kuram ve uygulama bağının kurulmasına yönelik felsefi bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36 (1-2), 151-166.
- Tay, B. ve Yıldırım, K. (2009). Sosyal bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan değerlere ilişkin veli görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9 (3), 1501-1542.
- Tezcan, M. (1997). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Bilim Yayıncılık.
- Tezcan, M. (2002). Küreselleşmenin eğitim boyutu. *Ege Eğitim Dergisi*, (5), 1-5.
- Tozoğlu, S. (2009). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığınca ilköğretim için tavsiye edilen 100 temel eser içerisindeki Türk edebiyatına ait romanların atasözleri ve deyimler bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tuncel, G. (2002). *Eğitim felsefelerinin sosyal bilgiler programına etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Turan, R. ve Ulusoy, K. (2016). *Farklı yönleriyle değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Türk Dil Kurumu. (1988). *Türkçe sözlük*. (8. Baskı) Ankara: TDK.
- Ulusoy, K. (2007). *Lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- UNESCO. (2005). *Learning to do: Values for learning and working together in a globalized world*. L. R. Quisumbing And J. Leo (Eds.). Bonn, Germany: UNESCO-UNEVOC. Retrieved July, 15, 2018 from <http://www.unevoc.unesco.org/fileadmin/userupload/pubs/learningToDo.pdf>.
- UNESCO. (2010). *Living values education overview*. 17.02.2010 tarihinde >www.livingvalues.net< adresinden edinilmiştir.
- UNİCEF. (1990). *Çocuk haklarına dair sözleşme*.
- Uygun, N. ve Dönmez, Ö. (2009). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerine sosyal bilgiler dersinde ahlâki muhakeme yaklaşımı ile değer eğitimi*. 8. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu'nda sunulmuştur. Eskişehir, s. 414-425.
- Ünal, C. (1981). *Genel tutumların veya değerlerin psikolojisi üzerine bir araştırma*. Ankara: A. Ü. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi eğitimde yeni ufuklar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yapıcı, A. ve Zengin, Z.S. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma: Çukurova üniversitesi ilahiyat fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 173-206.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 19, 499-522.
- Yiğittir, S. (2012). İlköğretim 5. Sınıf öğrencilerinin değer yönelimlerinin Rokeach ve Schwartz değer sınıflandırmasına göre değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (2012), 1-15.
- Yurdabakan, İ. (2002). Küreselleşme konusundaki yaklaşımlar ve eğitim. *Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi*, 4 (7), 61-66.
- Zülfikar, H. (1988). *Atasözü terimi, kaynağı ve imlası*. Adana: Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, 321-328.

EKLER

Ek-1 Yenilenen Müfredatlarda Değerler Ve Değerlerle İlişkili Tutum Ve Davranışlar

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
adalet	adil olma, eşit davranma, paylaşma...
dostluk	diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma...
dürüstlük	açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...
öz denetim	davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...
sabır	azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
saygı	alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...
sevgi	aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma...
sorumluluk	kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...
vatanseverlik	çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...
yardımseverlik	cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Hatice GEREKTEN

Doğum Yeri ve Tarihi: Amasya-Suluova, 06.03.1982

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: 19 Mayıs Üniversitesi Amasya Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri:

- Bildiri (ISOEVA-Türkçe Kitabında Yer Alan Değerler)
- Bildiri (ILTER-Türkçe Dersinde Atasözleri Öğretimi)

İŞ DENEYİMİ

Projeler: TÜBİTAK (Yörelerimiz Türkülerimiz Değerlerimiz)

Çalıştığı Kurumlar:

- Van / Başkale Fatih İlköğretim Okulu (Türkçe)
- Van / Merkez Fevzi Geyik İlköğretim Okulu
- Tokat / Reşadiye /Bozcalı Gazi Osman Paşa İlköğretim Oklu
- Antalya / Aksu Kocabelen İlköğretim Okulu
- Antalya / Kepez Turgut Reis Ortaokulu
- Amasya / Suluova Şehit Aydın Korkmaz Ortaokulu
- Amasya / Merzifon Toki Kara Mustafa Paşa Ortaokulu (Halen çalışmakta olduğu kurum.)

İLETİŞİM

E-Posta Adresi: gerektenhatice@gmail.com

Tarih: 06.09.2018

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

06/09/2018

Hatice GEREKTEN

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKÇE DERSİNDE ATASÖZLERİYLE DEĞERLER EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlhan GEREKTEN

Dr. Öğr. Üyesi
MERİT GÜLMER

%11

1	Akdeniz University' ne ... Öğrenci Yazılı Odak	%2 >
2	mufredat.meb.gov.tr İnternet Kaynağı	%1 >
3	Gaziantep Aniversitei' ... Öğrenci Yazılı Odak	%1 >
4	Hacettepe University' n... Öğrenci Yazılı Odak	%1 >
5	egitimbilim.akdeniz.ed... İnternet Kaynağı	%1 >
6	earxiv.atauni.edu.tr İnternet Kaynağı	%<1 >
7	istanbulbilgiuniversity... Öğrenci Yazılı Odak	%<1 >
8	inonuuniversity' ne gö... Öğrenci Yazılı Odak	%<1 >
9	www.earxiv.odu.edu.tr... İnternet Kaynağı	%<1 >
10	(school name not avail... Öğrenci Yazılı Odak	%<1 >
11	library.su.edu.tr İnternet Kaynağı	%<1 >
12	Mersin Üniversitesi' ne ... Öğrenci Yazılı Odak	%<1 >